

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Психолого-педагогічний факультет
Кафедра початкової освіти

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

(підпис) (прізвище, ініціали)
«__» _____ 2023 р.

Реєстраційний № _____

«__» _____ 2023 р.

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА
УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»
ЗАСОБАМИ НАОЧНОСТІ

Кваліфікаційна робота студентки групи
ЗПОМ-22

Спеціальності 013 Початкова освіта

Бородіної Ірини Володимирівни

Керівник

канд. пед. наук, старший викладач
кафедри початкової освіти

Манькута Аліна Олександрівна

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS ____ Кількість балів ____

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

(підпис) (прізвище, ініціали)

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Бородіна Ірина Володимирівна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавав(ла) і не одержував(ла) незгодувану допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомлений(а). Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

26.10.23

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	8
1.1. Зміст та поняття «творче мислення» у психолого-педагогічній літературі	8
1.2. Педагогічний аспект розвитку творчого мислення у молодших школярів в умовах Нової української школи	13
1.3. Сутність та види засобів наочності в навчанні молодших школярів у початковій школі	19
Висновки до розділу 1	24
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» ЗАСОБАМИ НАОЧНОСТІ	26
2.1. Вивчення передового педагогічного досвіду щодо особливостей використання засобів наочності у формуванні творчого мислення молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ»	26
2.2. Діагностика рівня розвитку творчого мислення у молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ»	36
2.3. Експериментальна програма розвитку творчого мислення молодших школярів засобами наочності на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ»	50
2.4. Аналіз результатів дослідження	63
Висновки до розділу 2	70
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	74
ДОДАТКИ	84

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сьогодні в умовах активного реформування системи освіти в Україні на перший план виступають оновлені завдання Нової української школи (НУШ), спрямовані на формування всебічно розвиненої та творчої особистості, яка здатна критично мислити, здійснювати самостійний вибір дієвих позицій та активно співпрацювати. Так, у Державному стандарті початкової освіти (2018 р.) регламентується положення, відповідно до якого реалізація розвитку творчих здібностей та творчого мислення учнів початкових класів здійснюється у процесі вивчення всіх навчальних дисциплін [56]. Положення Закону України «Про освіту» [62], Концепції Нової української школи [64] визнають творчість як один із обов'язкових умінь особистості у процесі отримання освіти, що дає змогу оволодіти ключовими компетентностями, які є необхідними кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності.

Початкова ланка школи – це фундамент для формування інтелектуальних та загальнонавчальних навичок дитини, формування пізнавальної активності, творчого мислення, самостійності, адже здійснює суттєвий вплив на подальшу побудову взаємовідносин школяра з освітнім середовищем та суспільством у цілому. На теперішній час одним із пріоритетних завдань організації освітнього процесу в початковій ланці школи є забезпечення та сприяння розвитку інтересу до навчання у молодших школярів на основі чуттєвого сприйняття інформації, отримуваної в процесі навчання, а також залучати всі органи чуття з метою сприйняття навколишнього світу. Так, серед найефективніших шляхів досягнення цього є використання наочних засобів навчання.

Увага до проблеми творчого мислення молодших школярів не послаблювалась у психолого-педагогічній науці протягом усього періоду її розвитку. Так, психолого-педагогічні основи творчого розвитку особистості досліджували В. Андрущенко [1], І. Бех [2], Н. Бібік [5-10], Д. Богоявленська [11], Л. Виготський [21], Д. Гілфорд [21], Н. Лубенець [35], С. Максименко [38],

Я. Пономарьов [18], В. Роменець [38] та ін. Виходити за межі власної індивідуальності та створювати оригінальні цінності були предметом дослідження Н. Вишнякової [49], І. Гриненко [13], Н. Добровольської [3], О. Кульчицької [47], Е. Фромма [86].

Проблемі використання наочності в педагогічному процесі присвятили свої наукові розробки А. Дістервег [59], Я. Коменський [59], Й. Песталоцці [68], К. Ушинський [1] та ін. Важливу роль у розвиток теоретичних положень і умов застосування засобів наочності в навчанні мають роботи в галузі загальної дидактики Ю. Бабанського [50], Н. Волкової, І. Малафіїка [79], О. Савченко [69], М. Фіцули [24], Л. Фрідмана [73] та ін.

Варто зауважити, що попри стрімке зростання інтересу українських та зарубіжних учених до проблеми розвитку творчого мислення в учнів початкової школи у процесі вивчення освітніх галузей, на сьогодні питання особливостей застосування методології розвитку творчого мислення на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» є недостатньо дослідженим, що обумовлює вибір теми нашої магістерської роботи: **«Розвиток творчого мислення молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» засобами наочності».**

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити програму розвитку творчого мислення молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» засобами наочності.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань:**

- 1) Визначити зміст та поняття «творче мислення» в сучасній психолого-педагогічній літературі.
- 2) Схарактеризувати педагогічний аспект формування творчого мислення у молодших школярів в умовах Нової української школи.
- 3) Визначити сутність та види засобів наочності в навчанні молодших школярів у початковій школі.
- 4) Провести аналіз провідного досвіду використання засобів наочності в педагогічній практиці вчителів початкової школи.

5) Розробити та експериментально перевірити ефективність програми розвитку творчого мислення молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» засобами наочності.

Об'єкт дослідження: формування творчого мислення молодших школярів.

Предмет дослідження: засоби наочності.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що використання засобів наочності на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» сприяє підвищенню рівня розвитку творчого мислення молодших школярів.

Методи дослідження обрані з урахуванням поставленої мети і завдань дослідження, його об'єкта та предмета, зокрема:

теоретичні: аналіз наукової літератури з педагогіки, психології, методики початкової освіти; аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація теоретичних і дослідних даних, застосованих для виявлення стану розробки досліджуваної проблеми, вивчення основних понять дослідження;

емпіричні: спостереження, анкетування, опитування, ранжування, бесіда, педагогічний експеримент щодо з'ясування рівнів розвитку творчого мислення учнів початкової школи;

статистичні: середнє значення; порівняння кількісних результатів дослідження для підтвердження ефективності проведеного експерименту.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що розроблену й апробовану програму розвитку творчого мислення молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» засобами наочності можна впроваджувати вчителями початкової школи у своїй педагогічній діяльності.

Апробація результатів дослідження здійснювалась шляхом публікації тез:

1. Бородіна І.В. Особливості розвитку творчого мислення молодших школярів засобами наочності // IV Всеукраїнська студентська конференція

«Формування сучасної науки: методика та практика» (20 жовтня 2023 р., м. Київ).
Вінниця: Видавництво «Молодіжна наукова ліга», 2023.

2. Бородіна І.В. Розвиток творчого мислення молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» // Збірка наукових праць «Актуальні питання теорії і практики початкового навчання» Криворізького державного педагогічного університету. 2023.

Експериментальна база дослідження:

В експериментальному дослідженні брали участь 42 учні молодшого шкільного віку, які навчаються у 3-А та 3-Б класах Музичанського ліцею Білогородської сільської ради Бучанського району Київської області.

Період проведення дослідження: «01» листопада 2023 р. по «22» грудня 2023 р.

Структура роботи складається зі вступу, двох розділів, що містять сім підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаної літератури, 49 рисунків, 3 таблиць, 4 додатків.

Повний обсяг кваліфікаційної роботи складає – 127 сторінок, з яких основний зміст – 76 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1.1. Зміст та поняття «творче мислення» у психолого-педагогічній літературі

Будь-яка людина хоче сприймати навколишній світ і розуміти його.

Зрозуміти – означає усвідомити сутність предмета та явища, а також побачити найнеобхідніше у ньому, тому можна сміливо стверджувати про те, що розуміння є найскладнішим когнітивним психологічним процесом, який називається мисленням.

Перш ніж переходити до розгляду сутності поняття «творче мислення» (англ. *creative mind*) учнів початкової школи, визначимо зміст категорії «мислення» як психологічного процесу у цілому.

Насамперед зауважимо, що мислення є вищим пізнавальним процесом. Під мисленням розуміється отримання абсолютно нових знань та творче перетворення наявних уявлень та знань людини [75, с. 59]. Крім того, мислення слід розуміти і як набуття абсолютно нових знань, які отримує людина [86, с. 2906].

Мислення як особливий психічний процес має низку специфічних показників і ознак. Першою такою ознакою є узагальнене відображення дійсності. Другою ознакою є опосередковане пізнання об'єктивної реальності [84, с. 132].

Наступною характерною особливістю мислення, яка має вагоме значення, є те, що мислення практично завжди пов'язане з вирішенням певного завдання, яке виникає у процесі пізнання чи практичної діяльності. Як зазначає український дослідник С. Доценко, мислення завжди починається з питання, відповідь на яке є метою мислення, причому відповідь на це запитання, як правило, людина отримує не відразу, а в процесі виконання певних видів розумових операцій [24, с. 278].

Винятково важливою особливістю мислення є наявність нерозривного зв'язку із мовленням. Ми думаємо словами, тобто ми не можемо мислити, не вимовляючи слова. На думку А. Маклакова, мислення – це узагальнене відбите і опосередковане пізнання дійсності [28, с. 5].

Інші автори (О. Лоюк, І. Малафійк та ін.) під мисленням розуміють рух ідей, що розуміє суть речей [36; 38]. Результатом процесу мислення є певна ідея та думка, а не образ [38, с. 49].

На відміну з інших психологічних процесів мислення відбувається у співвідношенні з певною логікою. Відповідно, у структурі мислення психологи виділяють ряд логічних операцій: аналіз та виділення головного (синтез), порівняння, абстракція, узагальнення та конкретизації [84, с. 132-133].

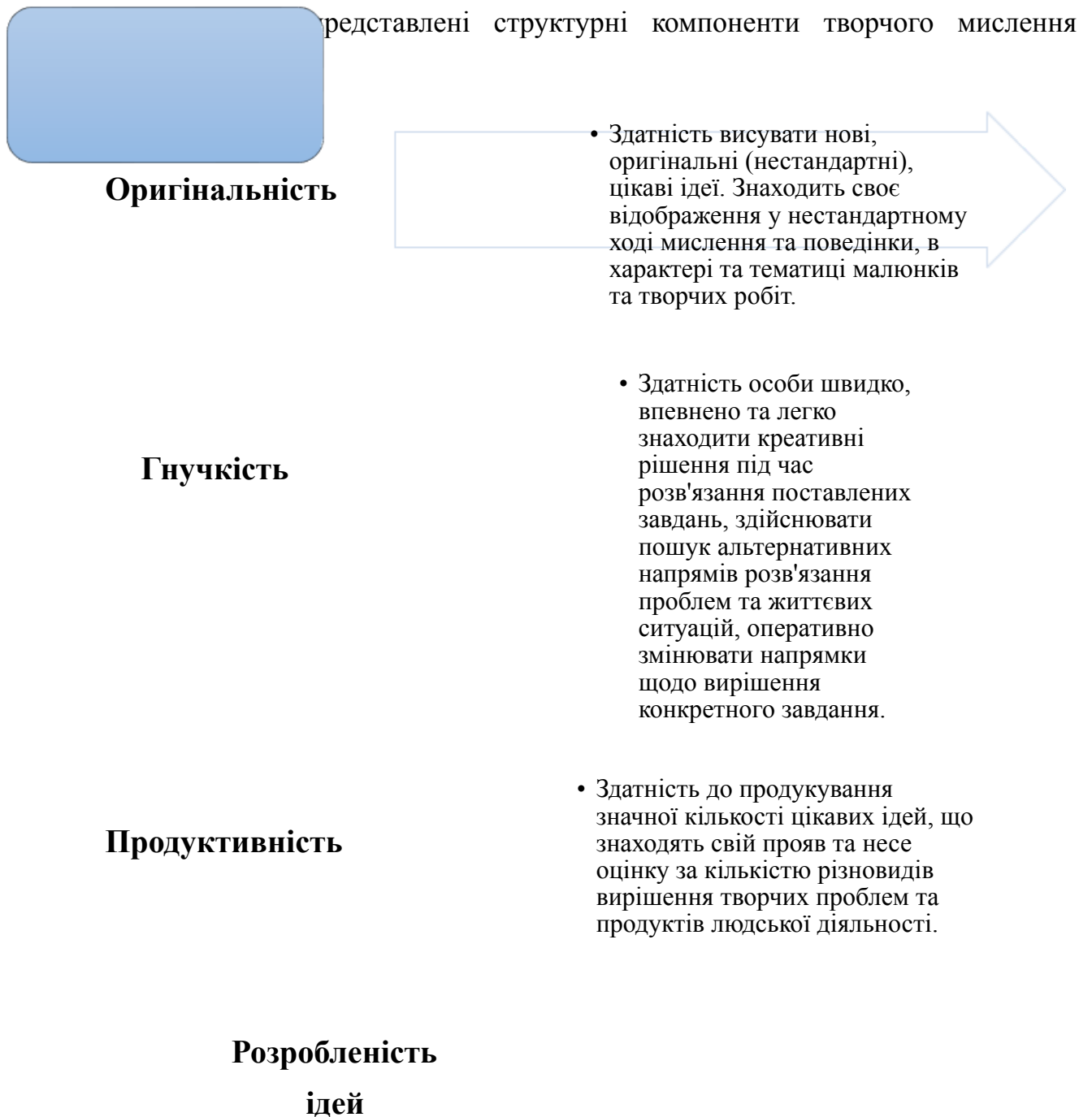
У сучасній науковій літературі продуктивне мислення прийнято називати «творчим». Так, під продуктивним (творчим) мисленням розуміють мислення, що ґрунтується на творчій уяві та характеризується високою новизною продукту, специфічною відмінністю процесу його отримання та значним впливом на інтелектуальне становлення особистості [51].

До теперішнього часу немає чіткої відповіді на питання про психологічну природу творчості, яка здійснює вплив на творче мислення людини. Сучасна психологічна наука має лише деякі дані, які дають змогу описати процес вирішення завдань, дати характеристику умовам, які сприяють знаходженню точного рішення у під час мисленнєвої діяльності. При цьому основною особливістю творчого мислення є здатність індивіда проводити аналіз наявних проблем, а також встановлювати системні причинно-наслідкові зв'язки між явищами/подіями [37, с. 12].

Вітчизняні та зарубіжні психологи (І. Бех, Т. Дуткевич, Г. Костюк та ін.) відзначають, що творчість як предмет наукового пізнання має особливу специфіку: труднощі можуть виникати не тільки у процесі її вивчення, а й під час її характеристики [26; 27]. Так, у зарубіжній психології творче мислення пов'язують із терміном «креативність». У ХХ ст. головним поштовхом, що сприяв виділенню цього типу мислення в окремий підвид, стали відомості про

нестачу взаємозв'язку між інтелектом та успішністю вирішення ситуацій, в яких ставиться конкретна проблема. Тому успішність розв'язання проблемних ситуацій залежить від можливості по-різному володіти даною інформацією задля вирішення поставленого завдання у досить швидкому темпі. З цього випливає, що подібний тип мислення, як креативність, почали вивчати окремо від інтелекту людини, як мислення, яке відноситься до створення або відкриття чогось абсолютно нового [24, с. 278-279].

Багато педагогів (Ю. Бондар, С. Дубяга, Л. Ємчик, О. Лобач та ін.) дотримуються думки, що креативність сприймається як творче мислення [10; 25; 27; 35].

- Здатність до детальної, творчої
розробки імпровізованих ідей, що

деталізації виконаної творчої
роботи.

Структура творчого процесу

у сфері мистецтва та літератури під поняттям «творчий процес» прийнято розуміти послідовність дій, пов'язаних з створенням творчого результату, що пов'язано з відкриттям і

перетворенням знань, а також ґрунтується на творчій уяві (фантазії). Досліджуючи творче мислення, В. Приймак дійшов висновку, що «у творчих людей нерідко відзначається поєднання зрілості мислення, наявність глибоких знань, різноманітних здібностей, умінь та навичок, а також прояви своєрідних «дитячих» рис у поглядах на навколишню дійсність, в їх поведінці та вчинках» [54].

Так, О. Люок, аналізуючи особливості розвитку творчого мислення молодших школярів, виділяє такі характерні риси аналізованого явища:

- 1) евристичність – вміння вирішувати завдання, які вимагають відкриття як закономірностей, так і властивостей та зв'язків;
- 2) креативність – здатність утворювати нові методи;
- 3) мобільність – вміння, що полягає у вирішенні проблем, об'єднаних однією метою;
- 4) незалежність – вміння протистояти традиціям та поглядам, які заважають здобуттю нових знань;
- 5) експрезентність – здатність бачити перспективу об'єкта, що вивчається, передбачати стан у майбутньому, висувати гіпотези;
- 6) системність – вміння охоплювати об'єкт як ціле;
- 7) розумність – вміння, засноване на запереченні усталеної системи знань;
- 8) відкритість – вміння приймати та відхиляти різні ідеї;
- 9) антиномічність – здатність бачити єдність протилежностей чи виключають одне одного визначень предмета;
- 10) здатність до узагальнення [36].

На думку українського дослідника Н. Міщенка, людина має творче мислення, якщо вона здатна виконувати низку логічних операцій, а саме: 1) брати участь у комбінуванні системи та їх елементів; 2) визначення причинно-наслідкових зв'язків; 3) виконання пошукових операцій [42, с. 139-140].

За О. Коханко, структура творчого мислення молодших школярів в контексті інтегрованого навчання, має такі компоненти:

- 1) вміння формалізовано сприймати матеріал, схоплювати формальну структуру завдання;
- 2) вміння логічно мислити в галузі кількісних та якісних зв'язків;
- 3) вміння вдосконалювати процес суджень та системи відповідних дій;
- 4) гнучкість розумових процесів у пізнавальній діяльності;
- 5) вміння швидко та вільно перебудовувати спрямованість розумового процесу;
- 6) вміння ясно, просто, економічно та раціонально знаходити рішення;
- 7) наочно-образна пам'ять;
- 8) творчий напрямок розумових здібностей [32, с. 96-97].

Творче мислення не завжди пов'язане лише з одним із видів мислення. Так, в процесі творчого мислення має місце виникнення новоутворень, пов'язаних із мотивацією, цілями, оцінками, смислами всередині пізнавальної діяльності. Більше того, як зазначає А. Міненок, творче мислення, безпосередньо пов'язане з мовленням [41, с. 121].

Багато вітчизняних психологів вважають, що основна ознака мислення – спрямованість на досягнення не лише мети, задуму, а й результату. Так, Л. Височан стверджує, що «творче мислення виникає в процесі здійснення певного виду діяльності, і пов'язане з породженням «побічного продукту», який є творчим результатом» [14, с. 82].

Можна відзначити, що показниками, які характеризують творче мислення, є такі:

- швидкість думки – включає в себе такі компоненти творчого мислення, як легкість мислення і точність виконання завдання;
- гнучкість думки – здатність знайти різні шляхи вирішення одного й того ж самого завдання;
- оригінальність думки – це мінімальна частота однієї відповіді до однорідної групи [69, с. 614-615].

Таким чином, аналіз психологічної літератури показав, що більшість

вітчизняних психологів та педагогів розглядають поняття «творчість» чи

«креативність», не розмежовуючи їх із поняттями «творче мислення» або «креативність мислення».

Узагальнюючи різні наукові підходи до розуміння сутності «творче мислення особистості», можна сформулювати таке визначення цієї психолого-педагогічної категорії: це здатність людини генерувати нові ідеї, вирішувати проблеми, знаходити нестандартні підходи до розв'язання завдань.

Творче мислення – це автентичність, оригінальність сформульованих ідей, бажання знайти незвичне вирішення заданої задачі, вміння бачити буденні предмети під унікальним кутом зору і, виходячи з цього, самотньо вирішувати створені проблемні ситуації. Серед особливостей творчого мислення можна визначити здатність особистості бачити нові проблем у стандартних ситуаціях та нові функціональні можливості буденних речей та об'єктів, вміння враховувати різні точки зору та лояльно до них ставитись, здійснювати постійний пошук допоміжних джерел інформації, де можна знайти підказку для вирішення поставленого завдання.

Формування творчого мислення є дуже важливим і необхідним, адже сприяє формуванню таких фундаментальних для нормального розвитку особистості рис, як самостійність, активність, ініціативність, критичність та наполегливість.

1.2. Педагогічний аспект розвитку творчого мислення у молодших школярів в умовах Нової української школи

Актуальність розвитку творчого мислення у молодших школярів зумовлена інтенсивними змінами, що відбуваються у системі освіти, які задають нові орієнтири у суспільстві та висувають вимоги до розвитку творчої особистості в сучасних умовах. У загальноосвітній школі затребувані творчі учні, які вміють навчатися, адаптуватися до життєвих ситуацій, що постійно змінюються, здатні здійснювати пошук шляхів нестандартного вирішення ситуацій і проблем [70, с. 222].

Отже, виникає необхідність формування творчої особистості молодших школярів, розвитку в них прагнення до активної творчості та реалізації своїх здібностей, внутрішнього потенціалу, а також набуття умінь для подальшого розвитку творчих навичок. У системі сучасної освіти існують протиріччя, які виступають як фактори, що стримують розвиток та формування творчого мислення школярів.

Перше – це суперечність між необхідністю творчого підходу у навчанні та його опорою переважно на репродуктивну діяльність учнів. Навчальний процес широко спирається на пізнавальні можливості учнів: засвоєння знань, формування вмінь та навичок будується на основі перцепції, пам'яті, мисленні, уяві [74, с. 230]. Однак пізнавальні здібності молодшого школяра недостатньо використовуються з метою розвитку його творчого мислення.

Друге протиріччя – це протиріччя між орієнтацією сучасної школи на індивідуально-особистісний розвиток учнів та колективною природою процесу навчання. Як зазначає В. Шевельова, з одного боку, центральною фігурою навчання є особистість учня, і метою освіти є створення умов для прояву та розвитку його внутрішнього потенціалу. З іншого боку, навчання молодших школярів носить за своєю природою масовий, колективний характер, при якому можливості розвитку особистісних механізмів регуляції та саморегуляції творчого мислення обмежені [79, с. 6-7].

В сучасних умовах функціонування вітчизняної сфери освіти сформована і традиційно існуюча в Україні система шкільного навчання фактично не містить у собі (або містить вкрай недостатньо) низку спеціальних заходів, спрямованих на забезпечення послідовного та систематичного виявлення та розвиток у молодших школярів творчого мислення. Можна виділити основні роботи як зарубіжних, так вітчизняних дослідників, які протягом тривалого часу досить активно розробляли проблему розвитку творчого мислення молодших школярів в умовах реалізації Концепції Нової української школи: О. Лобач [35], О. Мазуровської [37], Н. Міщенко [37] та ін.

Аналіз сучасної психолого-педагогічної та методичної літератури свідчить про те, що сучасні вчителі в умовах реалізації Концепції Нової української школи (НУШ) повинні розвивати творче мислення молодших школярів. Для цього передбачається використання таких методів, які б спонукали учнів до активного творчого мислення, гнучкості, швидкості та оригінальності [24, с. 279].

Слід наголосити на тому, що творче мислення розвивається виключно в тому випадку, коли учні під час вирішення проблемного завдання стикаються з навчальними труднощами, вирішення яких не передбачає використання шаблонів або наданих алгоритмів. Саме в цьому випадку учень може запропонувати власний варіант вирішення завдання, яке вже було відомо раніше і використовувалося на практиці, проте учень самостійно додумався до цього рішення. В таких ситуаціях ми стикаємося з творчим процесом, який ґрунтується на здогадці та інтуїції молодшого школяра. І тут важливим є сам механізм діяльності молодшого школяра, в межах якої формується вміння вирішувати завдання нестандартним шляхом. Наприклад, під час завдання *«Як ми можемо відобразити кругообіг води в природі? Запропонуйте свій варіант»* учні можуть подати варіант відповіді, який наданий у підручнику з інтегрованого курсу *«Я досліджую світ»*, а можуть запропонувати свою схему кругообігу, доповнивши її креативними елементами. З цього випливає, що продуктивність творчого мислення залежить від робочої атмосфери, яка має бути оптимальною.

У процесі підготовки до уроків учителю початкових класів треба звернути увагу не лише на особливості цього віку, а й на наступні новоутворення, які відбуваються у молодших школярів, такі як перехід до усвідомленої та довільної поведінки, внутрішній план дій та рефлексію, що виявляються при оволодінні будь-яким шкільним предметом.

У молодшому шкільному віці головним змістом для розвитку творчого мислення є не лише навчальний матеріал, а й повсякденне життя дитини, побачене нею у процесі навчальної діяльності у зовсім іншому світлі. Молодші школярі на уроках з інтегрованого курсу *«Я досліджую світ»* вперше розкривають свої інтелектуальні та творчі здібності у творчому процесі: без

страху вирішують завдання на розвиток творчого мислення, з оригінальністю підходять до свого повсякденного життя, легко переносять свої знання з однієї сфери (навчальної) на іншу (повсякденну), тобто використовують здобуті навички, уміння та знання на практиці, на що і спрямована Нова українська школа – на формування компетентнісної особистості [18, с. 75].

Одним із засобів розвитку творчого мислення в сучасній українській школі є забезпечення поступової інтеріоризації засобів навчальної діяльності, що передбачає поступове відсторонення молодшого школяра від навчального процесу, тобто учень перестає центрувати свою увагу на окремих видах навчальної діяльності – читанні, письмі, математиці тощо [52, с. 18]. Такі операції набувають повсякденного характеру та «інтегруються» всередину психіки дитини, що забезпечує оперування абстрактними поняттями.

Виходячи з вищесказаного, можна констатувати, що у молодшому шкільному віці творче мислення набуває внутрішнього зв'язку між процесуальним компонентом і особистісно-регулятивною частиною пізнавальної діяльності, і цьому сприяє зростаюча самостійність дітей.

В умовах реалізації Концепції Нової української школи передбачається використання таких засобів розвитку творчого мислення у молодших школярів в початковій школі:

- складання віршів або початку/кінцівки віршованого твору;
- казкотворення (з опорою та без опори);
- створення продовження або зачину казки;
- використання скоромовок;
- завдання «Прибери зайве», «Четвертий лишній» тощо;
- словесні та творчі завдання, у тому числі на добір рими до поданих слів;
- словесне малювання;

- складання чистомовок/скоромовок;
- ігрові методи навчання («Впізнай слово», «Жива сцена», «Замни звук», «Чому так трапилось?» тощо); [71, с. 75].

Слід наголосити на тому, що з метою розвитку творчого мислення в учнів початкової школи також передбачається використання таких завдань:

- 1) здійснити класифікацію різних об'єктів, ситуацій, явищ за певними ознаками;
- 2) встановити причинно-наслідкові зв'язки;
- 3) визначити наявні взаємозв'язки та встановити нові між окремими явищами/об'єктами (системами);
- 4) сформулювати припущення прогностного характеру;
- 5) виявити спільні та відмінні ознаки між об'єктами;
- 6) розділяти суперечливі властивості об'єктів у просторі та часі.

У сучасній школі для розвитку творчого мислення школярів у процесі навчання можна використовувати різні типи нестандартних завдань. Так, на думку Ж. Клименко, завдання, спрямовані на розвиток творчого мислення в початковій школі, можна розподілити на чотири групи:

1. «До першої відносимо групу репродуктивних завдань, оскільки їх виконання здійснюється на основі чітко сформованої мети. Вони включають:

- систему виконуючих вправ, які базуються на виконанні різноманітних практичних дій (прочитати, переписати);
- систему відтворюючих дій, фундаментом яких слугує актуалізація і закріплення знань.

2. До другої групи входять мислинневі дії, які визначаються такими вправами:

- встановлення причинно-наслідкових зв'язків;
- аналітичними, які полягають у виділенні в об'єкті його складових;
- порівняльними, що полягають у знаходженні відмінностей і подібностей;
- зазначення висновку;
- узагальнюючими, відповідно, виділення загального і суттєвого.

3. До третьої групи відносимо контролюючі та оцінюючі дії.

Оцінюючі дії – це дії, які дозволяють дати оцінку результату своєї роботи або діяльності інших.

Контролюючі:

- звірити продукт своєї діяльності зі зразком;
- встановити, чи відповідає даний продукт поставленій меті;
- знайти помилки.

4. До четвертої групи завдань, спрямованих на формування та вдосконалення творчого мислення, відносимо дії репродуктивного характеру, які вимагають формування певного новоутворення:

- створюючі – створення унікального продукту: придумати речення, скласти опис, розповідь, міркування, задачу;
- перетворюючі – перетворення даного продукту на новий: переказ, зміна порядку слів у реченні, зміна питання задачі;
- плануючі – складання плану майбутньої дії: розповідь, розв'язання завдання» [30].

Беручи до уваги дану класифікацію варто виділити декілька нестандартних завдань, запропонованих Ж. Клименко:

- «використання вправ на розвиток уміння висловлювати здогадки, припущення, доводити справедливість певних тверджень;
- збагачення навчального матеріалу завданнями комбінованого типу та завданнями з логічним навантаженням; – виконання інтегрованих завдань (комплексів);
- використання цікавинок на уроках (головоломки, завдання для інтелектуального самовдосконалення, незвичні сучасні казки, цікаві задачі тощо)» [30].

Вітчизняна дослідниця В. Мазуровська зазначає, що до сучасних методів розвитку творчого мислення молодших школярів доцільно відносити такі:

- розв'язування вправ на розвиток уміння висловлювати здогадки, припущення, доводити істинність певних тверджень;
- збагачення навчального матеріалу завданнями комбінаторного типу та задачами з логічним навантаженням;
- використання цікавинок на уроках.

Наприклад: завдання для інтелектуального самовдосконалення, головоломки, ігрові вправи, задачі-вірші, вірші з «хитрою» римою тощо [37, с. 12-13].

Під час використання матеріалу потрібно зважати на такі рекомендації:

- 1) На уроці додаткові вправи мають ґрунтуватись на використанні життєвого досвіду дитини;
- 2) Не обов'язково, щоб учень розв'язав нестандартну задачу самостійно, важливо створювати такі ситуації, щоб він подумав над задачею, спробував її розв'язати.
- 3) Під час самостійного розв'язання творчих вправ не варто обмежувати дітей у виборі способів їх розв'язання.
- 4) Бажано максимально заохочувати пошуки різних способів розв'язання задач, знаходити серед них найраціональніші.
- 5) Не слід підказувати хід розв'язування, значно важливіше правильно спрямувати думку учня, головне – сам процес генерування творчих ідей.

Таким чином, на основі проведеного аналізу психолого-педагогічної літератури можна дійти висновку про те, що творче мислення молодшого школяра є мисленням, пов'язаним із процесом створення та/або відкриття принципово нового суб'єктивного знання, з генерацією власних оригінальних ідей.

1.3. Сутність та види засобів наочності в навчанні молодших школярів у початковій школі

На сьогодні в умовах реформування освітньої галузі початкової ланки школи та перехід вітчизняної системи освіти на особистісно орієнтовану модель в рамках реалізації концепції Нової Української Школи одним із ключових її завдань є навчання молодших школярів засвоювати навчальний матеріал наочно, тобто візуалізувати з метою формування обов'язкових умінь та навичок, передбачених положеннями Державного стандарту початкової освіти (2018 р.), у

тому числі творчого мислення, що забезпечує учням можливість осмислення змісту навчального матеріалу та пошуку нестандартних рішень для розв'язання поставлених проблемних ситуацій/завдань.

Етимологія терміну «наочність» походить з латинської мови “*visualis*”, що означає «унаочнення», «спостереження очима». В іноземних джерелах використовується термін «візуалізація» від англ. *visualization*.

У таблиці 1.1 представлені різні підходи до визначення сутності поняття «наочність» у сучасній педагогічній літературі.

Таблиця 1.1

Наукові підходи до визначення сутності «наочність»

Автор	Визначення поняття «наочність»
Український педагогічний словник (С. Гончаренко)	Є одним із ключових дидактичних принципів, у відповідності до якого процес навчання будується на основі конкретних образів, що безпосередньо сприймаються учнями.
О. Власенко, О. Березюк	Є джерелом знань, на основі якого відбувається формування чуттєвих явлень та понять.
Д. Безуглий	Є ілюстраціями до положень, що вивчаються, та опорою для абстрактного та творчого мислення.

Джерело: [77, с. 224-225; 4, с. 29-30; 3, с. 6].

На сьогодні серед науковців у сфері педагогіки, психології та методики викладання у школі існує велика кількість теоретико-концептуальних підходів до визначення сутності поняття «наочність». Так, за психологом Г. Фефіловою, під «процесом унаочнення» слід розуміти процес згортання низки розумових змістів у наочний образ, що може виступати основою для адекватних розумових та практичних дій» [78].

Вітчизняна педагогиня Н. Кузьменко пропонує розуміти під поняттям «засіб наочності» спосіб створення та репрезентації певного графічного образу текстової інформації з метою її унаочнення, що сприяє можливості більш зручного проведення аналізу її змісту, розуміння та осмислення [33 с. 7].

На думку Г. Токмань, «наочність» є процесом кодування, інтерпретації, передачі інформації за допомогою використання зорових представлень –

сукупності реалістичних та асоціативних образів, кольорових гам, графічних схем та таблиць [76, с. 297].

Розглядаючи процес унаочнення в контексті розвитку у молодших школярів творчого числення, видатний педагог Д. Безуглий вказує на такі переваги засобів наочності [3, с. 7–8]:

1) забезпечення можливості словесного малювання образу прочитаного навчального матеріалу або побаченого/засвоєного на уроці;

2) стимулювання інтересу молодших школярів до пізнавальної діяльності та пробудження почуттів, емоцій до отриманої навчальної інформації;

3) сприяння формуванню та розвитку відтворювальної уяви та фантазії у молодших школярів;

4) сприяння формуванню у дітей умінь самостійно аналізувати, зіставляти, порівнювати, узагальнювати та робити власні висновки;

5) забезпечення покращення розуміння отриманої інформації та розвитку умінь встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між явищами/подіями, транслювати послідовність дій тощо;

6) сприяння формуванню можливості у дітей обмінюватися власними думками та творчими ідеями один з одним, з дорослими щодо отриманої інформації тощо.

З цього випливає, що використання засобів наочності відіграє неабияку роль не лише у процесі формування творчого мислення молодшого школяра, але й сприяє його всебічному розвитку та самовдосконаленню, забезпечуючи формування життєвої компетентності здобувача освіти.

Як зазначають А. Галетова та М. Пентилюк, прийнято виокремлювати три основних компоненти в процесі розвитку творчого мислення за допомогою засобів наочності, які представлені на рис. 1.2.

На думку зарубіжних учених-класиків у сфері початкової освіти Р. Gough та W. Tunmer, у молодших школярів процес формування навички творчо мислити завдяки засобам наочності повинен здійснюватися за формулою, представленою на рис. 1.3.

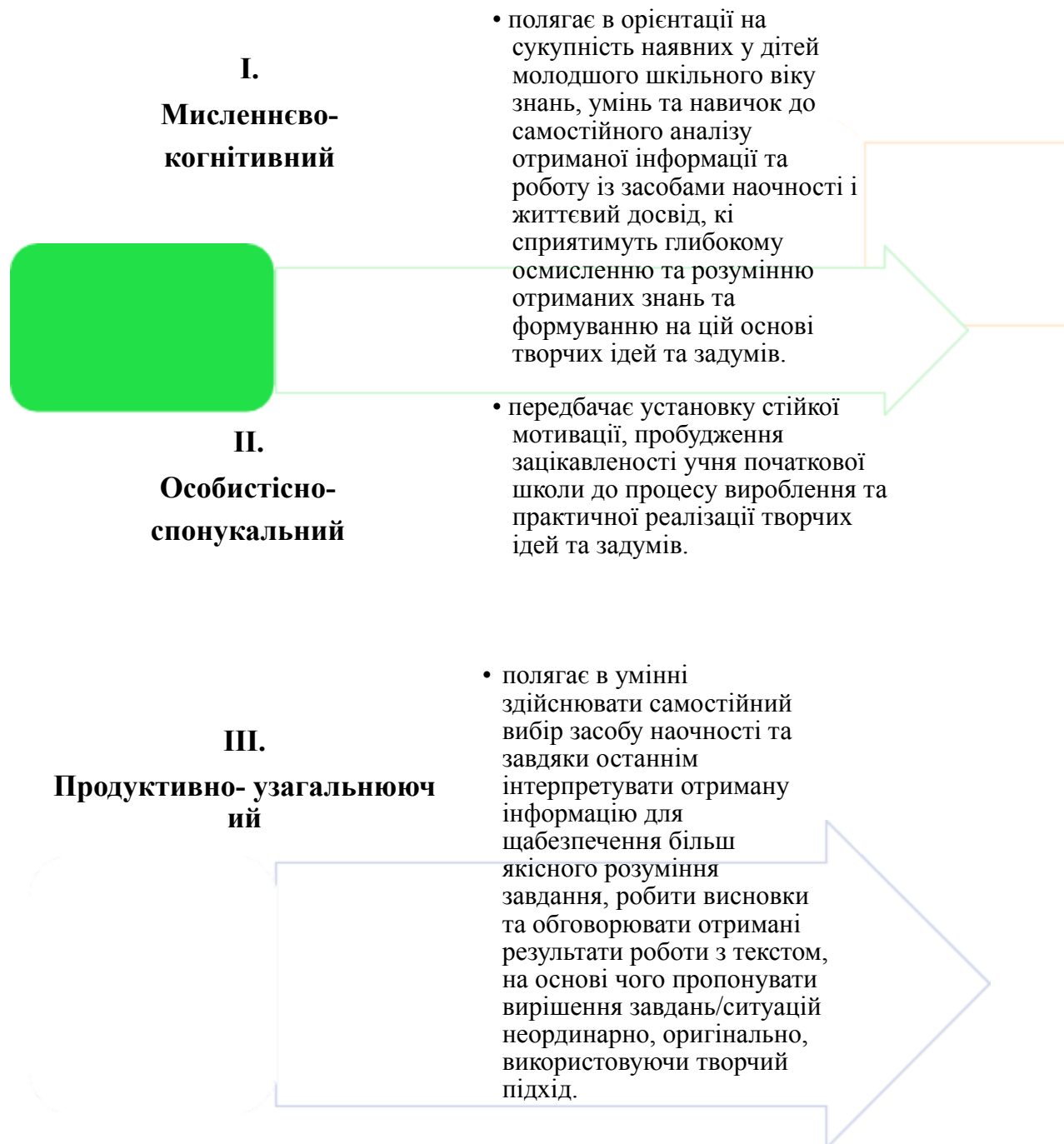

Рис. 1.2. Структурні компоненти процесу розвитку творчого мислення молодшого школяра з використанням засобів наочності

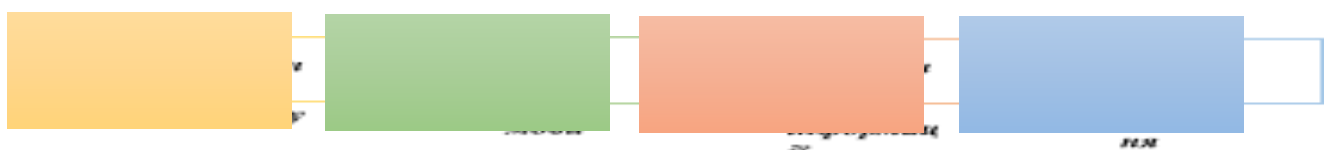

Рис. 1.3. Формула формування творчого мислення у молодших школярів (за P. Gough, W. Tunmer) [86, с. 6–10]

Варто наголосити на тому, що на сьогодні існує велика кількість засобів наочності, які можна практично використовувати у педагогічній роботі вчителів початкової школи на уроках всіх освітніх галузей, у тому числі природознавчої,

історичної та громадянської.

На думку Ж. Клименко, у класичному розумінні засоби наочності слід класифікувати на 5 типів, які представлені на рис. 1.4.

Рис. 1.4. Класична класифікація засобів візуалізації (за Ж. Клименко)

[30, с. 3–4]

Проте, на основі аналізу різних Інтернет-джерел та вітчизняного та зарубіжного педагогічного досвіду вчителів початкової школи, можна стверджувати про те, що засоби наочності, які застосовуються на уроках з молодшими школярами, також умовно можна класифікувати на декілька груп, а саме:

1. Група I – «Графічні засоби наочності», до якої прийнято відносити: фішбоун, ейдос-конспекти, каліграми, щоденники вражень, денотатний граф, дудлінг, скетноутінг та інші інструменти візуалізації.

2. Група II – «Цифрові засоби наочності» - включає такі інструменти візуалізації, як: хмарку тегів (слів), мову емоджі, Інтернет-меми, плейкасти, кроссенс, інфографіку, буктрейлер, соціальні мережі тощо.

3. Група III – «Графічно-цифрові засоби візуалізації» включає: майндмеппінг, комікси, сторіборди, скрайбінг, флеш-карти, стрічки часу, презентації та ін.

4. Група IV – «Hand-made засоби наочності» включають такі візуал-інструменти, як лепбуки, мудборди, лоперелло, закладки-розмальовки та ін.

Отже, узагальнюючи вищезазначене, можна констатувати, що під поняттям «засіб наочності» слід розуміти інструменти, методи або техніки, які використовуються для створення наочних уявлень або образів з метою кращого розуміння, пояснення, демонстрації чи обробки отриманої інформації, ідей чи концепцій. Засоби наочності включають різні види графічних, візуальних і аудіовізуальних інструментів, прийомів та технік, які можуть бути використані в освітньому процесі в початковій школі, науці, комунікації та інших сферах.

Висновки до розділу 1

1. Проведено аналіз проблеми розвитку творчого мислення особистості у сучасному психолого-педагогічному дискурсі. Запропоновано визначення поняттю «творче мислення»: це здатність людини генерувати нові ідеї, вирішувати проблеми, знаходити нестандартні підходи до розв’язання завдань та виявляти креативність у різних аспектах життя; це мислення, пов’язане із процесом створення та/або відкриття принципово нового суб’єктивного знання, з генерацією власних оригінальних ідей.

2. Схарактеризовано педагогічний аспект формування творчого мислення у молодших школярів в умовах Нової української школи. Встановлено, що в рамках педагогічного підходу формування творчого мислення молодших школярів передбачає створення стимулюючого навчального середовища та заохочення учнів розвивати свою креативність та творчий потенціал. Розвиток творчого мислення молодших школярів сприяє підвищенню знань, умінь та навичок з інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

3. Під поняттям «засіб наочності» слід розуміти інструменти, методи або техніки, які використовуються для створення наочних уявлень або образів з

метою кращого розуміння, пояснення, демонстрації чи обробки отриманої інформації, ідей чи концепцій. Засоби наочності включають різні види графічних, візуальних і аудіовізуальних інструментів, прийомів та технік, які можуть бути використані в освітньому процесі в початковій школі, науці, комунікації та інших сферах.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» ЗАСОБАМИ НАОЧНОСТІ

2.1. Вивчення передового педагогічного досвіду щодо особливостей використання засобів наочності у формуванні творчого мислення молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ»

Сьогодні в умовах активного реформування початкової школи в результаті реалізації Концепції Нової української школи передбачається побудова освітнього процесу педагогами на основі компетентнісного, особистісно орієнтованого та інтегрованого підходів, що передбачає використання інноваційних педагогічних технологій, які б забезпечували здобувачів початкової освіти цікавим процесом навчання, практико орієнтованими завданнями, незвичайною подачею навчального матеріалу та тренування здобутих знань, умінь та навичок на актуальних дидактичних матеріалах, вправах.

З огляду на це актуалізується питання використання засобів наочності у педагогічній практиці сучасного вчителя початкової школи під час проведення інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Проведемо аналіз провідного педагогічного досвіду практичного використання засобів наочності вчителями початкової школи України, де було організовано проходження педагогічної практики в дистанційному форматі.

Так, наприклад, вчитель-методист Музичанського ліцею Білогородської сільської ради Бучанського району Київської області Альона Михайлівна Павлишина активно використовує на своїх уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» завдання на розвиток творчого та логічного мислення такі засоби наочності, як: флеш-картки, мову емоджі, презентації та Інтернет-ігри. Наприклад, під час вивчення теми «Я і моє здоров'я. Вітаміни у житті людини» учням 3 класу А. Павлишина пропонує учням заповнити флеш-картки,

представлені на рис. 2.1, які дають змогу, з одного боку, визначити властивості предмета (яблука) за низкою критеріїв (вигляд, смак, запах, сенсорика), а з іншого боку, повторити, яку користь несуть фрукти для життєдіяльності людини.

2.1. Флеш-картки із завданням на визначення властивостей яблука

Альона Михайлівна Павлишина у своєму педагогічному досвіді ділиться особливостями використання засобів наочності з метою формування ключових компетентностей молодших школярів під час проведення інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (читацької, мовленнєвої, здоров'язбережувальної, пізнавальної). Так, наприклад, вона зазначає, що в її педагогічній практиці найбільше звертається до широкого спектру засобів наочності для подачі навчального матеріалу учням початкової школи, серед яких вчитель-методист відзначає хмаринку тегів, сучасну казка у фото, кроссенс, пазл, загадки за малюнками, інтелект-карти, соціальні мережі та ін.

Зокрема, під час ознайомлення учнів 3 класу з явищами природи та відомими вченими, які розробили певні винаходи у сфері медицини або науки (наприклад, апарат МРТ, рентген, мобільний телефон, комп'ютер та ін.), Альона Павлишина пропонує своїм учням познайомитися з біографією винахідників та цікавинками з їхнього життя за допомогою YouTube або Facebook, заздалегідь підготовлених відео-презентацій, в яких містяться виключно цікаві та захопливі історії їхнього життя. Учні мають змогу наочно, віртуально «переміститися» в історичні часи створення винаходу та життя автора. Крім того, для закріплення

прочитаного учнями навчального матеріалу вона надає дітям творчі завдання, що передбачають роботу у соціальних мережах. Наприклад, для дітей 3 класу варіантом завдання є «Створи особисту сторінку у Facebook для винахідника» (Пол Лотербург – апарат МРТ, Мартін Купер – мобільний телефон, Олександр Белл – телефон та ін.).

Вчитель вищої категорії Лілія Олексіївна Куценко Музичанського ліцею Білогородської сільської ради Бучанського району Київської області під час першого знайомства учнів 3 класу з інформаційними текстами з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» використовує засіб роботи з текстом – таблицю «Мій ментальний образ», що складається з трьох стовпчиків: «Перед читанням», «Під час читання» та «Після читання». Передбачається, що на початку роботи із тестовим матеріалом, учитель називає назву тексту (наприклад, «Як ти ростеш та змінюєшся» за авторства Н. Бібік у підручнику з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» для 3 класу) і просить кожного учня в своїй таблиці зобразити свій ментальний образ у першому стовпчику (діти малюють свої асоціації від назви запропонованого тексту). Додаючи більше тексту, учні починають малювати образи в другому стовпчику. При цьому їм надається достатньо часу для процесу малювання. Завершуючи читання інформаційного тексту, вчитель пропонує учням малювати вже у третьому стовпчику.

Наприклад, до тексту «Як ти ростеш та змінюєшся» учні 3 класу у першому стовпчику таблиці «Перед читанням» зображали немовлят, паростки; у другому стовпчику – двох персонажів (немовлят та дитину до 10-12 років); у третьому – декілька людей – немовля, дитину, дорослого та людину похилого віку, тощо.

Після завершення малювання на уроці з інтегрованого курсу «Я досліджую світ», учням пропонується продемонструвати зображені у таблиці уявні образи та обговорити їх із однокласниками.

Цікавим для учнів 3 класу був вчитель початкових класів Музичанського ліцею Білогородської сільської ради Бучанського району Київської області Баланівської Альони Володимирівни, яка під час уроків з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» використовує різні засоби наочності під час роботи з

компетентність під час дискусій зі своїми однолітками; розвиває навички аргументувати та відстоювати свою власну думку.

Проведемо аналіз підручників для 3 класу, які укладені на основі Типових освітніх програм початкової школи, розроблених під керівництвом О. Савченко та Р. Шияна (Накази Міністерства освіти і науки від 08 жовтня 2019 р. №№ 1272-1273) [55; 56; 57; 58], в яких використовуються різні засоби наочності матеріалу та творчих завдань для молодших школярів з інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Проаналізуємо більш детально підручники з інтегрованого курсу «Я досліджую світ», складені під керівництвом О. Савченко. Так, наприклад, у підручнику для 3 класу з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (автор Т. Гільберг) автори використовують різні засоби наочності, серед яких найбільш повторюваними є такі: таблиці, блок-схеми, ментальні карти (див. рис. 2.3–2.5).

Зокрема, по темі «Що таке сімейний добробут» автори пропонують учням навчальний матеріал візуалізовано, зокрема, пояснення про те, яким чином члени сім'ї беруть участь у забезпеченні добробуту та щастя в родині надаються у вигляді ментальної карти (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Ментальна карта

«Забезпечення добробуту та щастя членами сім'ї»

(фрагмент підручника Т. Гільберг для 3 класу «Я досліджую світ») [19, с. 58] 3

метою пояснення учням таких економічних категорій, як «бюджет сім'ї», «витрати», «доходи» учням пропонується ознайомитися з ментальною графічною картою «Сімейний бюджет» (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Ментальна карта «Сімейний бюджет»

(фрагмент підручника Т. Гільберг для 3 класу «Я досліджую світ») [19, с. 59]

Для пояснення основних видів грошових витрат, з якими стикається сім'я, учням демонструють блок-схему «Види витрат сім'ї», що представлена на рис.

2.5.

Рис. 2.5. Блок-схема «Види витрат сім'ї»

(фрагмент підручника Т. Гільберг для 3 класу «Я досліджую світ») [19, с. 59]

Завдяки ознайомленню учнів з такими поняттями, в них формується економічна компетентність та фінансова грамотність, а якщо закріпити зазначені знання цікавими творчими завданнями, наприклад, *«Намалюй свою карту бажань»*, *«Намалюй малюнок на тему: «Чому варто економити?»* та інші подібні, то матиме місце формування творчого мислення.

Вивчаючи робочі зошити до підручників для учнів 2-3 класу інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (Н. Бібік), можна говорити про те, що учням пропонується багато наочних засобів засвоєння навчального матеріалу, тобто знання закріплюються на основі наочних образів, представлених у текстовому форматі у підручнику та наочному – у зошиті.

Серед основних засобів наочності можна виділити закладки-розмальовки (рис. 2.6), карти-бажань (рис. 2.7), блок-схеми (рис. 2.8) та ребуси (рис. 2.9).

Рис. 2.6. Закладка-розмальовка по темі «Дивовижні явища природи» (робочий зошит для 3 класу, Н. Бібік) [8, с. 10]

Рис. 2.7. Карта-бажань по темі «Дорога до успіху, до професії» (робочий зошит для 3 класу, Н. Бібік)

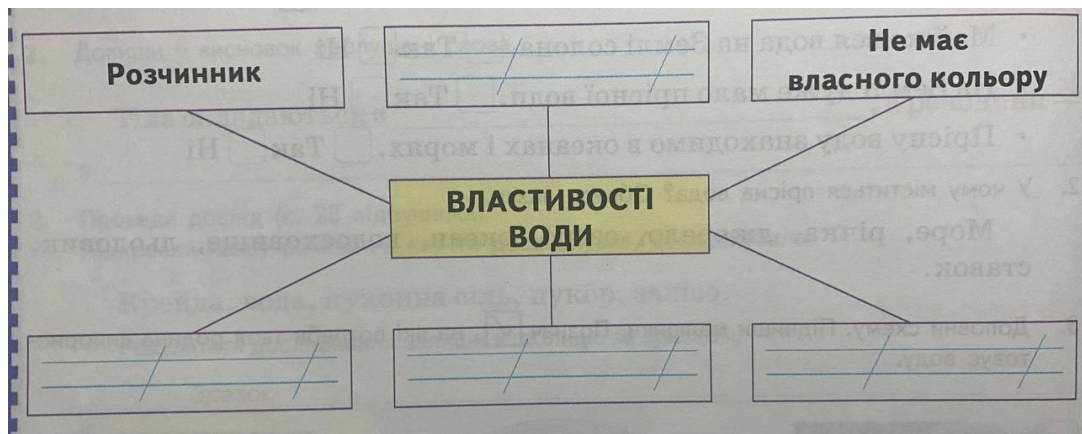

Рис. 2.8. Блок-схема «Досліджуємо властивості води»
(робочий зошит, 3 клас, Н. Бібік)

У підручнику для 3 класу з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» за авторства О. Барни, Н. Морзе учням пропонується виконання ігрових завдань з теми «Яке значення має для мене інформація» з використанням QR-кодів (рис. 2.9).

 Діємо

Завдання 1. Гра

Пригадай, як органи чуття допомагають людині сприймати повідомлення про навколишній світ. Перевір себе у грі.

<https://bit.ly/35iXc70>

 Досліджуємо

Завдання 2. Правила поведінки

Досліди, як інформація, подана на картках у комп'ютерній грі, може бути корисною для прийняття рішення про правильну поведінку в комп'ютерному класі.

<https://bit.ly/2CZmVWg>

Рис. 2.9. Використання QR-кодів «Яке значення має для мене інформація»
(підручник для 3 класу з «Я досліджую світ», Н. Морзе)

Наприклад, учням пропонується пригадати, які саме органи чуття допомагають людині сприймати повідомлення про навколишній світ.

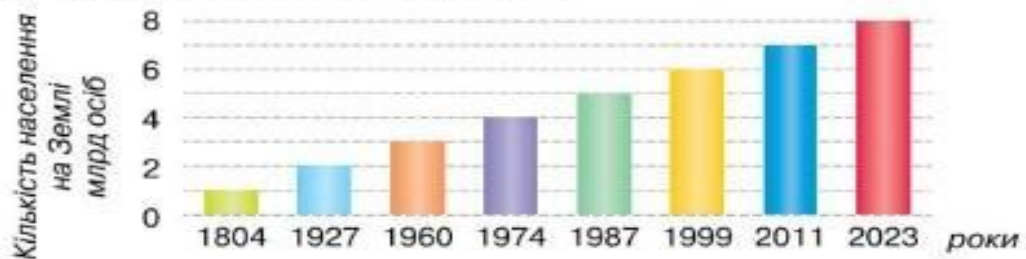
У підручнику з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» за авторства І. Грущинської та З. Хитрої для учнів 3 класу під час вивчення теми «У чому

неповторність людини» пропонується такий засіб наочності, як діаграми (рис. 2.10).

- **Поміркуй і розкажи**, у чому полягає неповторність кожної людини. Що, на твою думку, є особливим у тобі, твоїх друзях і рідних?

Усі люди — різні й усі — особливі, стверджує поет. Чи відомо тобі, скільки людей проживає у світі? На думку вчених, населення Землі вже у 2023 році може перевищити 8 мільярдів осіб і зростати надалі.

- **Проаналізуй**, як збільшувалося населення нашої планети за 300 років.

I

Рис. 2.10. Використання діаграм по темі «У чому неповторність людини» (підручник для 3 класу з «Я досліджую світ», І. Грущинська)

Спочатку учням дається завдання поміркувати над питанням: «У чому неповторність кожної людини?», висловити свою думку, поділитися своїми враженнями щодо неповторності свого найкращого друга, близької людини тощо, а потім уважно роздивитися запропоновано діаграму та проаналізувати, як саме

збільшувалося населення планети Земля впродовж останніх 300 років. Одним із завдань у цьому контексті може стати вправа «Спрогнозуй, що буде далі», де учні матимуть змогу поділитися своїми ідеями про те, яким буде населення через 50-100 років.

Під час вивчення теми «Що об'єднує людей зі світом живої природи» автори пропонують учням 3 класу візуально переглянути фотографії з текстовими інформаційними вставками про світ дикої природи та узагальнюють поданий матеріал у табличному вигляді для кращого наочного засвоєння та обробки інформації дітьми (рис. 2.11-2.12).

Розгляньте зображення і таблицю. **Порівняйте**, скільки часу потрібно тваринам і людям, щоб подолати відстань 100 м.

2 год

15 хв

5 с

3–4 с

14–15 с

Рис. 2.11. Використання фотографій по темі «Що об'єднує людей зі світом живої природи» (підручник для 3 класу з «Я досліджую світ», І. Грущинська)

№	Представники різних видів	Довжина шляху, м	Час руху (бігу)
1	Равлик	100	2 год
2	Черепаха	100	15 хв
3	Лев	100	5 с
4	Гепард	100	3–4 с
5	Людина	100	14–15 с

Рис. 2.12. Використання таблиці по темі «Що об'єднує людей зі світом живої природи» (підручник для 3 класу з «Я досліджую світ», І. Грущинська)

Таким чином, аналіз вітчизняного та зарубіжного педагогічного досвіду свідчить про те, що сучасні вчителі початкової школи активно використовують різні засоби наочності під час проведення уроків з різних навчальних предметів. На основі вивчення та детального аналізу підручників, розроблених згідно Типових освітніх програм для 1-4 класів початкової школи (О. Савченко та Р. Шиян), було встановлено, що саме під час вивчення навчального матеріалу з предмету інтегрований курс «Я досліджую світ» найбільше передбачається використання інтерактивних засобів наочності та творчих вправ, спрямованих на розвиток творчого мислення учнів початкової школи. Крім того, було виявлено, що в аналізованих підручних та робочих зошитах учням початкової школи пропонується для виконання багато інтерактивних вправ (розробка презентацій,

створення фотоколажів тощо) з метою формування творчого мислення у школярів.

2.2. Діагностика рівня розвитку творчого мислення у молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ»

У межах обраної теми дослідження стану розвитку творчого мислення у дітей молодшого шкільного віку засобами наочності було проведено на базі Музичанського ліцею Білогородської сільської ради Бучанського району Київської області.

Проведення експериментальної роботи здійснювалося у три послідовних етапи:

– констатувальний, метою якого було визначення вихідного рівня розвитку творчого мислення у молодших школярів на уроках з інтегрованого курсу «Я досліджую світ»;

– формувальний, що передбачав розробку експериментальної програми з розвитку творчого мислення в учнів початкової школи засобами наочності на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» та її апробацію;

– контрольний, метою якого було визначення ефективності впровадження експериментальної програми з розвитку творчого мислення молодших школярів засобами наочності на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Період проведення дослідження: з «01» листопада 2022 р. до 22 грудня 2022 р.

У дослідженні брали участь 42 учні, які навчаються в двох 3-х класах та були поділені на дві групи дослідження:

- експериментальна група (ЕГ) – учні 3-А класу у складі 21 особи; та
- контрольна група (КГ) – учні 3-Б класу у складі 21 особи.

Загальна кількість молодших школярів, які брали участь в експериментальному дослідженні, наведена у *Додатку А*.

Гіпотеза дослідження: використання засобів наочності на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» сприяє підвищенню рівня розвитку творчого мислення молодших школярів.

Всі учні мають різні рівні розвитку творчого мислення.

У цьому підрозділі буде розглянуто зміст проведення констатувального етапу експериментального дослідження, метою якого стало визначити вихідний стан розвитку творчого мислення у молодших школярів під час проведення уроків з інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Завдання констатувального етапу експерименту:

1. Визначити та описати показники та критерії творчої мисленнєвої діяльності учнів початкової школи.
2. Підібрати завдання та вправи для визначення стану розвитку творчого мислення молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».
3. Визначити вихідний стан розвитку творчого мислення молодших школярів.

На даному етапі дослідження було проведено аналіз сучасної наукової психолого-педагогічної та методичної літератури, що дав змогу дійти висновку про те, що для визначення стану розвитку творчого мислення молодших школярів на уроках з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» засобами наочності доцільно використовувати цікаві інтерактивні та творчі вправи і завдання. Крім того, нами було визначено основні критерії розвитку творчого мислення молодших школярів, а також проведено діагностичне обстеження учнів початкової школи, які навчаються в ЕГ та КГ.

Так, проведення діагностичного обстеження здійснювалося на уроках з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (по 3 уроки в кожному класі) по таким темам: «Як відчувати себе дослідником», «Благодійність і добрі справи в нашому житті. Як відчувати себе відповідальним», «Організм людини», під час яких використовувалися інтерактивні та творчі вправи, спрямовані на визначення

рівня розвитку творчого мислення у молодших школярів, фантазії (творчої уяви) та здібностей до вироблення оригінальних ідей.

Під час проведення уроку на тему «Як відчутися себе дослідником» учням було запропоновано розглянути слайд з різними видами слідів тварин та птахів, які були перемішані між собою. Завданням учнів було уважно поглянути на сліди та відгадати, кому вони належать.

Рис. 2.13. Гра-вправа «Де чії сліди?»

Після того, як учні відгадали сліди тварин та птахів, їм було запропоновано скласти міні-твір з 3-4 речень на тему: «Куди ведуть сліди?». На рис. 2.14 представлено фото виконаного ученицею 3 класу ЕГ завдання №1.

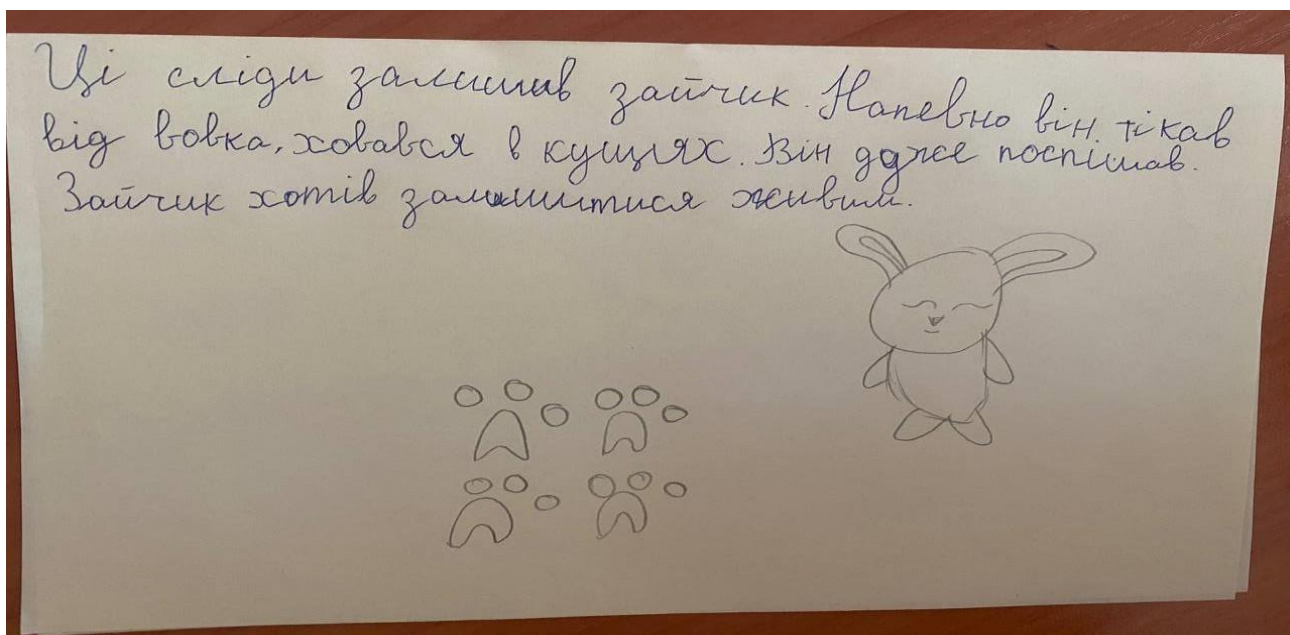

Рис. 2.14. Виконане завдання №1 «Куди ведуть сліди?»

Учнями було запропоновано цікаве інтерактивне завдання №2 «Вигадай фантастичну істоту», спрямовану на розвиток фантазії, словотворчості та творчого мислення. Суть завдання полягало у тому, що учню необхідно було дати дві картки із зображеннями різних предметів, рослин, птахів, тварин, квітів, героїв казок тощо та запропонувати придумати такий персонаж, в якому б з'єдналися якості відразу декількох персонажів, а також намалювати сліди, які може залишати ця істота.

На рис. 2.15 наведено наочний зразок до виконання завдання №2. Наприклад, при додаванні тварин динозавра і свині отримуємо інших неіснуючих тварин: «свинозавра», «хрюшозавра» тощо.

**Рис. 2.15. Наочний зразок для виконання творчого завдання
«Вигадай фантастичну істоту»**

На рис. 2.16 представлена творча робота учениці 3-А класу (завдання №2).

Рис. 2.16. Виконане завдання №2 «Моя фантастична істота»

Після створення фантастичної істоти, яку можна було намалювати для подальшого обговорення з однокласниками на уроках інтегрованого курсу «Я

досліджую світ», наступним завданням було розповісти, в якій країні, на якій планеті та в яких умовах може проживати ця істота, чим вона харчується та особливості її життєдіяльності (рис. 2.17).

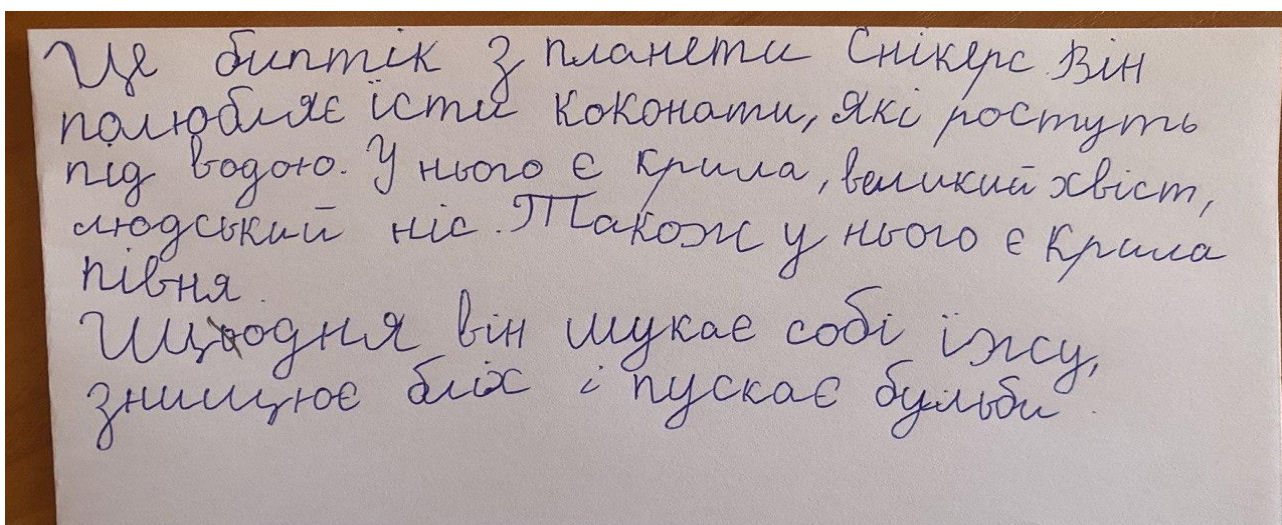

Рис. 2.17. Характеристика фантастичної істоти Бунтіка

Під час проведення уроку на тему «Організм людини» учням було задано завдання на онлайн-платформі LearningApps №3 «Знайди відповідність», де необхідно було поєднати системи життєдіяльності організму людини з їхніми функціями з метою виявлення рівня знань учнів про особливості функціонування людського організму.

Рис. 2.18. Завдання №3 «Знайди відповідність»

На уроці з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» на тему «Благодійність і добрі справи в нашому житті. Як відчувати себе відповідальним» було задано завдання №4 «Створи запрошення для батьків» з метою долучення батьків та

друзів до благодійної діяльності. Передбачалося створення цікавої брошури-запрошення на захід, присвячений обраній на розсуд учня 3 класу темі (наприклад, допомога бійцям Збройних Сил України; допомога тваринам; допомога в школі тощо). Приклад запрошення представлений на рис. 2.19.

**Рис. 2.19. Приклад благодійної акції у школі «У світі добрих сердець»
(присвячена проблемі допомоги тваринам)**

На рис. 2.20 наведено виконане творче завдання №4 на уроці з інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Рис. 2.20. Виконане завдання №4 (учениця 3-А класу)

Більше того, учні виконували Завдання №5 «Асоціативний куш», на якому необхідно було представити своє розуміння поняття «бути відповідальним» (рис. 2.21).

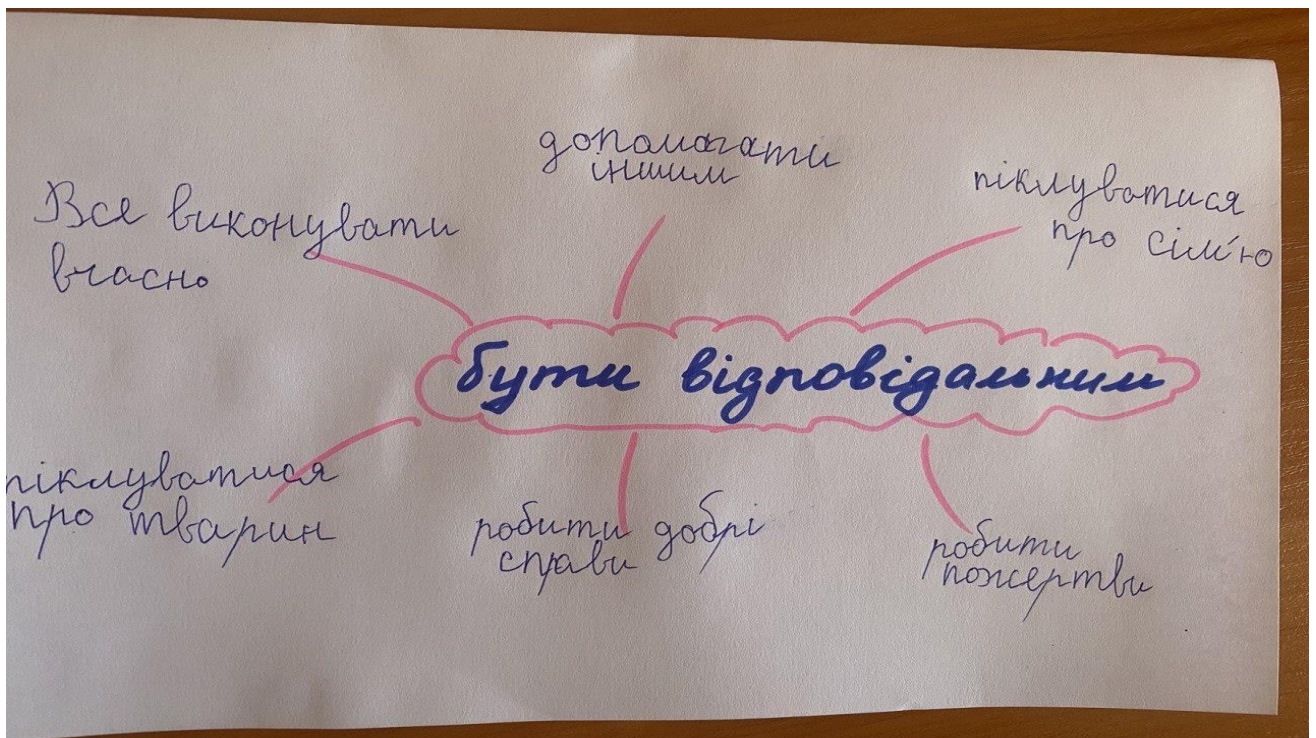

Рис. 2.21. Що означає «Бути відповідальним?»

У таблиці 2.1 представлені критерії розвитку творчого мислення молодших школярів та встановлено відповідність для їх визначення.

Таблиця 2.1

Критерії розвитку творчого мислення дітей молодшого шкільного віку

Критерії розвитку творчого мислення молодшого школяра	Зміст
Когнітивний	Визначення рівня знань та уявлень учня про можливості використання засобів наочності під час різних видів діяльності (пізнавальної, зображувальної, ігрової, навчальної тощо) на різних уроках з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у школі з метою створення нетрадиційних пропозицій щодо вирішення поставлених завдань/проблем, запропонувати або знайти нестандартні рішення заданих ситуацій тощо; визначення характеру пізнавального ставлення до змісту творчого процесу на уроках ЯДС через творчу уяву та спостережливість, можливість використання засобів наочності як основи для створення чогось нового.

Критерії розвитку творчого мислення молодшого школяра	Зміст
Емоційно-мотиваційний	Визначення характеру мотивації (бажання) учня використовувати у пізнавальній, творчій, образотворчій та інших видах діяльності під час уроків «Я досліджую світ» оригінальні ідеї; ступеню його активності під час пошукової діяльності та використання нестандартних ідей та пропозицій. З'ясування змін в емоційному стані молодшого школяра під час використання засобів наочності у процесі навчання та творчого пошуку на уроках ЯДС.
Операційний	Визначення характеру діяльності молодшого школяра під час процесу нетрадиційного вирішення завдань з використанням засобів наочності на уроках з ЯДС та прояву його пізнавальної активності у ході використання нестандартних рішень у творчих завданнях та в процесі пізнавальної діяльності на уроках з інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Виявлення стану розвитку у молодшого школяра вмій та навичок зосередження на створенні продукту пізнавальної, творчої діяльності тощо.

Джерело: складено автором.

Запропоновано рівні розвитку творчого мислення у молодших школярів на уроках з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» розподілити таким чином:

Високий рівень: молодший школяр адекватно сприймає можливості використання різних нетрадиційних ідей, нестандартних підходів (шляхів) до розв'язання завдань з інтегрованого курсу «Я досліджую світ»; мотивує свої дії під час пізнавальної та творчої діяльності; із захопленням приступає до продуктивних видів діяльності; використовує у процесі навчання та творчості різні нетрадиційні засоби та техніки, із задоволенням виконує інтерактивні вправи та завдання; висуває нові цікаві ідеї під час пошуково-дослідницької, пізнавальної та образотворчої діяльності на уроках з інтегрованого курсу «Я досліджую світ», створює яскраві та оригінальні художні образи та подає цікаві

підходи до вирішення поданих завдань; активно виявляє зацікавленість до виконання завдань з інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Середній рівень: молодший школяр не може визначити суть інтерактивного та/або творчого завдання на уроці з інтегрованого курсу «Я досліджую світ»; є недостатньо спостережливим та емоційним; виявляє часткову зацікавленість до пізнання чогось нового, до творчої діяльності; інколи пропонує цікаві та оригінальні ідеї, здатен пропонувати нестандартні варіанти вирішення завдань творчо-пошукового спрямування, проте це відбувається безініціативно та невмотивовано; вчитель мотивує дії учня під час різних видів діяльності (навчальної, пізнавальної, творчої) на уроках ЯДС спрямувальними питанням та підказками; учень традиційно створює стандартні художні образи, надає сухі та стандартні відповіді на поставлені запитання; без особливого інтересу виконує пошукові, дослідницько-експериментальні та творчі завдання на уроках з інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Низький рівень: молодший школяр є неспостережливим, рідко проявляє творчу ініціативу та бажання до творчо-продуктивної та пошукової діяльності на уроках з інтегрованого курсу «Я досліджую світ»; майже ніколи не висуває власних нових оригінальних ідей під час розв'язання завдань, вирішення проблемних ситуацій; творча уява не розвинена, образно-асоціативне та творче мислення відсутнє; учень не проявляє інтересу до продуктивних видів діяльності; відмовляється створювати щось нове, висувати цікаві ідеї та виконувати завдання творчо та нестандартно; не бажає проявити творчість під час встановлення причинно-наслідкових зв'язків на уроках з інтегрованого курсу «Я досліджую світ»; фантазія майже відсутня.

Проведення дослідження у КГ та ЕГ групах за вищенаведеними інтерактивними завданнями здійснювалося фронтально в дистанційному форматі, а фото з результатами надсилалися персонально вчителю на електронну скриньку або на Viber для подальшого їх аналізу та інтерпретації.

1. За результатами проведеної діагностики рівня розвитку творчого мислення у молодших школярів експериментальної та контрольної груп з метою

визначення емоційно-мотиваційного критерію розвитку творчого мислення учнів початкової школи на констатувальному етапі експериментального дослідження були отримані дані, представлені на рис. 2.15.

На рис. 2.22 наведені узагальнені результати рівня розвитку творчого мислення у молодших школярів, що навчаються в ЕГ та КГ.

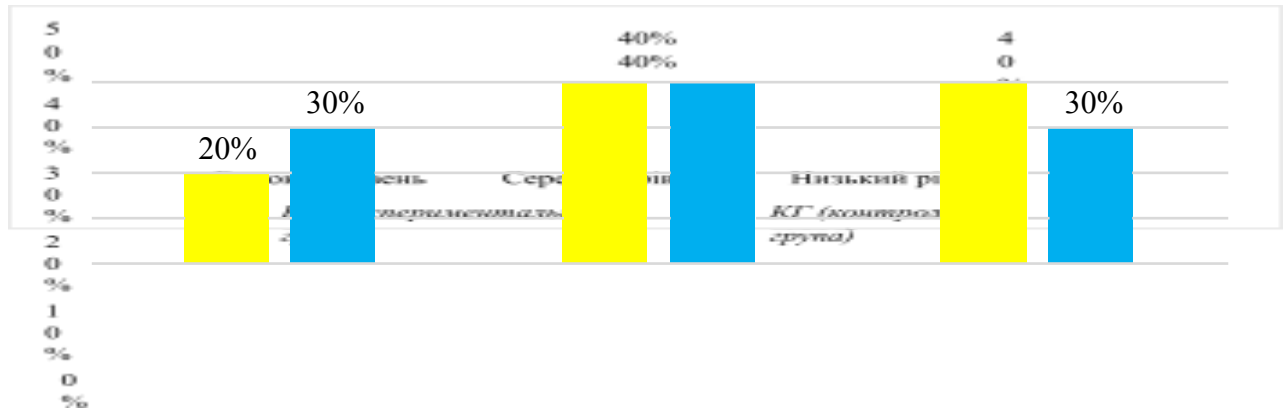

Рис. 2.22. Узагальнені результати показників розвитку творчого мислення у молодших школярів ЕГ та КГ (емоційно-мотиваційний критерій) на констатувальному етапі

Виходячи з даних, наведених на рис. 2.15, можна дійти висновку про те, що серед учнів початкової школи, що навчаються в ЕГ, переважає низький та середній рівні розвитку творчого мислення за емоційно-мотиваційним критерієм – по 40% респондентів (або по 4 особи). В КГ переважає середній рівень – 40% респондентів (або 4 особи). Встановлено, що у дітей слабо розвинена творча уява та творче мислення, оскільки діти, маючи можливість використання різних способів розв’язання інтерактивних завдань, різні сюжети та різних героїв, виконували завдання однотипно або результати були схожі між собою.

Наприклад, учням було складно надати відповідь на запитання «Що означає бути відповідальним», тому у більшості випадків вони є стереотипними та повторюються між собою. Фантастичні істоти дублювали відомих учням казкових героїв з мультфільмів, що свідчить про стереотипність уяви та небажання учнів створювати щось нове.

Деякі учні із низьким рівнем творчого мислення відмовлялися вигадувати фантастичну істоту, створювати щось цікаве та нове, креативити та/або

засмучувалися через те, що не знали, що можна намалювати та якого героя вигадати. Під час виготовлення брошур-запрошень учні з низьким рівнем творчого мислення не могли придумати, який саме захід обрати для благодійності.

Високий рівень було виявлено у 20% респондентів (або 2 осіб) в ЕГ та 30% респондентів (або 3 осіб) в КГ, що свідчить про гарно розвинену творчу уяву та творче мислення. Молодші школярі із задоволенням вигадували фантастичних істот, використовували різні засоби для виконання завдання якнайкраще та проявляли бажання створювати «Малюнки, які не схожі ні на що» за допомогою фломастерів, кольорових олівців тощо.

В учнів не було труднощів у вигадуванні історій про особливості життєдіяльності вигаданих істот. Вони швидко виконали завдання у застосунку LearningApps, знайшли та пояснили, де чії сліди. Виконання всіх завдань на уроках з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у них викликало виключно задоволення і позитивні емоції.

2. Результати проведеного дослідження творчого мислення молодших школярів, які навчаються в ЕГ та КГ, за когнітивним критерієм, представлені на рис. 2.23.

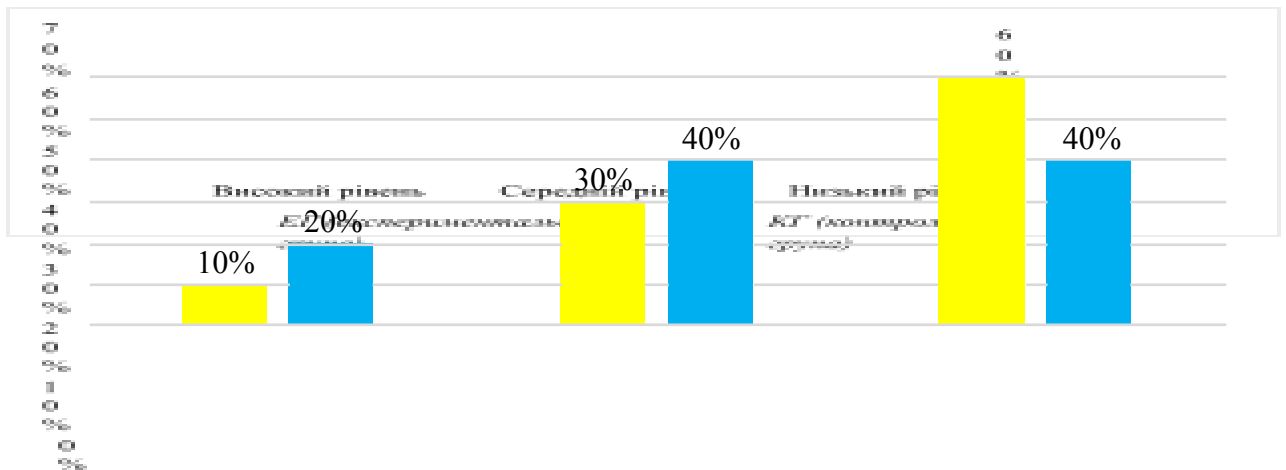

Рис. 2.23. Показники розвитку творчого мислення у молодших школярів ЕГ та КГ (когнітивний критерій) на констатувальному етапі

Аналізуючи дані, представлені на рис. 2.23, можна дійти висновку про те, що на констатувальному етапі у молодших школярів, які навчаються в ЕГ та КГ, переважає низький рівень розвитку творчого мислення за когнітивним критерієм

– 60% респондентів (або 6 осіб) та 40% респондентів (або 4 особи) відповідно. Учні з низьким рівнем мають недостатні знання та уявлення про можливість використання своїх творчих ідей під час вирішення навчальних завдань на уроках з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» за допомогою засобів наочності, не знають, яким саме чином можна свої творчі ідеї використовувати в практичній та продуктивній діяльності. У них недостатньо розвинена фантазія та спостережливість.

Так, наприклад, ця категорія учнів не розуміє, що означає «бути відповідальним», тому асоціативні кущі нараховують 1-2 відповіді-асоціації, а деякі учні взагалі завдання не виконали.

Середній рівень розвитку творчого мислення виявлено в учнів ЕГ, який склав 30% респондентів (або 3 особи), та у 40% респондентів КГ (або 4 особи). Школярі мають достатньо знань та уявлень про можливість використання творчих ідей в образотворчій, пошуково-пізнавальній діяльності на уроках з інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Проте нерідкими є випадки, коли учні є недостатньо уважними та спостережливими, не можуть знайти потрібний шлях застосування своїх творчих ідей під час виконання завдання з інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Наприклад, отримані відповіді учнів про особливості життєдіяльності людського організму свідчать про те, що не всі діти знають та усвідомлюють значення тих чи інших органів та систем в людському організмі.

Лише у 10% респондентів (або 1 особи) в ЕГ та у 20% респондентів (або 2 осіб) в КГ було виявлено високий рівень розвитку творчого мислення за когнітивним критерієм. Учні молодшого шкільного віку знають та вміють використовувати свої оригінальні ідеї під час розв'язання завдань та в різних заданих учителем ситуаціях, самостійно обирають необхідні матеріали для створення унікальних творчих виробів, малюнків та можуть креативно мислити; в них багата фантазія та гарна спостережливість. Учні гарно оформлюють свою міні-твори, виконані на окремих аркушах паперу, виконали всі завдання вірно.

3. За результатами проведеної діагностики рівня розвитку творчого мислення у молодших школярів відповідно до операційного критерію на констатувальному етапі були отримані дані, представлені на рис. 2.24.

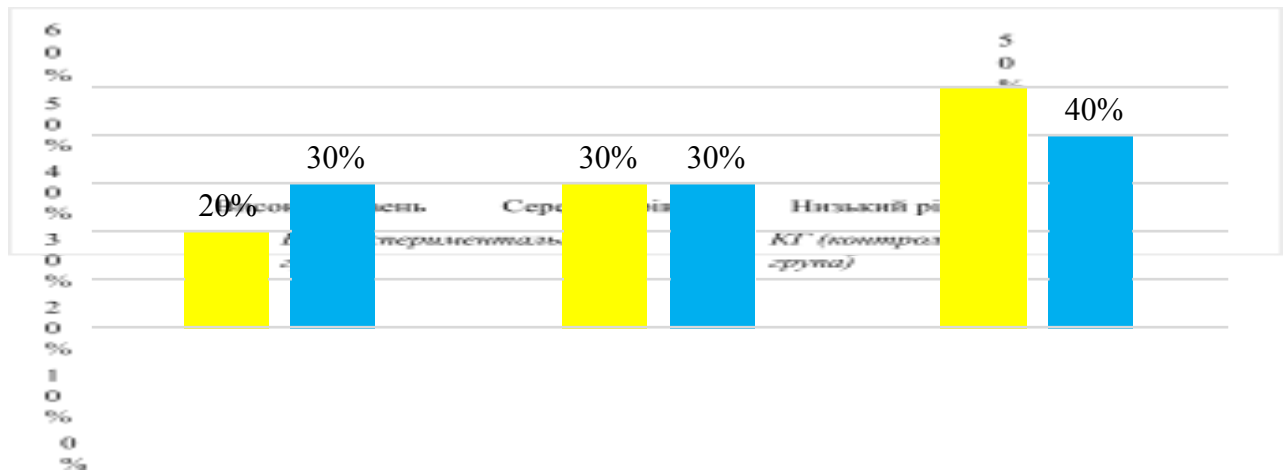

Рис. 2.24. Рівень розвитку творчого мислення у молодших школярів EG та KG (операційний критерій) на констатувальному етапі

Виходячи з даних, представлених на рис. 2.24, можна дійти висновку про те, що у 50% молодших школярів EG та 40% респондентів KG було виявлено низький рівень розвитку творчого мислення: діти не виявляють зацікавленості до здійснення творчої діяльності та вирішення завдання з творчим підходом на уроках з інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

У 30% юних респондентів обох досліджуваних груп (EG та KG) відзначається середній рівень розвитку творчого мислення за операційним критерієм: учні виконують задані завдання, але без особливого бажання; вчитель самостійно мотивує дії молодших школярів під час виконання творчого завдання різними запитаннями; учні вирішують інтерактивні й творчі завдання на уроках з інтегрованого курсу «Я досліджую світ», але вони є стандартними та стереотипними, без яскравих проявів креативності та індивідуальності.

У 30% та 20% респондентів KG та EG відповідно відзначається високий рівень розвитку творчого мислення: учні адекватно сприймають можливості використання різних засобів наочності як основи для вирішення поставлених творчих завдань під час пізнавально-пошукової діяльності на уроках з інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Узагальнивши результати за когнітивним, емоційно-мотиваційним та операційним критеріями, було сформовано узагальнені результати проведеної діагностики рівня розвитку творчого мислення молодших школярів ЕГ та КГ на констатувальному етапі (рис. 2.25).

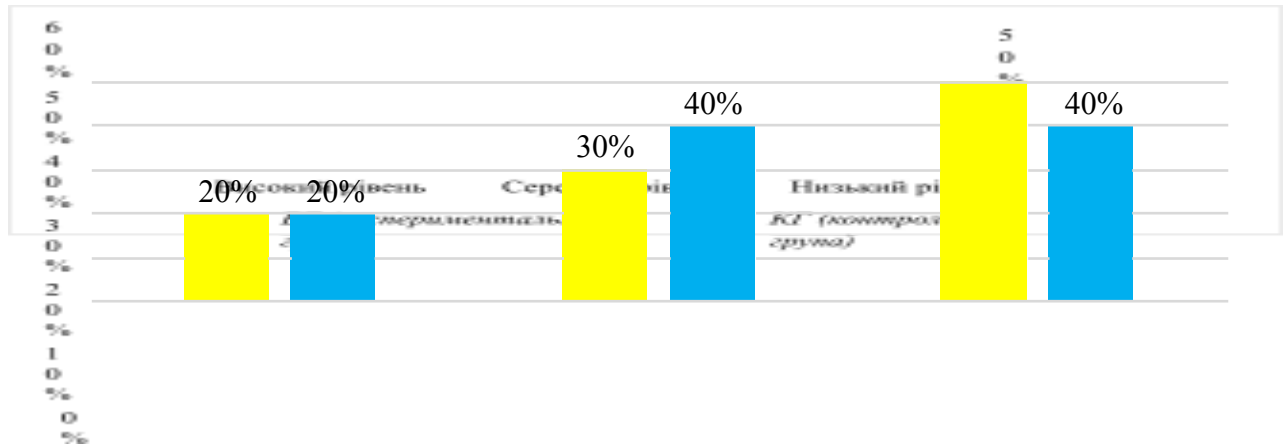

Рис. 2.25. Узагальнені результати розвитку творчого мислення у молодших школярів в ЕГ та КГ на констатувальному етапі

Відповідно до даних, представлених на рис. 2.25, встановлено, що у дітей молодшого шкільного віку, які навчаються в ЕГ та КГ, переважно сформований низький рівень розвитку творчого мислення – 50% та 40% відповідно, що означає, що учні початкової школи є недостатньо неспостережливими, рідко проявляють творчу ініціативу та бажання до творчо-продуктивної та пошукової діяльності на уроках з інтегрованого курсу «Я досліджую світ»; майже ніколи не висувають власних нових оригінальних ідей під час розв’язання завдань, вирішення проблемних ситуацій. В учнів нерозвинена творча уява, образно-асоціативне та творче мислення. Вони не проявляють інтересу до продуктивних видів діяльності, відмовляються створювати щось нове, висувати цікаві ідеї та виконувати завдання творчо та нестандартно на уроках з інтегрованого курсу «Я досліджую світ»; фантазія майже відсутня.

Високий рівень розвитку творчого мислення за трьома критеріями було виявлено у 20% респондентів обох досліджуваних груп. Молодші школярі адекватно сприймають можливості використання різних нетрадиційних ідей, нестандартних підходів (шляхів) до розв’язання завдань з інтегрованого курсу «Я досліджую світ»; мотивують свої дії під час пізнавальної та творчої

діяльності; із захопленням приступають до продуктивних видів діяльності та виконання інтерактивних вправ та завдань. Можуть висувати нові цікаві ідеї під час пошуково-дослідницької, пізнавальної та образотворчої діяльності на уроках з інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Проявляють ініціативу до виконання завдань з інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Середній рівень розвитку творчого мислення у молодших школярів, які навчаються в ЕГ та КГ, було виявлено у 30% та у 40% респондентів відповідно. Встановлено, що учні не можуть визначити суть інтерактивного та/або творчого завдання на уроці з інтегрованого курсу «Я досліджую світ»; є недостатньо спостережливими. Виявляють часткову зацікавленість до пізнання чогось нового, до творчої діяльності. Інколи молодші школярі пропонують цікаві та оригінальні ідеї, здатні пропонувати нестандартні варіанти вирішення завдань творчо-пошукового спрямування, проте це відбувається безініціативно та невмотивовано на уроках з ЯДС.

Таким чином, на основі проведеного констатувального експерименту щодо визначення рівня розвитку творчого мислення у молодших школярів було встановлено, що в учнів початкової школи творче мислення розвинено недостатньо: низький рівень становить 50% та 40% в ЕГ та КГ відповідно; середній рівень – 30% (ЕГ) та 40% (КГ). З огляду на це доцільною є розробка експериментальної програми з розвитку творчого мислення у молодших школярів засобами наочності під час вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

2.3. Експериментальна програма розвитку творчого мислення молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» засобами наочності

Результати проведеного діагностичного обстеження показників рівня розвитку творчого мислення у молодших школярів на констатувальному етапі засвідчили про необхідність розробки та апробації експериментальної програми розвитку творчого мислення молодших школярів на уроках інтегрованого курсу

«Я досліджую світ» засобами наочності, що, у свою чергу, передбачає розробку та впровадження системи уроків з іграми та вправами, спрямованими на розвиток творчих здібностей та творчого мислення на формувальному етапі дослідження.

Період проведення формувального етапу експериментального дослідження: з «01» листопада 2022 р. по «22» грудня 2023 р. У формувальному експерименті брали участь молодші школярі, що навчаються у 3-А класі Музичанського ліцею Білогородської сільської ради Бучанського району Київської області у кількості 21 особа.

Мета формувального етапу дослідження: створення організаційно-педагогічних умов для розвитку творчого мислення та інтелектуального розвитку учнів початкової школи на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» засобами наочності.

Завданнями формувального етапу дослідження стали такі:

1. Організувати експериментальну роботу з підвищення рівня розвитку творчого мислення у молодших школярів засобами наочності на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».
2. Апробувати експериментальну програму розвитку творчого мислення молодших школярів засобами наочності на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Мета програми: розвиток творчого мислення учнів початкової школи за допомогою використання в освітньому процесі засобів наочності під час проведення уроків з інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Основа програми: засоби наочності є одним із засобів формування творчого мислення молодших школярів через провідну (навчальну), доступну та привабливу для них (наочну) форму подачі начального матеріалу та виконання інтерактивних завдань.

Види навчальних завдань: комунікативні, ігрові, творчі, з використанням онлайн-застосунків та інтерактивних програм, нетрадиційних технік зображувальної діяльності.

Нижче наведено експериментальна програма з розвитку творчого мислення молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» засобами наочності, яка складалася з 8 уроків, розроблена до підручника Н. Бібік та Г. Бондарчук.

1. Урок №1. Тема «Вода. Кругообіг води у природі. Використання води та її охорона».
2. Урок №2. Тема «Вода і повітря. Властивості води та повітря, їх взаємозв'язок».
3. Урок №3. Тема «Тварини – живі організми».
4. Урок №4. Тема «Подорож до зоопарку».
5. Урок №5. Тема «Тварини. Види тварин».
6. Урок №6. Тема «Дикі тварини. Їх роль в житті людства».
7. Урок №7. Тема «Пори року».
8. Урок №8. Тема «Людина і довкілля. Бережімо природу!».

Нижче наведені приклади завдань для учнів початкової школи, які використовувалися під час уроків з інтегрованого курсу «Я досліджую світ», спрямованих на розвиток творчого мислення.

Під час вивчення уроку №1 на **тему «Вода. Кругообіг води у природі. Використання води та її охорона»** учням 3-А класу (ЕГ) було продивитися відео на YouTube із навчальним матеріалом по темі «Кругообіг води в природі», після чого для збільшення знань та уявлень учнів початкової школи про явище кругообігу води в природі нами було запропоновано учням переглянути розроблену відеопрезентацію «З чого зроблені хмари?» (рис. 2.26).

Рис. 2.26. Фрагмент відео-презентації «З чого зроблені хмари» для учнів 3-А класу на уроці «Я досліджую світ»

Після цього з метою закріплення отриманих знань ми запропонували учням створити власну інтелект-карту, яка представлена на рис. 2.27. Для цього учні поділилися на міні-групи 2-4 учні та намалювали власні інтелект-карти.

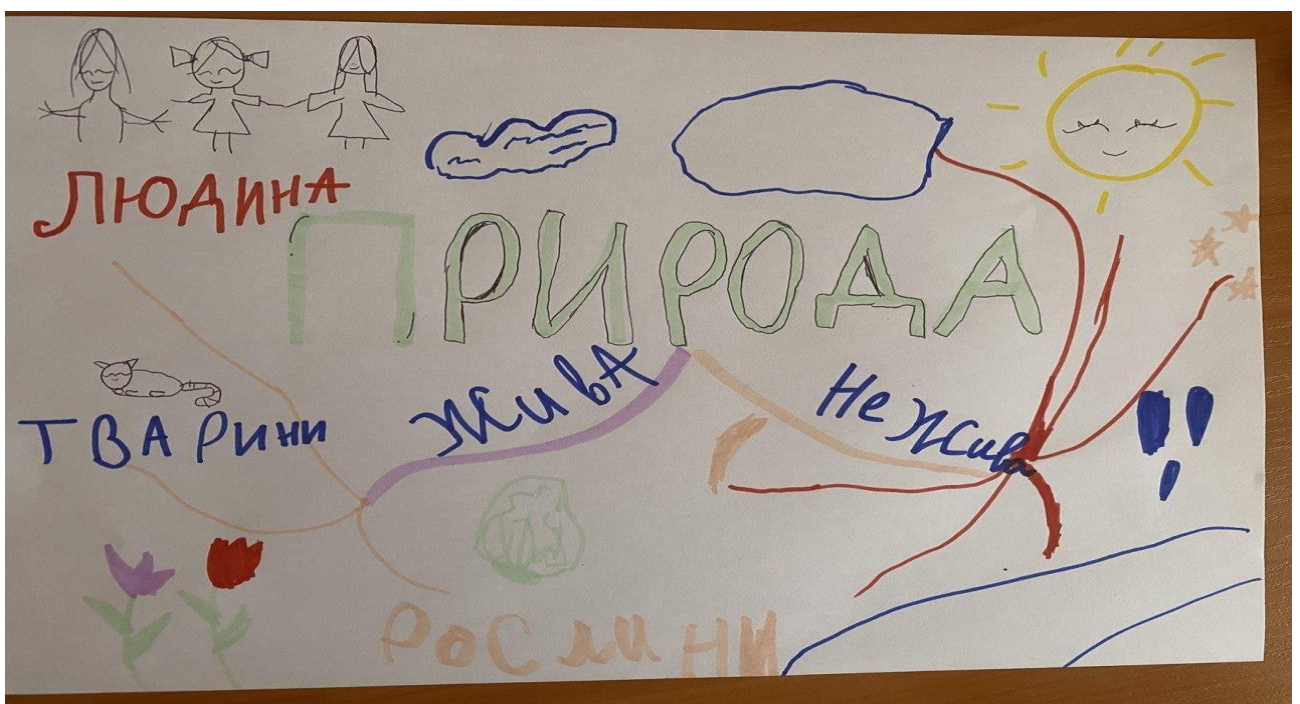

Рис. 2.27. Створення інтелект-карти учнями 3-А класу на уроці «ЯДС» по темі «Кругообіг води у природі»

Одним із завдань по зазначеній темі було створити фішбоун на тему «Забруднення води. Бережімо природу!» (рис. 2.28).

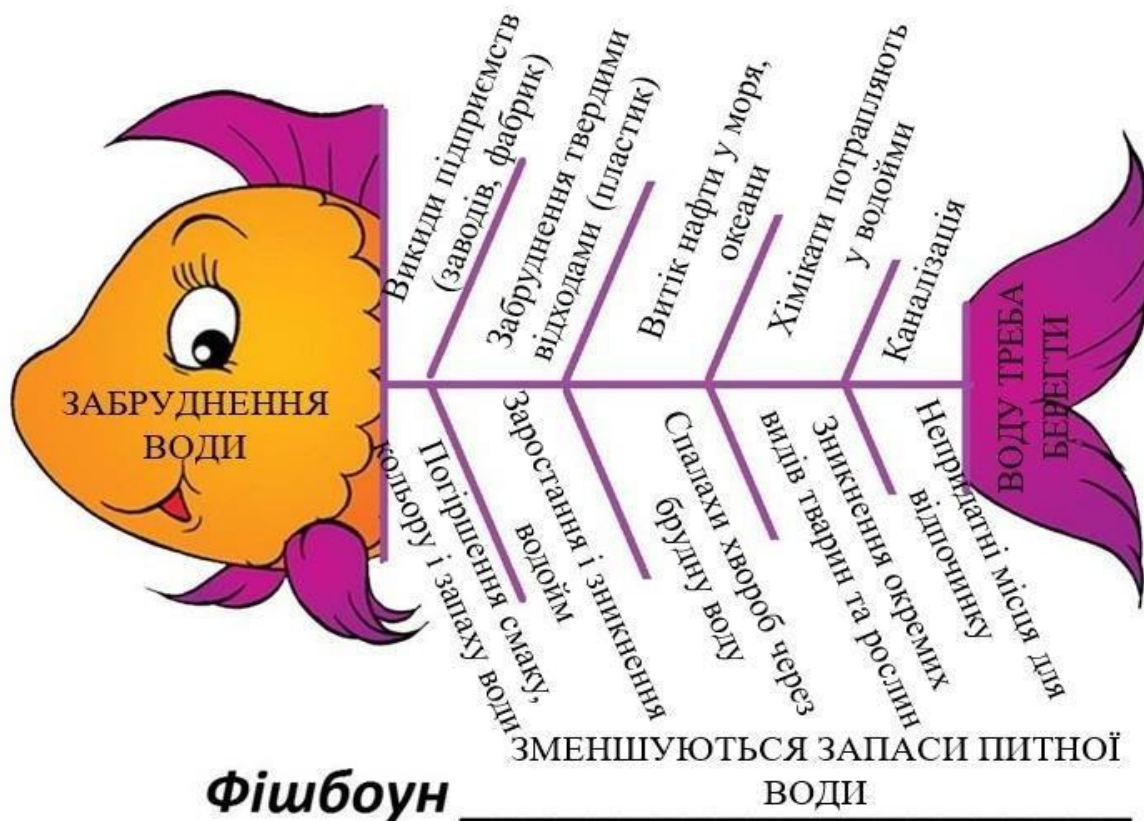

Рис. 2.28. Фіш-боун по темі «Забруднення води. Бережімо воду!»

Учні поставили проблемне питання «Забруднення води», яке поступово розв’язували, визначаючи вплив негативних факторів, які спричиняють забруднення води (наприклад, викиди хімікатів підприємствами у воду; забруднення твердими відходами; тощо), а надалі визначали, до яких наслідків ці негативні чинники призводять: погіршується смак води, заростають водойми, виникають спалахи хвороб через вживання забрудненої води. Надалі учні визначали можливі шляхи вирішення проблеми забруднення води (скорочення споживання, економія; встановлення фільтрів підприємствами; тощо).

На уроці №2 нашої експериментальної програми на **тему «Вода і повітря. Властивості води та повітря, їх взаємозв’язок»** учні за допомогою мультимедійної презентації відгадували загадки про птахів (рис. 2.29), а також проводили досліди з пір’ям під назвою «Плаваюче пір’ячко».

Рис. 2.29. Відгадування загадок про птахів за фотографіями

На цьому уроці учні мали змогу закріпити наявні знання про різних видів птахів, пригадати, які саме з них є перелітними, а які залишаються зимувати в Україні. А також за допомогою участі в дослідно-експериментальній роботі наочно побачити та засвоїти знання про те, яким саме чином птахи літають у повітрі і як можуть триматися на воді у водоймах.

Під час уроку №3 на тему «Тварини – живі організми» учні виконували різні види інтерактивних завдань, серед яких використовувалися такі засоби наочності, як презентація, схема. Наприклад, учням було запропоновано заповнити схему «Способи переміщення тварин» (рис. 2.30-2.31), а фото для перевірки виконаного завдання надіслати у Viber.

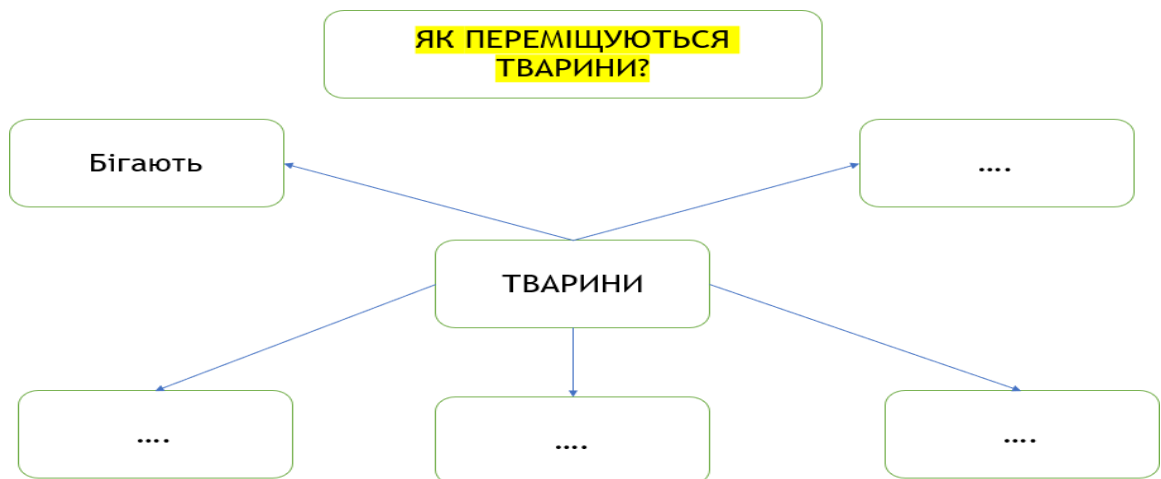

Рис. 2.30. Інтерактивне завдання «Як переміщуються тварини?»

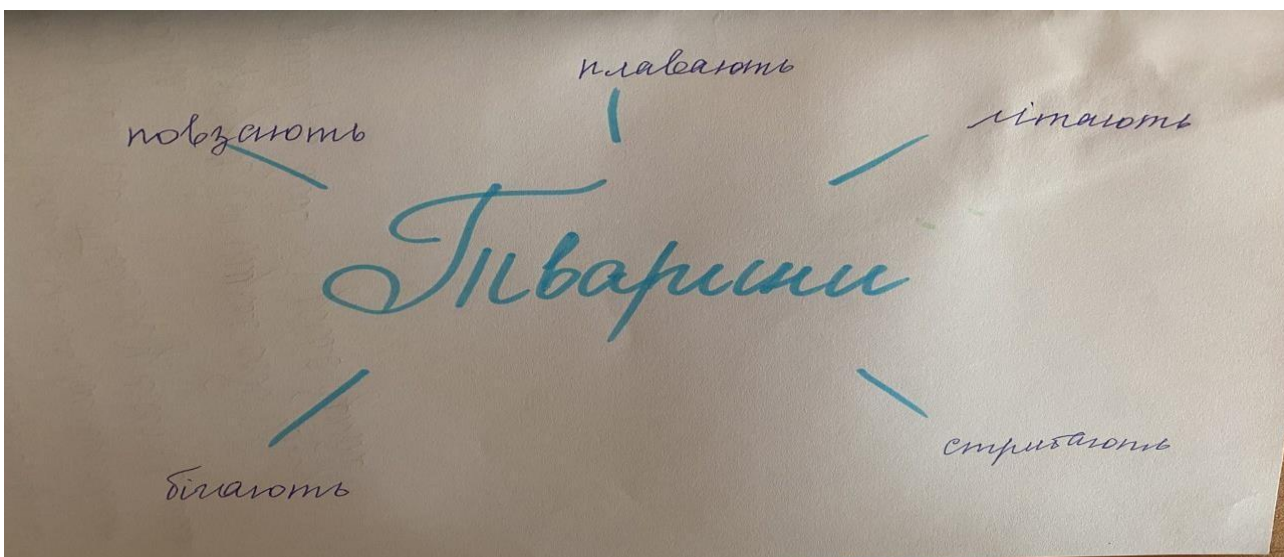

Рис. 2.31. Виконане інтерактивне завдання «Як переміщуються тварини?» ученицею 3-А класу

Аналогічним було завдання «Для чого потрібні тварини?», проте його виконання передбачало створення «кошику ідей» (рис. 2.32).

Рис. 2.32. Виконане інтерактивне завдання «Для чого потрібні тварини?»

Передбачалося, що кожен учень по черзі підключався онлайн та пропонував свою «ідею» щодо необхідності та важливості тварин в житті людини, після чого ми додавали цю ідею в наш «кошик ідей».

У ході уроку №4, присвяченого вивченню **теми «Подорож до зоопарку»** учням 3 класу було запропоновано розробити велику інтелект-карту про

зоопарки, види тварин, які можуть у ньому проживати, а також про рослини, які можуть спеціально вирощувати у зоопарку з метою їх збереження від вирубування та продажу (рис. 2.33).

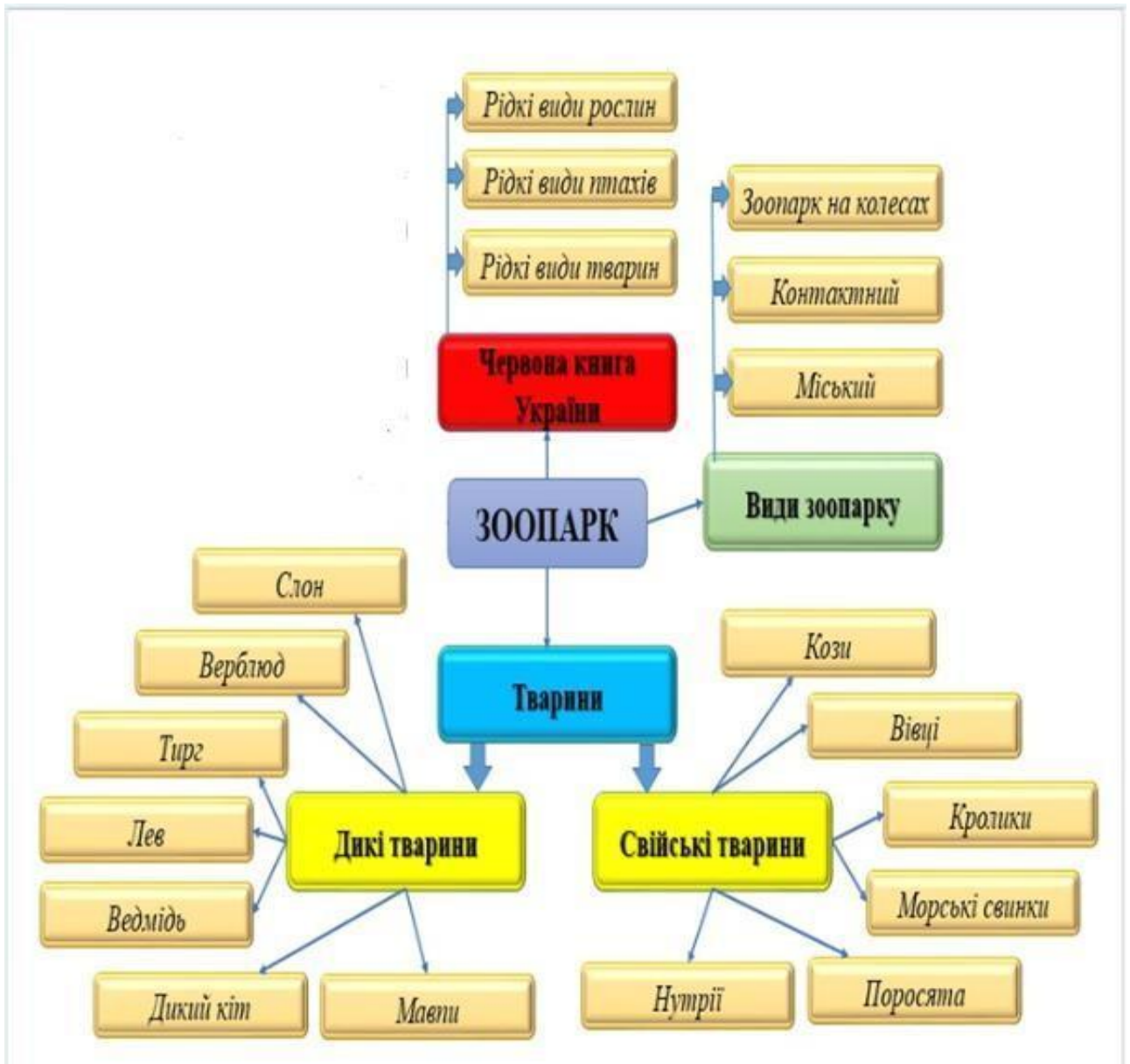

Рис. 2.33. Інтелект-карта по темі «Подорож до зоопарку»

Учні пригадали, яких тварин можна зустріти у зоопарку (диких та свійських), визначили, які бувають види зоопарків та охарактеризували їх у табличному вигляді, а також дізналися про те, що рідкісні тварини занесені до Червоної книги України.

Учням також було запропоновано розгадати сховані слова та поєднати їх із картками із зображеннями тварин (рис. 2.34).

В	Е	Д	М	І	Д	Ь	Л
О	М	Я	Щ	Р	Я	Ц	М
В	У	Т	И	Г	Р	Б	А
К	А	Е	О	І	Ч	І	В
З	В	Л	П	Ф	А	Л	П
У	І	С	О	Р	О	К	А
Б	З	М	В	Й	Я	А	Р
Р	І	К	А	Ж	А	Н	К

Рис. 2.34. Завдання «Знайди мешканця зоопарку»

Виконання таких завдань сприяло розвитку творчого мислення, пам'яті, відтворювальної уяви молодших школярів, а також закріпленню знань, отриманих під час уроків з інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

На уроці №5 на тему «Тварини. Види тварин» учні активно брали участь у виконанні інтерактивних вправ на онлайн-платформі LearningApps (рис. 2.35-2.36).

Рис. 2.35. Завдання «Класифікація тварин за типом проживання»

Рис. 2.36. Завдання «Класифікація тварин за типом харчування»

Після ознайомлення з новим навчальним матеріалом про види тварин, завданням учнів було правильно розподілити тварин, зображених на фотографіях, на види «Земноводні – Плазуни», «Травоїдні – Всеїдні – Хижі тварини».

На уроці № 6 *на тему «Дикі тварини. Їх роль в житті людства»* учні виконували різні інтерактивні вправи на розвиток творчого мислення, а саме «Т-стратегія», під час якої учні повинні були надати твердження «за» та «проти» того, чи корисні для людей дикі тварини (рис. 2.37).

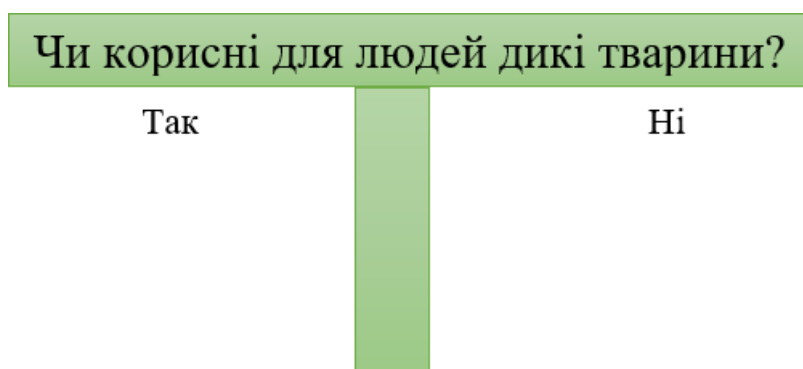

Рис. 2.37. Інтерактивне завдання «Чи корисні для людей дикі тварини»

Після виконання завдання учні обмінювалися думками щодо записаних аргументів один одного, дискутували та пояснювали свою думку.

Надалі учнів було поділено на 3 команди, кожній з яких було роздано по одній картці із проблемним питанням, на які треба було дати відповідь на основі засвоєного під час уроку нового матеріалу, а також здобутих раніше знань (рис. 2.38).

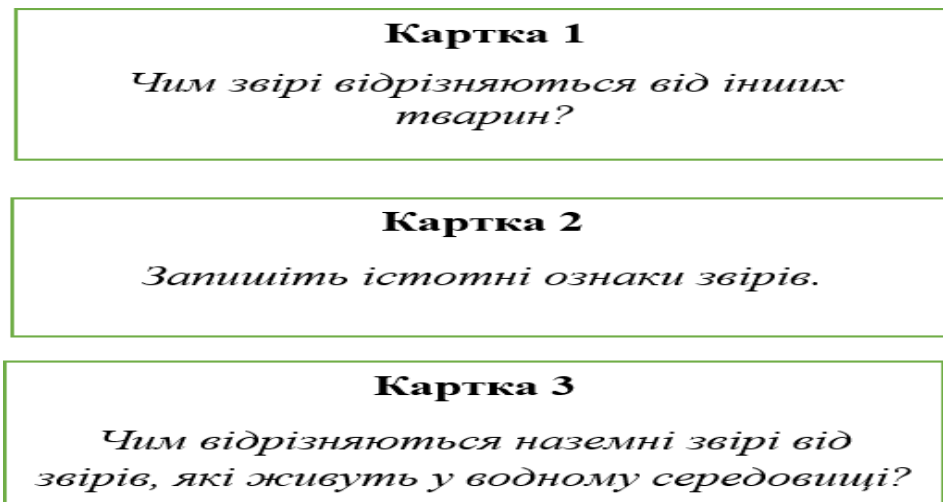

Рис. 2.38. Інтерактивне завдання «Проблемні картки»

Під час вивчення теми «Пори року» у 3 класі учням було запропоновано разом створити для класу блок-схему про взаємозв'язок сезонних явищ та погодних явищ. Результати творчої роботи представлені на рис. 2.39.

Рис. 2.39. Блок-схема родо-видових зв'язків для пояснення таких понять: «погодні явища», «сезонні явища»

Під час вивчення **тема №8 «Людина і довкілля. Бережімо природу!»** одним із завдань учнів 3 класу було ознайомитися з екологічними ситуаціями та на основі запропонованих картинок в онлайн-застосунках або за допомогою використання соціальних мереж створити Інтернет-меми до поданих ситуацій.

Ситуація №1. Гуляючи з батьками лісом, Маша та Катруся побачили великий мурашник.

Давайте подивимося, що всередині мурашиного будиночка, — сказала Катруся.

Давайте! — з цікавістю відповіла Маша.

Діти взяли великий ціпок і почали ворушити мурашник.

Побачивши, чим зайняті діти, мама підбігла до них, забрала ціпок і сказала.

— Якби мурахи могли говорити, вони б сказали вам, що...

Що сказали б мурахи?

Ситуація №2. Після пікніка на березі річки, діти вирили під кущем яму і склали в неї все сміття, яке залишилося після їхнього відпочинку. Чи правильно вони вчинили? Поясни.

Ситуація №3. Петрик та Василь вирушили до лісу за грибами. Неїстівні гриби вони збивали ціпками, щоб їх не зібрали недосвідчені грибники. Чи правильно вчинили хлопчики?

Ситуація №4. Микита стояв біля квіткової клумби і бив прутиком по головках квітів.

— Що ти робиш? — Запитала старенька бабуся.

— Бджіл проганяю, вони квіти жалять.

Бабуся посміхнулася і, покличавши до себе хлопчика, щось розповіла йому. Після цього Микита викинув прутик, здивовано знизавши плечима.

— А я і не знав про це. Що розповіла Микиті бабуся?

Рис. 2.39. Завдання до теми «Я і довкілля. Бережімо природу»

Рис. 2.40. Приклад виконаного учнем 3-А класу завдання «Склади Інтернет-мем по заданій ситуації»

Одним із завдань, яке надзвичайно сподобалося учням, стало роз'язання задач екологічного змісту з наочністю. Наприклад:

«Задача № 1. За одну добу автомобіль здатний викинути в повітря близько 20 кг вихлопних газів. Скільки вихлопних газів можуть викинути в повітря 8 автомобілів за 10 діб?» (рис. 2.41).

*Рис. 2.41. Приклад виконаного учнем 3-А класу завдання
«Розроби задачу екологічного змісту»*

Виконання всіх вищенаведених завдань під час учнів з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» сприяли формуванню в учнів екологічної компетентності, закріпленню знань про природу та необхідність її збереження, а також розвитку творчого мислення та інтелектуальних здібностей.

Таким чином, під час формувального етапу експериментального дослідження на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» використовувалося багато різних видів інтерактивних засобів наочності, спрямованих на розвиток творчого мислення, серед яких можна відзначити: фіш-боун, блок-схеми, ребуси, Інтернет-меми за поданими ситуаціями тощо.

2.4. Аналіз результатів дослідження

На контрольному етапі експериментального дослідження було проведено діагностику рівня розвитку творчого мислення у молодших школярів в контрольній та експериментальній групах після впровадження та апробації експериментальної програми розвитку творчого мислення молодших школярів засобами наочності на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

На даному етапі здійснювався аналіз та інтерпретація отриманих результатів експериментального дослідження.

На контрольному етапі було застосовано діагностичний інструментарій, що використовувався на констатувальному етапі експериментальної роботи.

Мета контрольного етапу: перевірка ефективності впровадженої експериментальної програми розвитку творчого мислення молодших школярів засобами наочності на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Завданнями на контрольному етапі стали:

1. Провести експериментальне дослідження рівня розвитку творчого мислення молодших школярів після апробації експериментальної програми розвитку творчого мислення молодших школярів засобами наочності на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».
2. Провести аналіз результатів дослідження.
3. Порівняти результати дослідження контрольного та констатувального експериментів та зробити висновок про ефективність та доцільність використання експериментальної програми розвитку творчого мислення молодших школярів засобами наочності на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

У контрольному експерименті також брали участь дві групи учнів – контрольна (21 учень 3-Б класу) та експериментальна (21 учень 3-А класу).

1. За результатами проведеної діагностики рівня розвитку творчого мислення та творчої уяви з метою визначення показників емоційно- мотиваційного критерію розвитку творчого мислення у молодших школярів КГ та ЕГ на контрольному етапі були отримані дані, представлені на рис. 2.42.

Відповідно до результатів обстеження учнів початкової школи, які навчаються в ЕГ та КГ, наведених на рис. 2.42, можна дійти висновку про те, що серед учнів ЕГ, де було впроваджено експериментальну програму з розвитку творчого мислення молодших школярів засобами наочності на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ», відзначається повна відсутність низького рівня розвитку творчого мислення за емоційно-мотиваційним

критерієм, у той час, як у дітей в КГ показники цього рівня залишилися майже незмінними – 20% респондентів (або 2 особи).

Рис. 2.42. Узагальнені результати показників розвитку творчого мислення у молодших школярів ЕГ та КГ за методикою (емоційно-мотиваційний критерій) на контрольному етапі

В ЕГ однаковими є показники високого та середнього рівнів розвитку творчої уяви – по 50% респондентів (або по 5 осіб), що свідчить про суттєвий розвиток уяви та образно-асоціативного мислення під час уроків з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» із використанням засобів наочності. Натомість в КГ також відзначаються однакові показники високого та середнього рівнів розвитку творчої уяви, склавши по 40% респондентів (по 4 особи).

2. Результати проведеного дослідження творчого мислення молодших школярів ЕГ та КГ за когнітивним критерієм на контрольному етапі представлені на рис. 2.43.

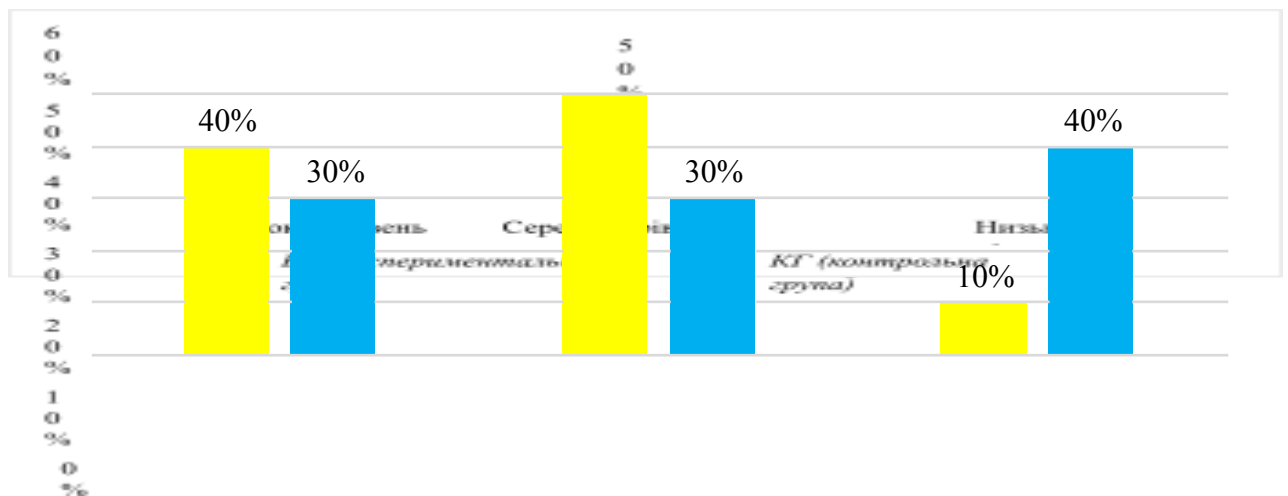

Рис. 2.43. Показники розвитку творчого мислення у молодших школярів ЕГ та КГ (когнітивний критерій) на контрольному етапі

Аналізуючи дані, представлені на рис. 2.43, можна дійти висновку про те, що на контрольному етапі дослідження в учнів початкової школи, що навчаються в ЕГ, відзначається суттєве зростання показників високого та середнього рівнів розвитку творчого мислення за когнітивним критерієм. Так, зокрема, високий рівень зріс на 30%, збільшившись з 10% респондентів (або 1 особи) до 40% респондентів (або 4 осіб) на контрольному етапі, а середній зріс на 20%, склавши 50% респондентів (5 осіб). Суттєве скорочення (50%) відзначається в показниках низького рівня розвитку творчого мислення молодших школярів в ЕГ – з 60% до 10%.

В КГ всі показники рівнів розвитку творчого мислення за когнітивним критерієм залишилися незмінними порівняно із констатувальним етапом експериментального дослідження.

3. За результатами проведеної діагностики в учнів початкової школи, які навчаються в ЕГ та КГ, рівня розвитку творчого мислення за операційним критерієм на контрольному етапі були отримані дані, представлені на рис. 2.44.

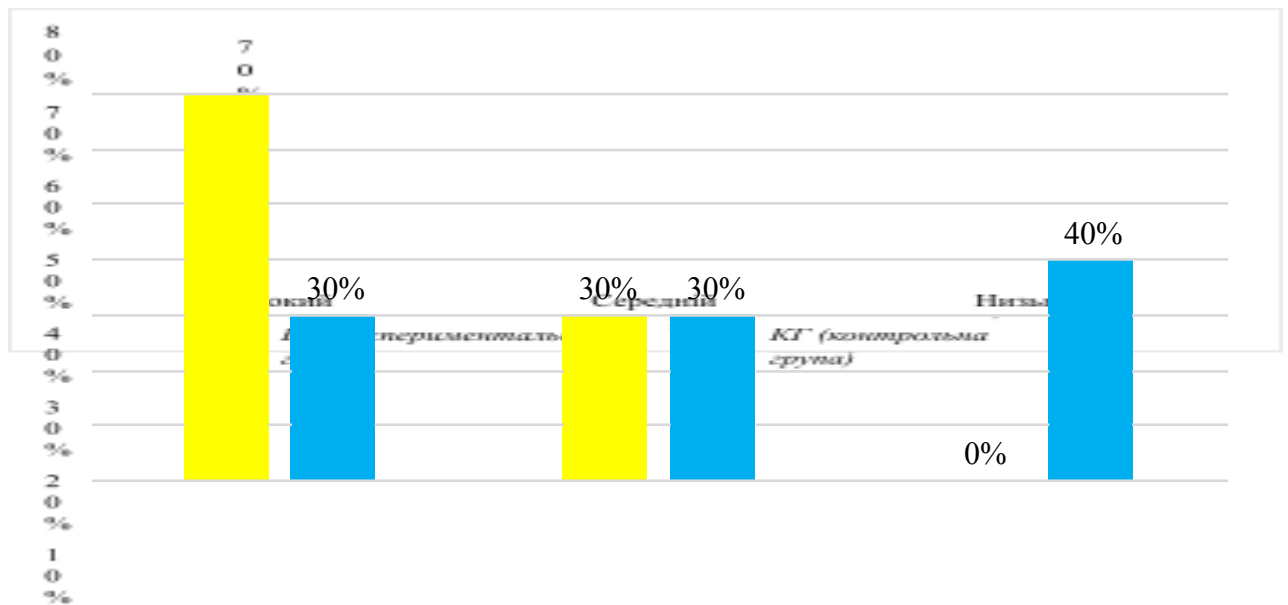

Рис. 2.44. Рівень розвитку творчого мислення у молодших школярів ЕГ та КГ (операційний критерій) на контрольному етапі

Виходячи з даних, представлених на рис. 2.44, можна дійти висновку про те, що у 70% респондентів (або 7 осіб) в ЕГ відзначається високий рівень

розвитку творчого мислення за операційним критерієм, який збільшившись на 50%, порівняно із констатувальним етапом – 20% респондентів.

Низький рівень серед молодших школярів в ЕГ після впровадження методики з розвитку творчого мислення молодших школярів засобами наочності на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» на контрольному етапі виявлено не було. Середній рівень в ЕГ залишився незмінним – 30% респондентів (або 3 особи).

Серед учнів КГ всі показники за всіма рівнями залишилися незмінними, склавши: високий та середній рівні – по 30% респондентів (по 3 особи), низький рівень – 40% респондентів (4 особи).

Узагальнивши результати за когнітивним, емоційно-мотиваційним та операційним критеріями, представлені на рис. 2.42–2.44, було сформовано узагальнені результати проведеної діагностики рівня розвитку творчого мислення молодших школярів ЕГ та КГ на контрольному етапі дослідження (рис. 2.45).

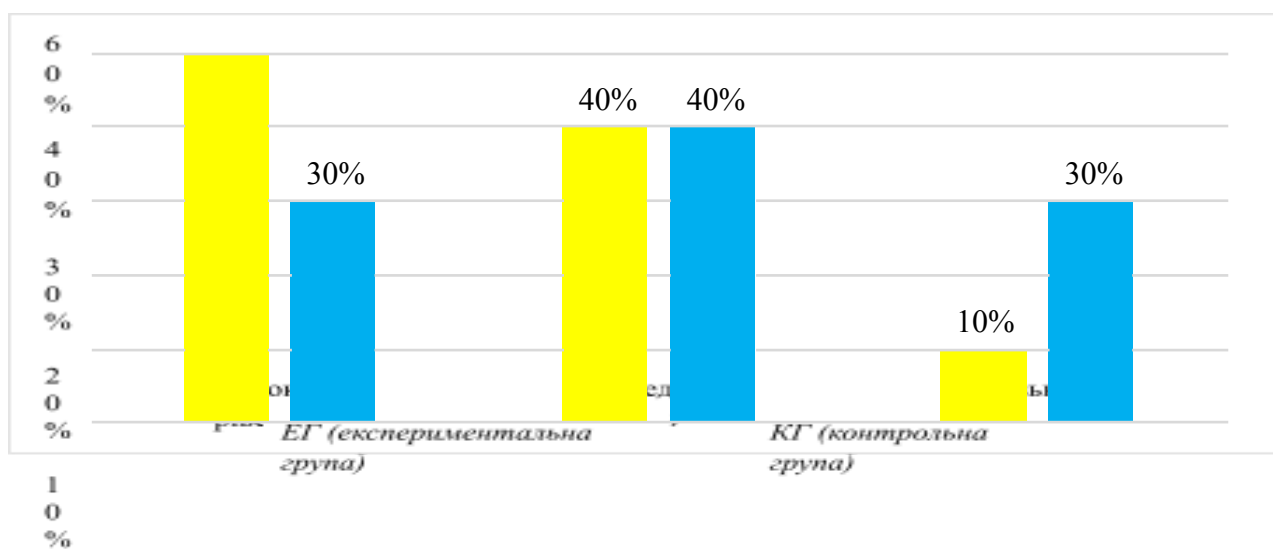

Рис. 2.45. Узагальнені результати розвитку творчого мислення у молодших школярів в ЕГ та КГ на контрольному етапі

Аналізуючи дані, представлені на рис. 2.45, було встановлено, що в обох аналізованих групах збільшився рівень розвитку творчого мислення учнів початкової школи. Проте в ЕГ, де систематично проводилися уроки

інтегрованого курсу «Я досліджую світ» з використанням засобів наочності, показники значно вищі. Так, в ЕГ збільшився високий рівень на 30% – з 20% респондентів (або 2 особи) на констатувальному етапі до 50% респондентів (або 5 осіб) на контрольному, у той час, як в КГ цей показник складає 30% респондентів (або 3 особи).

Низький рівень розвитку творчого мислення у молодших школярів було виявлено у 10% респондентів (або 1 особа) в ЕГ та 30% респондентів (або 3 особи) в КГ. Середній рівень розвитку творчого мислення дітей молодшого шкільного віку виявлено в однаковій кількості в обох досліджуваних групах – по 40% респондентів (або по 4 особи), при цьому показники цього рівня залишилися майже незмінними порівняно із констатувальним етапом дослідно-експериментальної роботи.

Порівняльний аналіз показників розвитку творчого мислення у молодших школярів ЕГ та КГ після впровадження в ЕГ методики розвитку творчого мислення молодших школярів засобами наочності на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ», наведено у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

**Порівняльна характеристика рівнів розвитку творчого мислення
молодших школярів ЕГ та КГ засобами наочності**

Рівень розвитку творчого мислення у молодших школярів	Експериментальна група				Контрольна група			
	Констатувальний етап		Контрольний етап		Констатувальний етап		Контрольний етап	
	Абс. знач., осіб	Відн. знач., %	Абс. знач., осіб	Відн. знач., %	Абс. знач., осіб	Відн. знач., %	Абс. знач., осіб	Відн. знач., %
Високий рівень	3	20%	11	50%	4	20%	6	30%
Середній рівень	6	30%	9	40%	9	40%	9	40%
Низький рівень	11	50%	1	10%	9	40%	6	30%

Аналізуючи дані, представлені у табл. 2.2, можна зробити висновок, що серед учнів ЕГ, де було впроваджено експериментальну методику розвитку творчого мислення молодших школярів засобами наочності на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ», відзначається суттєве зростання показників розвитку творчого мислення, творчої уяви та творчих здібностей у

цілому. Так, високий рівень зріс з 20% до 50%, середній рівень збільшився з 30% до 40%, а низький рівень при повторній діагностиці скоротився на 40%, склавши на контрольному етапі 10%.

Серед учнів КГ ситуація із рівнем розвитку творчого мислення зазнала незначних змін: низький рівень скоротився на 10%, склавши 30% на контрольному етапі; середній рівень залишився без змін – 40%; високий рівень зріс з 30% до 40%.

Відтак, результати проведеної експериментальної дослідження продемонстрували, що розроблена та впроваджена експериментальна програма розвитку творчого мислення молодших школярів засобами наочності на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» ефективно впливає на розвиток творчої уяви, творчих здібностей та творчого мислення у цілому у молодших школярів, формування у них навичок застосування різних нетрадиційних ідей під час розв'язання завдань, у різних життєвих ситуаціях, в процесі художньо-продуктивної (творчої) діяльності.

Отже, отримані дані на контрольному етапі свідчать про розвиток творчого мислення в учнів ЕГ завдяки застосуванню на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» засобів наочності: молодші школярі стали більш уважними та активними до пізнавальної та творчої діяльності; стали краще засвоювати навчальні завдання, аналізувати їх, планувати дії щодо виконання завдань та робити узагальнення і висновки, аргументувати свою точку зору, використовуючи при цьому свої творчі здібності, пропонуючи цікаві та оригінальні шляхи їх розв'язання та вирішення.

Відтак, можна стверджувати про ефективність запровадження та апробації експериментальної програми розвитку творчого мислення молодших школярів засобами наочності на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ», які навчаються в Музичанському ліцеї Білогородської сільської ради Бучанського району Київської області.

Висновки до розділу 2

На основі проведеного експериментального дослідження можна зробити такі висновки:

1. На основі проведеного констатувального експерименту щодо визначення рівня розвитку творчого мислення у молодших школярів було встановлено, що у молодших школярів творче мислення розвинено недостатньо: низький рівень становить 50% та 40% в ЕГ та КГ відповідно; середній рівень – 30% (ЕГ) та 40% (КГ). Прийнято рішення про доцільність розробки експериментальної програми розвитку творчого мислення у молодших школярів засобами наочності під час вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

2. Під час формувального етапу експериментального дослідження на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» використовувалося багато різних видів інтерактивних засобів наочності, спрямованих на розвиток творчого мислення, серед яких можна відзначити: фіш-боун, блок-схеми, ребуси, Інтернет-меми за поданими ситуаціями тощо.

3. На контрольному етапі дослідження було отримано результати, які свідчать про розвиток творчого мислення в учнів ЕГ завдяки застосуванню на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» засобів наочності. Відзначається суттєве зростання показників розвитку творчого мислення, творчої уяви та творчих здібностей у цілому: високий рівень зріс з 20% до 50%, середній рівень збільшився з 30% до 40%, а низький рівень при повторній діагностиці скоротився на 40%, склавши на контрольному етапі 10%. Молодші школярі стали більш уважними та активними до пізнавальної та творчої діяльності; стали краще засвоювати навчальні завдання, аналізувати їх, планувати дії щодо виконання завдань та робити узагальнення і висновки, аргументувати свою точку зору, використовуючи при цьому свої творчі здібності, пропонуючи цікаві та оригінальні шляхи їх розв'язання та вирішення.

ВИСНОВКИ

1. Проведено аналіз проблеми розвитку творчого мислення особистості у сучасній психолого-педагогічній літературі. На основі узагальнення різних наукових підходів до розуміння сутності «творче мислення особистості», було запропоновано таку дефініцію аналізованій психолого-педагогічній категорії:

«творче мислення» - це здатність людини генерувати нові ідеї, вирішувати проблеми, знаходити нестандартні підходи до розв'язання завдань та виявляти креативність у різних аспектах життя; це мислення, пов'язане із процесом створення та/або відкриття принципово нового суб'єктивного знання, з генерацією власних оригінальних ідей.

2. Схарактеризовано педагогічний аспект формування творчого мислення у молодших школярів в умовах Нової української школи. Встановлено, що у сучасних молодших школярів покоління «Альфа» принципово нове мислення – творче, яке відбувається під час засвоєння наукових знань, ґрунтуючись на основі фантазії та творчих здібностей, виступаючи одним із ключових психологічних новоутворень молодшого шкільного віку.

Встановлено, що в рамках педагогічного підходу формування творчого мислення молодших школярів передбачає створення стимулюючого навчального середовища та заохочення дітей розвивати свою креативність та творчий потенціал. Робота над цими аспектами допомагає учням розвивати творче мислення та підвищувати отримані знання на уроках з інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

3. Визначено сутність та види засобів наочності в навчанні молодших школярів у початковій школі. Встановлено, що під поняттям «засіб наочності» слід розуміти інструменти, методи або техніки, які використовуються для створення наочних уявлень або образів з метою кращого розуміння, пояснення, демонстрації чи обробки отриманої інформації, ідей чи концепцій. Засоби наочності включають різні види графічних, візуальних і аудіовізуальних

інструментів, прийомів та технік, які можуть бути використані в освітньому процесі в початковій школі, науці, комунікації та інших сферах.

4. Проведено аналіз провідного досвіду використання засобів наочності в педагогічній практиці вчителів початкової школи, які активно використовують різні засоби наочності під час проведення уроків з різних навчальних предметів. Встановлено, що під час вивчення навчального матеріалу з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» найбільше передбачається використання інтерактивних засобів наочності, спрямованих на розвиток творчого мислення учнів початкової школи (комікси, схеми, малюнки, фотографії, діаграми, інфографіка тощо).

5. Розроблено та експериментально перевірено ефективність програми розвитку творчого мислення молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» засобами наочності.

На основі проведеного констатувального експерименту щодо визначення рівня розвитку творчого мислення у молодших школярів було встановлено, що у молодших школярів творче мислення розвинено недостатньо, тому було прийнято рішення розробити експериментальну програму розвитку творчого мислення у молодших школярів засобами наочності під час вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ», який передбачав проведення системи уроків із використанням інтерактивних засобів наочності, спрямованих на розвиток творчого мислення, серед яких можна відзначити: фіш-боун, блок-схеми, ребуси, Інтернет-меми за поданими ситуаціями тощо.

За результатами впровадження розробленої методики було виявлено, що на контрольному етапі відбувся розвиток творчого мислення в учнів ЕГ завдяки застосуванню на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» засобів наочності: молодші школярі стали більш уважними та активними до пізнавальної та творчої діяльності; стали краще засвоювати навчальні завдання, аналізувати їх, планувати дії щодо виконання завдань та робити узагальнення і висновки, аргументувати свою точку зору, використовуючи при цьому свої творчі здібності, пропонуючи цікаві та оригінальні шляхи їх розв'язання та вирішення.

З огляду на вищезазначене, можна стверджувати про ефективність запровадження та апробації експериментальної програми розвитку творчого мислення молодших школярів засобами наочності на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ», які навчаються в Музичанському ліцеї Білогородської сільської ради Бучанського району Київської області.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонова О.Є., Поліщук Н.М. Підготовка вчителя до розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім.І. Франка, 2016. 248.
2. Басюк Н.А. Інноваційні процеси в розвитку дошкільної та початкової освіти: збірник наукових праць. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2018. 346 с.
3. Безуглий Д. Візуалізація як сучасна стратегія навчання. *Фізико-математична освіта. Науковий журнал*. Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка. 2014. № 1 (2). С. 5-11.
4. Березюк О.С., Власенко О.М. Хрестоматія з української педагогіки: навчально-методичний посібник / За заг. ред. О.С.Березюк, О.М.Власенко. Житомир: Вид-во «Полісся», 2016. 320с.
5. Бібік Н.М., Бондарчук Г.П. Я досліджую світ: підручник інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах): Частина 1. Харків: Видавництво: «Ранок», 2018. 80 с.
6. Бібік Н.М., Бондарчук Г.П. Я досліджую світ: підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х ч.). Частина 1. Харків: Видавництво «Ранок», 2019. 120 с.
7. Бібік Н.М., Бондарчук Г.П. Я досліджую світ: робочий зошит до підручника інтегрованого курсу для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах): Частина 1. Харків: Видавництво: «Ранок», 2021. 64 с.
8. Бібік Н.М., Бондарчук Г.П. Я досліджую світ: робочий зошит до підручника інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах): Частина 1. Харків: Видавництво: ТОВ «Сиция», 2020. 64 с.
9. Бібік Н.М., Бондарчук Г.П. Я досліджую світ: робочий зошит до підручника інтегрованого курсу для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах): Частина 1. Харків: Видавництво: «Ранок», 2022. 64 с.

-
10. Бондар Ю.В. Використання творчих завдань під час вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у початковій школі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 70. Т. 1. С. 95–99.
 11. Буяк Р.Р. Навчаємо граючи. *Початкове навчання та виховання*. 2016. № 25. С. 26–28.
 12. Вашуленко М.С., Васильківська Н.А., Дубовик С.Г. Українська мова та читання: підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2021. 168 с.
 13. Верес Г., Васильківська Н. Медіатексти як засіб розвитку комунікативної компетентності учнів початкової школи. *Магістр*. 2020. № 34. С. 177–179.
 14. Височан Л.М. Педагогічні умови підвищення ефективності навчання засобами наочності на уроках природознавства у початковій школі. *Наукові записки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Секція 2. Теорія і практика навчання*. 2017. Випуск LXXVI. Том 1. С. 82–85.
 15. Воронцова Т.В., Пономаренко В.С. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу». Київ: Видавництво «Алатон», 2019. 128 с.
 16. Вульчин М.Б., Пикулицька З.С., Деркач Ю.Я. Використання засобів наочності у процесі інтегрованого навчання на уроках у початковій школі. *Молодий вчений*. 2019. №6 (70). С. 76–80.
 17. Гільберг Т., Тарнавська С., Павич Н. Методика навчання інтегрованому курсу «Я досліджую світ» у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу. Київ: Видавництво «Генеза», 2020. 256 с.
 18. Гільберг Т.Г. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: технологічна освіта у початковій школі»: для пед. працівників. Київ : Генеза, 2021. 160 с.

19. Гільберг Т., Тарнавська С., Павич Н., Грубіян Л. Я досліджую світ: підручник для 3-го класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Частина 1. Київ: Видавництво «Генеза», 2020. 160 с.
20. Гнатюк О.В. Формування здоров'язбережувальної компетентності учнів початкової школи в сучасних умовах навчання. 2017. <https://lib.iitta.gov.ua/718145/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D0%BF%D0%B4%D1%84.pdf> (дата звернення: 01.02.2023).
21. Горват М.В., Кузьма-Качур М.І. Активізація навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів у процесі формування природознавчої компетентності. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»*. 2019. Вип. 2 (10). С. 134–137.
22. Доля Т. Особливості процесу формування уявлень молодших школярів про здоровий спосіб життя. 2019. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/5734/1/Osoblyvosti_protsestu.pdf (дата звернення: 17.02.2023).
23. Дослідження індивідуальних особливостей уяви (Г. Д'яконов, О. Допіра, Т. Пашукова). URL: <http://www.personal.in.ua/article.php?ida=435> (дата звернення: 16.03.2023).
24. Доценко С.О. Технологія розвитку критичного мислення як засіб формування творчих здібностей учнів початкових класів // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т.; [редкол.: Т. І. Суценок (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя: КПУ, 2016. Випуск 48 (101). С. 277–286.
25. Дубяга С.М. Педагогічні технології в початковій школі: Навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів напряму підготовки «Початкова освіта». Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2015. 160 с.
26. Дуткевич Т.В. Дошкільна психологія: навч. посібник. 2-ге вид. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 392 с.

27. Ємчик Л.В. Розвиток творчого мислення молодших школярів. Опис педагогічного досвіду вчителя початкових класів. 2020. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:2SPv-Doo8XIJ:prylisne-school.edukit.volyn.ua/Files/downloads/%25D0%259E%25D0%25BF%25D0%25B8%25D1%2581%2520%25D0%25B4%25D0%25BE%25D1%2581%25D0%25B2%25D1%2596%25D0%25B4%25D1%2583%2520%25D1%2580%25D0%25BE%25D0%25B1%25D0%25BE%25D1%2582%25D0%25B8%2520%25D0%2584%25D0%25BC%25D1%2587%25D0%25B8%25D0%25BA.pdf&cd=9&hl=uk&ct=clnk&gl=ua> (дата звернення: 13.03.2023).

28. Інновації в початковій освіті: досвід, виклики сьогодення, перспективи: матеріали І науково-практичної інтернет-конференції здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти першого року навчання факультету початкового навчання ХНПУ імені Г. С. Сковороди (17 травня 2022 р., м. Харків) / за заг. ред. д. пед. н., доц. В. В. Ушмарової. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2022. Ч. 2. 37 с.

29. Інтегроване навчання – це що таке? Форми, технологія та умови навчання. 2021. URL: <https://government.com.ua/navchannia/integrovane-navchannya-tse-shcho-take-formi-tekhnologiya-ta-umovi-navchannya.html> (дата звернення: 10.02.2022).

30. Клименко Ж.В. Дива візуалізації, або Як зробити знання видимими, а уроки літератури – незабутніми. *Науково-методичний журнал: «Всесвітня література в школах України»*. № 3. 2019. С. 2-11.

31. Конвенція про права дитини: Міжнародний документ від 20.11.1989. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 17.02.2023).

32. Коханко О.Г. Історичні аспекти розвитку інтегрованого підходу в освіті. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання*. Випуск 1. С. 93–100.

33. Кузьменко Н.І. Засоби візуалізації інформації на уроках української мови при вивченні теми «Синтаксис». Методична розробка. Київ: Районний

науково-методичний центр Управління освіти Голосіївської РДА м. Києва, 2020. 31 с.

34. Ліпчевська І.Л. Засоби наочності у початковій освіті: аспект використання інформаційно-комунікаційних технологій. *Електронний збірник наукових праць ЗОШПО*. 2020. № 3(40). URL: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:UKWD_eAvEOYJ:https://ib.iitta.gov.ua/720982/1/Text.pdf&cd=29&hl=uk&ct=clnk&gl=ua (дата звернення: 21.02.2023).

35. Лобач О. Методи творчого розвитку молодших школярів на уроках музичного мистецтва. *Витоки педагогічної майстерності*. 2018. Випуск 22. С. 119–124.

36. Люк О.В. Розвиток творчого мислення учнів у навчально-виховному процесі початкової школи: автофер. дис. на здоб. наук. ступ. к. пед. н. Умань, 2015. URL: <https://nauka.udpu.edu.ua/avtoreferat-12/> (дата звернення: 19.03.2023).

37. Мазуровська О.В. Розвиток творчого мислення учнів. Методичний посібник. Вінниця: ММК, 2016. 38 с.

38. Малафіїк І.В. Дидактика новітньої школи : навч. посіб. Київ: Слово, 2015. 632 с.

39. Мачинська Н., Оприск М. Теоретичні аспекти використання ігрових технологій на уроках в початковій школі. *Молодий вчений*. 2019. № 10 (74). С. 229-232.

40. Методика «Сонце в кімнаті» В. Кудрявцева, В. Синельникова. URL: http://ni.biz.ua/13/13_15/13_154272_ekspres-metodiki-v-kudryavtseva-i-v-sinelnikova.html (дата звернення: 16.04.2023).

41. Міненко А.О. Дослідження актуальних питань розвитку творчих здібностей молодших школярів в педагогічній діяльності учителя початкової школи. *Наука і освіта*. 2014. № 8. С. 119–123.

42. Міщенко Н.І. Розвиток творчого потенціалу молодших школярів засобами інноваційних технологій. *Таврійський вісник освіти*. 2017. № 1 (57). С. 138–144.
43. Мурзін Н.І. Інтегроване навчання: тематичний і діяльнісний підходи. *Освітній портал «На урок»*. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/31882/Kohanko.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 7.02.2023).
44. Несенюк О.В. Застосування засобів візуалізації навчального матеріалу на уроках української мови та літератури (власні методичні знахідки). 2018. URL: [https://www.ztkolegium.org.ua/zastosuvannya-zasobiv-vizualizaczii-navchalnogo-materialu-na-urokax-ukrainskoi-movy-ta-literatury-\(vlasni-metodychni-znaxidky\)](https://www.ztkolegium.org.ua/zastosuvannya-zasobiv-vizualizaczii-navchalnogo-materialu-na-urokax-ukrainskoi-movy-ta-literatury-(vlasni-metodychni-znaxidky)) (дата звернення: 18.04.2023).
45. Немов Р. <https://vseosvita.ua/library/diagnostika-metodika-namaluj-so-nebud-283154.html> (дата звернення: 13.02.2023).
46. Нова українська школа: poradnik dla vchitelja / Під заг. ред. Бібик Н.М. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
47. Носко М.О., Грищенко С.В. Формування здорового способу життя: навчальний посібник. Київ: «МП Леся», 2013. 160 с.
48. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія. Книга 1. Соціальна психологія особистості і спілкування. Київ: Видавництво «Книги – XXI», 2010. 464 с.
49. Остапйовська І.І., Побережний П.Р. Використання наочних методів навчання на уроках інформатики в початкових класах. *Вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2018. Випуск 1. С. 2–12.
50. Партола В.І., Смолянчук Н.В. Використання методу проєктів у процесі викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ». *Новий колегіум*. 2019. № 1. С. 39–42.

51. Педагогічний енциклопедичний словник. URL: http://ni.biz.ua/5/5_3/5_34526_pedagogicheskiy-entsiklopedicheskiy-slovar.html (дата звернення: 12.10.2022).
52. Помиткін Е.О. Методичні рекомендації щодо викладання в початковій школі інтегрованого курсу «Людина. Родина. Світ». Київ, 2018. 72 с.
53. Пономарьова К., Гайова Л. Українська мова та читання: Підручник для 4 класу ЗЗСО (у 2-х частинах): Частина 1. Київ: УОВЦ «Оріон», 2021. 160 с.
54. Приймак В. Розвиток креативного мислення молодших школярів у процесі навчальної діяльності засобами інноваційних технологій // Креативність особистості як фактор інноваційного розвитку суспільства: збірн. наук. праць. Випуск 2 / за ред. доц. В.В. Павленко. Житомир: ФОП Левковець Н.М., 2020. С. 118-122.
55. Про внесення змін до Державного стандарту початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688. *Офіційний вісник України*. 2019. № 62. Ст. 2156.
56. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. *Офіційний вісник України*. 2018. № 19. Ст. 637.
57. Про затвердження Типової освітньої програми (1-2 клас), розробленої під керівництвом Савченко О.Я.: Наказ Міністерства освіти і науки України від 08 жовтня 2019 р. № 1272.
58. Про затвердження Типової освітньої програми (1-2 клас), розробленої під керівництвом Р.Б. Шияна: Наказ Міністерства освіти і науки України від 08 жовтня 2019 р. № 1272.
59. Про затвердження Типової освітньої програми (3-4 клас), розробленої під керівництвом Савченко О.Я.: Наказ Міністерства освіти і науки України від 08 жовтня 2019 р. № 1273.
60. Про затвердження Типової освітньої програми Нової Української Школи (3–4 клас), розробленої під керівництвом Шияна Р.Б.: Наказ Міністерства освіти і науки України від 08 жовтня 2019 р. № 1273.

61. Про затвердження Типового переліку засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів початкової школи: Наказ Міністерства освіти і науки України від 07 лютого 2020 р. №143. *Офіційний вісник України*. 2020. №23. Стор. 350. Ст. 902.
62. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 р. №2145-VIII. *Офіційний вісник України*. 2017. № 78. Стор. 7. Ст. 2392.
63. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16 січня 2020 р. №463-IX. *Офіційний вісник України*. 2020. №24. Стор. 7. Ст. 916.
64. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. *Офіційний вісник України*. 2017. №1. Стор. 84. Ст. 22.
65. Романюк А.А. Використання наочності у навчальному процесі початкової школи. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. 2017. № 10 (50). С. 534–538.
66. Романюк А.А. Засоби наочності в системі засобів навчання математики в початкових класах. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2018. Випуск 62. С. 166–170.
67. Романюк А.А. Особливості застосування сучасних засобів наочності у початковій школі в контексті нових педагогічних парадигм. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2016. Вип. 13(2). С. 140–144.
68. Саєнко Ю.О., Руденко Ю.А., Кравченко О.В., Забарюща А.А. Теоретичні аспекти використання лепбуків у процесі навчання учнів початкових класів (освітня галузь «Я досліджую світ»). *Topical issues of the development of modern science*. 2020. С. 443–446.
69. Сакалюк О., Глушак С. Розвиток творчих здібностей учнів початкової школи за допомогою нетрадиційних технік творчості. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. 2020. № 4 (80). С. 613–618.

70. Столяр Г.І. Сучасні педагогічні технології: досвід та інновації. Початкова освіта: сучасні перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 2018. С. 222–223.

71. Тимофєєва І.Б., Дядечко А.О. Контент-орієнтована інтеграція як ефективна форма навчання молодших школярів. *Імідж сучасного педагога: електрон. наук. фах. журн.* 2020. №6 (195). С. 74-81.

72. Тимофєєва І.Б. Методика викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (природнича освітня галузь). Навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти за освітнім ступенем «Бакалавр» спеціальності 013 Початкова освіта. Маріуполь: МДУ, 2022. 124 с.

73. Тимофєєва І.Б. Розвиток наскрізних вмінь у процесі фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів. Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. м. Вінниця, 3 бер. 2020 р. / за ред. О. А. Голюк. Вінниця, 2020. Вип. 9. С. 49 –52.

74. Тимофєєва І.Б. Сучасні методи підготовки вчителів початкової школи. Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи: матеріали Всеукр. наук.- практи. інтернет-конф., присвяч. Дню початкової освіти, м. Ніжин, 19 жовт. 2018 р. Ніжин, 2018. С. 229–300.

75. Ткачук С.М. Розвиток творчого мислення учнів початкових класів на уроках музичного мистецтва. *Збірник наукових праць Ужгородського національного університету. Серія «Педагогічні науки».* 2018. Випуск LXXXII. Том 2. С. 58–61.

76. Український педагогічний словник / за ред. С.У. Гончаренка. Київ: Либідь, 2017. 376 с.

77. Фефілова Г.Є. 9 сучасних форм візуалізації для сучасних учнів: лайфхаки для вчителя. Мої педагогічні знахідки. *Видавнича група «Основа».* 2021. URL: <https://osnova.com.ua/9-suchasnih-form-vizualizatsii-dlya-suchasnih-uchniv-layfhaki-dlya-vchitelya-moi-pedagogichni-znahidk/> (дата звернення: 12.12.2022).

78. Чабайовська М.І., Омельченко Н.М., Кожушко С.М. Українська мова та читання: підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Частина 1. Тернопіль: Астон, 2021. 160с.
79. Шевельова В.В. Методика організації ігрової діяльності в початковій школі. *Початкове навчання та виховання*. 2016. № 4. С. 6–9.
80. Я досліджую світ: підручник для 1 класу закладів загальної середньої освіти. У 2 частинах / Т. Гільберг, С. Тарнавська, О. Гнатюк, Н. Павич. Київ: Генеза, 2018. 112 с.
81. Я досліджую світ: підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти. У 2 частинах / Т. Гільберг, С. Тарнавська, ОН. Павич. Київ: Генеза, 2019. 144 с.
82. Я досліджую світ: підручник для 1 класу закладів загальної середньої освіти. У 2 частинах / Т. Гільберг, С. Тарнавська, Л. Грубіян, Н. Павич. Київ: Генеза, 2020. 160 с.
83. Я досліджую світ: підручник для 1 класу закладів загальної середньої освіти. У 2 частинах / Т. Гільберг, С. Тарнавська, Павич. Київ: Генеза, 2021. 160 с.
84. De Beni R., and Palladino P. Intrusion errors in working memory tasks: are they related to reading comprehension ability? *Learn. Individ. Differ.* 2000. Pp. 131–143.
85. Gough P. and Tunmer W. Decoding, reading and reading disability. *Remedial and Special Education*, 7. 1986. Pp. 6-10.
86. Wolska-Długosz M. Stimulating the development of creativity and passion in children and teenagers in family and school environment – inhibitors and opportunities to overcome them. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 174. 2015. pp. 2905-2911.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Спискова кількість учнів 3-А та 3-Б класу Музичанського ліцею
Білогородської сільської ради Бучанського району Київської області
(станом на 01 листопада 2022 р.)**

<i>3-А клас (експериментальна група)</i>		<i>3-Б клас (контрольна група)</i>	
№	Прізвище та ім'я	№	Прізвище та ім'я
1	Авраменко Аріна	1	Гудзь Владлен
2	Бочкарьова Вероніка	2	Димер Євген
3	Бурда Сергій	3	Євтушенко Ангеліна
4	Дмитренко Алевтина	4	Жайворонок Степан
5	Журавель Данііл	5	Зозуля Юрій
6	Заєць Марія	6	Іваненко Владислав
7	Іванченко Роман	7	Ільченко Тетяна
8	Коваленко Марина	8	Калуш Анна
9	Ковальова Єва	9	Кошлецька Адель
10	Кравченко Інна	10	Лещук Анна
11	Куц Костянтин	11	Любомир Віталіна
12	Листопад Вікторія	12	Марченко Ірина
13	Мариненко Ілона	13	Мацкевич Олександр
14	Наркісова Руслана	14	Назаренко Вікторія
15	Опанасенко Елліна	15	Осина Роксолана
16	Петриченко Лілія	16	Осінцева Валерія
17	Старовойт Роман	17	Оторвін Вадим
18	Трофімчук Ілона	18	Поліщук Ігор
19	Троць Віктор	19	Рябоконь Ірен
20	Шелест Іванна	20	Садовнічик Регіна
21	Яблунька Вадим	21	Шевченко Ганна

Види творчих завдань на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ»
для учнів 3 класу експериментальної групи

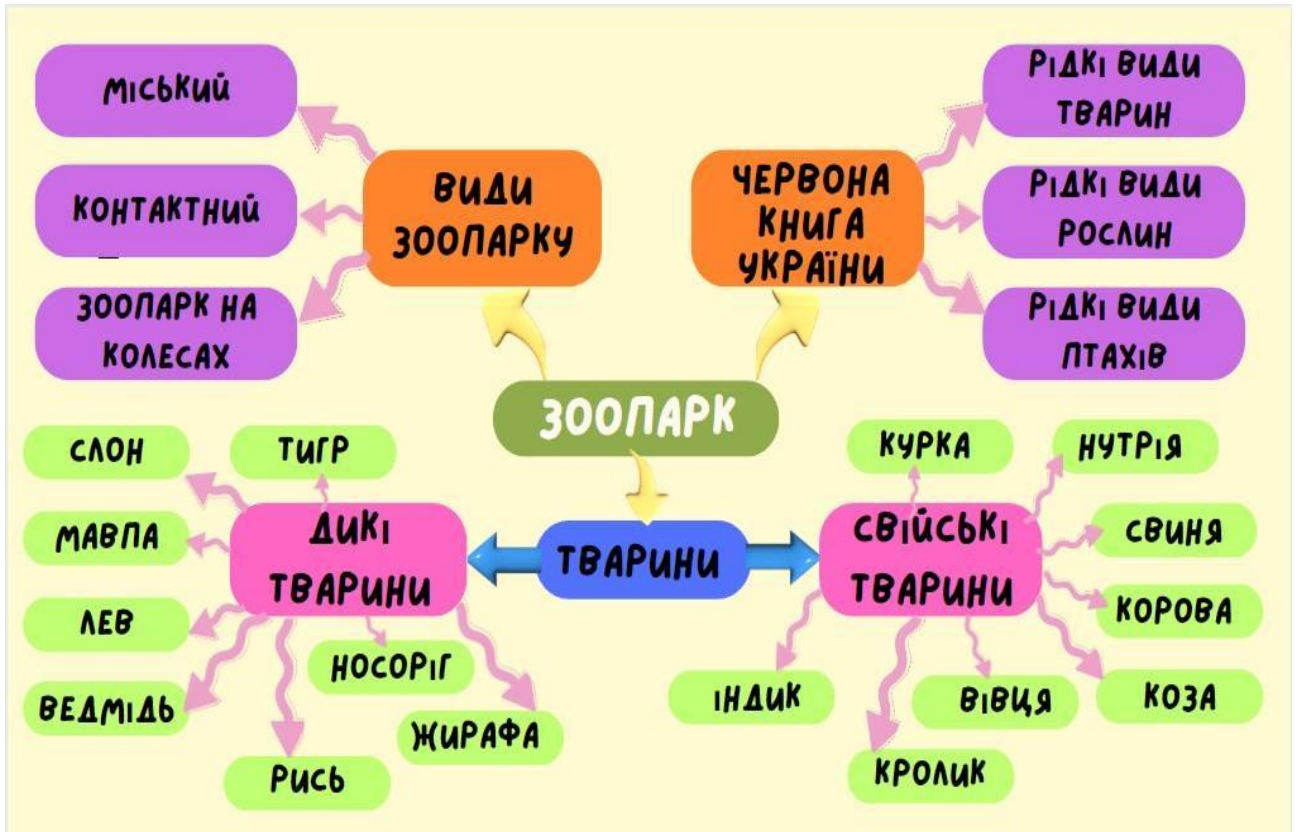

Рис. 1.Б. Інтелект-карта до теми «Подорож до зоопарку»

КОНСПЕКТ №1**уроку з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» в 3 класі на тему:
«Вода. Кругообіг води в природі. Використання води та її охорона»**

Мета:

- 1) познайомити учнів з кругообігом води на основі раніше вивченої властивості води переходити з одного стану в інший;
- 2) сформулювати уявлення про воду як необхідну умову життя;
- 3) підвести до розуміння змін, що виникають у природі у процесі використання води;
- 4) виховувати в учнів потребу дбайливого ставлення до природних ресурсів.
- 5) розвивати комунікативні вміння учнів, спостережливість, допитливість, кругозір, вміння працювати у групі та парно.

Обладнання: плакат «Кругообіг води в природі», ілюстрації води, повідомлення та вірші учнів

ХІД УРОКУ:**1. Організаційний момент/мотивація**

(Рапорт прогнозу погоди)

- Учні, послухайте будь ласка вірш Що таке вода? Це струмочок з крану, Це хвилі та шторм на морях-океанах. У запітнілій пляшці напій у руці, І в ключі, і в колодязі, і в струмку.

2. Постановка цілей уроку.

- Ну що, ви здогадалися, про що сьогодні йтиметься?
- Сьогодні на уроці ми продовжимо розмову про воду. Згадаємо властивості води, познайомимося з кругообігом води в природі, поговоримо про воду як необхідну умову життя на Землі, про охорону води; поговоримо про дбайливе ставлення до природних ресурсів, розвиватимемо комунікативні вміння, допитливість, вміння працювати в групі та парно.

2.1. Розгляд ілюстрацій

- Зверніть увагу на ілюстрацію.

3. Етап актуалізації знань/ Перевірка домашнього завдання

- На Землі багато води. Вона заповнює западини морів та океанів, тече поверхнею Землі в струмках і річках і під землею, утворюючи підземні річки та

джерела. Завдяки своїй властивості легко переходить з одного стану до іншого, знаходиться в постійному русі.

Згадайте будь ласка:

- У яких трьох станах знаходиться вода у природі?
- Як вода переходить із одного стану в інший? *(При зміні температури)*
- Як утворюються хмари? *(при випаровуванні води за високої температури)*
- Куди зникає вода після танення снігу? *(вбирається землею, текти струмками в річки та озера)*

(Перегляд відеороліку «Кругообіг води в природі на YouTube, перегляд відеопрезентації на тему «З чого зроблені хмари»)

4. Формування нових знань.

– Ви відповіли на всі мої запитання, а отже, легко зрозумієте, як вода подорожує в природі. Але спочатку дуже уважно послухайте будь ласка казку, після чого я поставлю питання.

Вода весело плескалася у рідній морській стихії. Але одного разу їй спала на думку шалена думка дістатися до самого неба.

Вона звернулася по допомогу до вогню. Своїм палаючим полум'ям він перетворив воду на дрібні крапельки теплої пари, які виявилися набагато легшими за повітря.

Пара відразу кинулась угору, піднімаючись у найвищі та найхолодніші шари повітря.

Опинившись у надхмарній височі, крапельки пари задубіли, тож у них зуб на зуб не потрапляв від холоду. Щоб зігрітися, вони тісно притиснулися один до одного і, ставши набагато важчими за повітря, тут же потрапляли на землю у вигляді звичайного дощу. Захворівши на марнославство, вода піднеслася до неба, але була вигнана звідти. Спрагла земля поглинула дощ до єдиної краплі. І воді ще довго довелося відбувати покарання у ґрунті, перш ніж вона змогла повернутися у морські простори.

– Зверніть увагу на плакат на дошці. Якщо подібність подорожі води у казці із зображенням на плакаті? (Так). На плакаті показано кругообіг води.

4.1. Робота з підручника та робочим зошитом

– Давайте відкриємо підручник і з наукового погляду постараємося пояснити, як відбувається кругообіг води в природі.

– Знаючи, що ж таке кругообіг води і як він здійснюється, давайте спробуємо виконати завдання у робочому зошиті.

– І відповісти на запитання підручника парно, тобто один учень запитання ставить, а інший на нього відповідає

(Моря та океани не переповнюються водою, тому що постійно відбувається випаровування води з їх поверхонь)

4.2. Фізкультхвилинка.

- Вода потрібна всім і живим істотам та людині. Завдяки нашій фізхвилинці ми дізналися один із численних способів використання людиною води.
- Зверніть увагу на схему підручника на сторінці 49.

4.3. Робота зі схемою у підручнику

- Людина може прожити без їжі досить довго, а от без води – лише кілька днів. Давайте розглянемо схему і дамо відповідь питанням як людина використовує воду (стр.43).
- А щоб не просто говорити, а й запам'ятовувати, ми заповнюватимемо одночасно схему у робочому зошиті.
- Але людина використовуючи воду, часто не переймається її забрудненням.

4.4. Розмова на тему «Чому воду треба берегти».

- Давайте з вами дізнаємося чому воду треба берегти? Послухайте, будь ласка.

Тече ріка. Біжить річка.

Біжить річка здалеку.

Як добре, коли річка і
широка, і глибока.

Зростають дерева та квіти,

І сонце світить із висоти.

Тварини приходять на світанку

Пити воду з джерела.

- Що хочеться зробити, побачивши таку річку? (скупатися)
- Так, учні, таку чисту воду у водоймищах треба берегти. А чому ви запитаєте?

4.5. Технологія «Фішбоун»

Учням пропонується визначити причини, наслідки та можливі шляхи збереження та охорони водних ресурсів.

4.6. Зачитування повідомлення, підготовленого учнем.

Здавалося б, що води Землі дуже багато. Океани та моря покривають більшу частину поверхні нашої планети. Але не забувайте, що вода в них солоня, а людям потрібна прісна вода. Прісної води значно менше і частина населення Землі відчуває у ній гострий недолік. Вода потрібна людям не лише для пиття. Без неї не прибереш, не випраєш. Прибирання міських вулиць, миття машин також потребує води. Часто люди не цінують воду та не бережуть її чистоту. Вони кидають у колодязі, річки, моря сміття, не закривають кран у міській квартирі чи шкільних класах. Люди спускають у річки так багато покидьків та відходів, що вода у багатьох із них стала дуже брудною та непридатною для життя.

– А уявіть, що вода на Землі зникла. Що може статися? (Зникнуть річки, моря, озера, не йтиме сніг, дощ, зникнуть хмари. Без води загинуть рослини, тварини і звичайно люди. А Земля перетвориться на неживу пустелю).

– Ми не в жодному разі не повинні це допустити!

5. Закріплення здобутих знань.

– А зараз, для закріплення знань виконаємо творче завдання-змагання. Я пропоную вам об'єднатись у групи по рядах. Кожна група має на столі завдання чи схему, яку потрібно доопрацювати. У групі має бути капітан, виберіть його самостійно. Ваші відповіді будуть підтвердженням того, як ви засвоїли матеріал уроку.

– Група №1, яке у вас завдання? (Придумати та намалювати знак «Водоохоронна зона»)

– Група № 2, яке у вас завдання (Доповнити схему як людина використовує воду)

– Група №3, яке у вас завдання (Доповнити схему «Охорона води»). На виконання завдання дається 5-7 хвилин. Приступаємо!

6. Підбиття підсумків уроку. Рефлексія. Самооцінка

- Кожен капітан представить роботу своєї групи

6.1 Оцінка своєї діяльності

– Оцініть будь ласка, кожен із себе. Хто може сьогодні сміливо за роботу на уроці поставити собі оцінку «Чудово», «Добре» та ін.

6.2 Рефлексія

- Робота з картками.

(У вас на столі 2 кольорові смайлики, кожен колір відповідає розумінню вами матеріалу уроку. На дошці: зелений – я все зрозумів і дізнався багато нового; червоний – мені було не все зрозуміло і залишилися питання. Виберіть свій колір)

– Дякую за урок!

КОНСПЕКТ № 2

уроку з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» в 3 класі на тему: «Вода і повітря. Властивості води та повітря, їх взаємозв'язок»

Мета уроку: розширення уявлень та закріплення знань у дітей молодшого шкільного віку про використання людиною факторів природного середовища; формування уявлень дітей про значимість чистої води і повітря в житті людини.

Завдання:

– розвивати спостережливість, вміння порівнювати, аналізувати, узагальнювати;

– розвивати пізнавальний інтерес молодших школярів у процесі експериментування та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, вчити вмінню робити висновки;

– формувати навички комунікативності, самостійності, спостережливості, елементарного самоконтролю та саморегуляції своїх дій;

– виховувати емоційно-ціннісне ставлення до навколишнього світу;

– створювати сприятливу атмосферу доброзичливості і взаєморозуміння у класі.

Матеріали та обладнання:

– два білих пташиних пера, куплені в магазині¹;

– широка миска з водою;

- 2 столові ложки (30 г) рідини для миття посуду (Fairy; Gala тощо);

¹ У жодному разі не слід використовувати п'р'я птахів, знайдене на вулиці, оскільки на них безліч шкідників та мікробів, які впливають на здоров'я дитини.

- синій або зелений харчовий барвник;
- 2 ватних кульки;
- паперовий рушник;
- пінцет;
- картинки з водоплавними птахами;
- інтерактивна дошка та презентація;
- ноутбук.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація знань.

2.1. Розгадування загадок.

III. Основна частина.

3.1. Порівняння птахів за планом

3.2. «Мозковий штурм»

3.3. Фізкультхвилинка «Лелека»

3.4. Дослідно-експериментальна діяльність

3.5. Творча діяльність

IV. Заключна частина. Рефлексія.

I. Організаційний момент.

Вчитель: Доброго дня, любі учні! Давайте з вами посміхнемося один одному і поділимося гарним настроєм.

II. Актуалізація знань.

Вчитель: Хлопчики та дівчатка! Сьогодні ми з вами будемо вести бесіду про водоплавних птахів, і проведемо невеликий дослід. Але спочатку давайте згадаємо, яких птахів відносять до водоплавних?

Учні: *(дають свої відповіді).*

2.1. Розгадування загадок.

(Учні відгадують загадки, представлені на презентації, після їх відповідей на екрані з'являються ілюстрації з названими птахами).

Вчитель: Діти, відгадайте загадки!

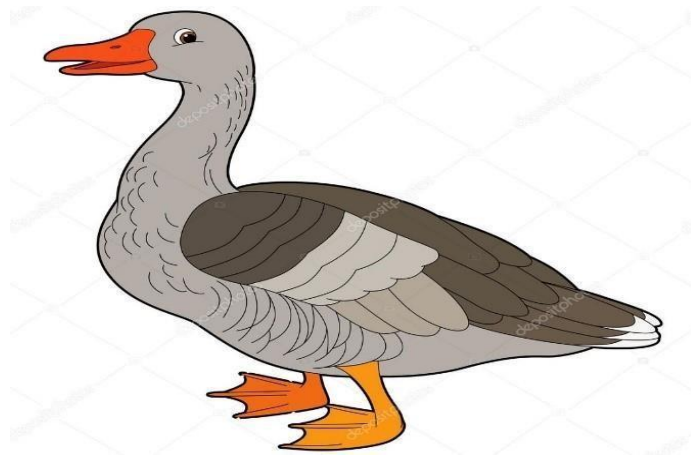
Я люблю негоду

Поважаю дуже воду.

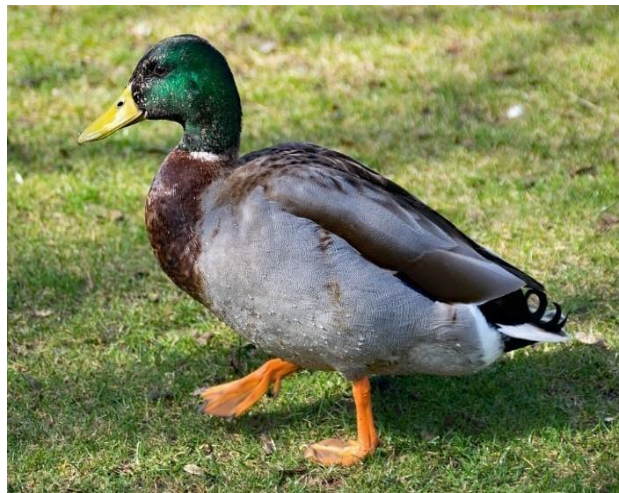
Від бруду бережусь ось як,

Бо ж я охайний, сірий ...

(Гусак)

Ходить на рибалку не поспішаючи, перевальцем;
Сама собі вудка, сама собі човник ...
(Качка)

Це старий наш знайомий:
Він живе на даху будинку –
Довгоногий, довгоносий,
Довгоший, безголосий.
Він літає на полювання...
(Лелека)

По болоту гордо ходить
Та дітей з собою водить.
Вчить вона своїх малят,
Як ловити жабенят.
(Чапля)

Вчитель: Молодці, діти, все загадки відгадали. Згадаймо разом з вами пальчикову гімнастику про птахів.

III. Основна частина.

3.1. Порівняння птахів за планом

Вчитель: Діти, а давайте з вами порівняємо двох птахів ворону і чайку.

Питання для дітей:

- 1) Велика або маленька?
- 2) Яке пір'я?

- 3) Який дзьоб?
- 4) Які лапки?
- 5) Який хвіст?
- 6) Які крила?
- 7) Як пересувається (літає, ходить, стрибає)?
- 8) Водоплавна чи неводоплавна?
- 9) Співоча чи ні? Як кричить?
- 10) Чим харчується?
- 11) Де живе?

Вчитель: Отже, діти, давайте зробимо висновок про двох пташок.

Учні (по черзі висловлюють свої узагальнення): Чайка – це водоплавна пташка.

3.2. «Мозковий штурм»

Вчитель: А тепер, подумайте, згадайте і скажіть, чому цих птахів називають «водоплавними»? Що їм допомагає плавати? Як вони пересуваються по воді?

Учні: (надають відповіді)

Вчитель (узагальнює): Отже, лапки у них з перетинками. Вони як весла у човні допомагають птахам відштовхуватися у воді. Вчені назвали таку будову лап «веслоподібною».

3.3. Фізкультхвилинка «Лелека»

(Спина пряма, руки на поясі. Діти плавно і повільно піднімають то праву, то ліву ногу, зігнувши в коліні, і також плавно опускають. Стежити за спиною.)

Лелека, лелека довгоногий,

Покажи дорогу додому. (Лелека відповідає.)

Топай правою ногою,

Топай лівою ногою,

Знову – правою ногою,

Знову – лівою ногою.

Після – правою ногою,

Після – лівою ногою.

І тоді прийдеши додому.

3.4. Дослідно-експериментальна діяльність

Вчитель: Молодці, діти. Сідайте за свої парти! Спинки у всіх прямі, ніжки стоять на підлозі.

Вчитель: Діти, я знаю, ви всі з батьками гуляли у парках. Вам там сподобалось?

Учні: Так!

Вчитель: А бачили ви водоплавних птахів? Яких?

Учні: Качок! Вірно, в парках багато качок. А ви не помітили, в якій воді вони плавали, вона була чистої або забрудненої?

Учні: Качки плавали у брудній воді.

Вчитель: А давайте з вами виконаємо невеличкий дослід і з'ясуємо, як качки плавають у наших парках.

Дослід «Плаваюче пір'ячко»

Вчитель: Для проведення досліду нам знадобиться миска з водичкою. У неї ми додаємо трохи синьої фарби і обережно пінцетом опустимо пір'ячко.

Засікаємо хвилини на пісковому годиннику. Тепер дістанемо наше пір'ячко і обережно проведемо по ньому ватною кулькою.

Давайте подивимося на кульку! Покладемо перо на паперовий рушник.

Тепер додамо у воду дві столові ложки засобу для миття посуду, яку використовує ваша мама вдома. Обережно розмішаємо, щоб не було бульбашок.

Обережно опустимо на поверхню води друге пір'ячко. Через одну хвилину дістанемо пір'ячко і обережно проведемо по ньому ватною кулькою. Подивимося на кульку. Покладемо пір'ячко на паперовий рушник.

(Вчитель ставить питання учням)

Питання:

- 1) Що сталося з нашими пір'ям?
- 2) Пір'ячко однакове чи ні?
- 3) Чим відрізняється одне від одного?
- 4) Як ви гадаєте, чому так сталося?
- 5) Що це може означати?

Висновок: Плавати будуть обидва пера, але у мильній воді перо пропустить воду – на ватній кульці побачимо блакитний колір.

Вчитель: Щоб зрозуміти, що сталося, треба уважніше поглянути на будову пера. *(Вчитель роздає дітям лупу та збільшувальне скло, демонструє презентацію).*

«Ствол» пера, який прикріплюється до тіла птиці, називається остю пера. Від ості відходять тонкі пір'яні пелюстки, які щільно зчеплені один з одним крихітними гачками і утворюють суцільну поверхню.

При додаванні миючого засобу поверхневий натяг води зменшується, і вона може проникнути між гачками. Крім того, мило розчиняє жири пташиного пір'я, і в результаті птах стає у воді «важким», повільніше рухається і швидше втомлюється.

Від забрудненої милом води страждають не тільки гуси, качки та інші водоплавні птахи, а й водоплавні ссавці – видри, бобри та інші травини.

Вчитель: Діти, подивіться, проведений нами дослід показує, як забруднення навколишнього середовища згубно позначається на плавучості водоплавних пташок. Забруднена вода потрапляє в природне середовище. А через ґрунтові води вона просочується в ставки, озера та інші водойми.

3.5. Творча діяльність

Замальовка проведеного досліду фарбами та олівцями.

IV. Заключна частина. Рефлексія.

Вчитель: Діти, що нового ви дізналися? Чи сподобався вам урок?

Учні: *(дають свої відповіді).*

≡

**уроку з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» в 3 класі на тему:
«Тварини – живі організми»**

Мета: формувати поняття «тварини - живі організми», уявлення про значення тварин у природі і цінність їх для людей; підвищити в учнів інтерес до природничих знань; допомогти зрозуміти, що всі тварини потрібні для людини; розвивати критичне та творче мислення, вміння міркувати, порівнювати навички діалогічного та монологічного мовлення; виховувати любов до природи.

Обладнання: комп'ютер, слайди, таблиці, опорні картки.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

Будемо в царство тварин мандрувати,
Будемо рідну природу вивчати!
Тож побажаймо удачі для нас В
путь - дорогу, в добрий час!

1. Розподіл ролей в групах.
2. Повторення правил роботи в групі.

II. Хвилинка спостережень.

Який стан неба переважав цього тижня?
Чи були опади і які?
Який був вітер?

III. Перевірка домашнього завдання.

1. Фронтальне опитування.
 - Що таке рослини?
 - На які групи вони поділяються?
 - Чому потрібно охороняти рослини?

3.1. Гра «Відгадай»

Презентація за комп'ютером. «Рослини. Учні називають рослину і відповідають, яким способом вони розмножуються».

3.2. Тестування

1. Що належить до хвойних рослин? А) Липа;
Б) сосна;
В) Кульбаба.
2. Що містить плід рослини? А) Квітка;
Б) Насіння;
В) Стебло.
3. Який орган рослини знаходиться в ґрунті?

А)Квітка;
Б) Лист; В)
Стебло; Г)
Корінь.

4. Які рослини розмножуються спорами? А)Дзвоник;
Б)Дуб;
В) Папороть.

5.Заповніть пропуски.

Корені рослин дихають. . .,який міститься в ґрунті . Вони всмоктують з ґрунту .
. . і розчинені в ньому . . .

IV . Мотивація навчальної діяльності.

Слайд «Подорож в царство тварин»

4.1. Розминка. Відгадування загадок.

Крила є ,а не літає;
Ніг нема , а не наздоженеш. (Риба)

Червоні лапки, щипає за п'ятки.(Гуска)
З хазяїном дружить, будинок вартує,
Живе під ганочком, а хвіст бубличком. (Собака)

Є у лісі хата,
В ній кімнат багато.
Тут живе отара добрих санітарів.
Ти цю хату не чіпай –
Санітарам спокій дай. (Мурахи)

Про кого всі ці загадки?
До якої природи віднесемо тварин? Чому?

4.2. Технологія « Аукціон»

Учитель – «покупець», учні – «продавці». Слайди:

Риби
Звірі
Птахи
Комахи
Земноводні
Плазуни

V. Повідомлення теми і мети уроку.

- Можливо , ви самі скажете, про кого сьогодні буде вестись розмова на уроці. Так , про тварин. Сьогодні на уроці ви дізнаєтесь:
- Як розрізняють тварин;

- Їх значення у природі і для людей.

Сьогоднішній урок вас навчить:

- 1) Працювати над текстом ,використовуючи систему позначок, метод «Поміч»;
- 2) Розвивати уяву, критичне мислення;
- 3) Класифікувати інформацію.

VI. Актуалізація опорних знань.

6. «Мозкова атака» за темою «Тварини».

Індивідуальна «М/А»- запишіть усе , що ви знаєте про тварин.

«М/А» у парах – поділіться своїми враженнями з сусідом.

«М/А» у групах - обговоріть цю тему у групах. Запишіть все. Що ви знаєте , на аркушах паперу , класифікуючи інформацію.

Класифікація інформації

Поведінка

Фізична характеристика

Природне середовище

Вид

Вороги

Висновок: усе ,що ми вже знаємо про тварин , допоможе нам дізнатися про щось нове і засвоїти нову інформацію по даній темі.

VII. Вивчення нового матеріалу.

Розповідь учителя з елементами бесіди.

Світ тварин багатий і різноманітний. Згадайте де живуть тварини. Так, тварини живуть всюди: в океанах і морях, у лісах, на луках, у пустелях, горах.

Розгляд слайдів із зображенням тварин. Чим відрізняється олень,вовк,бджола,жаба? Як вони рухаються?

Якщо тварини відрізняються між собою за формою тіла, розміром, забарвленням ,зовнішнім виглядом,то кажуть ,що вони належать до різних видів.

Пригадайте що таке вид?

Порівняйте ластівку міську і сільську . Чим вони різняться?

Чим подібні ластівки?

Отже , тварини одного виду подібні, а тварини різних видів зовсім не схожі між собою, або різняться. На Землі відомо близько двох мільйонів видів тварин, а в Україні живе більше 50000 видів. Ми стверджуємо . що тварини - частина живої природи, а значить живі організми. Доведіть це.

7. Технологія «Мікрофон»

Особливими у тварин є ознаки, яких не мають інші живі організми.

Тварини переміщуються.

часу.

Цих ознак немає у рослин. Ними рослини відрізняються від тварин. Що є спільним для тварин і рослин? Чим живляться тварини? Тварини живляться рослинами або іншими тваринами і ростуть до певного

Створення проблемної ситуації. Уявіть собі, що всі тварини у природі зникли. До чого це призведе?
ДИСКУСІЯ

- 1.
 - 2.
 - 3.
 - 4.Бесіда
- Для чого потрібні тварини людям? (створення «кошику ідей»).

VIII. Робота з підручником (с.100- 103)

Власне читання. Учні читають мовчки та роблять позначки у тексті, а саме:
v- підтверджує те , що я знаю;
+- нова інформація;
?- дивує мене.

IX. Рефлексія (після читання).

Розгляд малюнків? с.100-102 . Представників яких груп тварин ви бачите? Які вони мають істотні ознаки? Наведіть свої приклади.

Відповіді на запитання.

- Як тварини різняться за розміром?
- Яким є значення тварин у природі?
- Яким є значення тварин для життя людей?

9.3. Технологія «Слово за словом»

- Чи стосуються слова цієї теми; якщо так, то яким чином? Вода

Суп

Пір'я

Повітря

Сльози.

X. Фізкультхвилинка

Рано-вранці крокодили

На зарядку всі ходили

А за ними вирушали

Тигри, леви і шакали.

Поспішали кенгуру,

Несли в торбах дітвору.

Антилопи і горили

Теж зарядку там робили.

Слон поволі, наче робот,

Раз і два, і три й чотири –

Посідали крокодили.

Лиш ледачі бегемоти

Не вилазили з болота.

XI. Узагальнення і систематизація знань.

Робота в групах.

1 група. Доведіть, що тварини живі організми.

2 група. Що отримує людина від цих тварин: лисиця, корова, змія, гуси, свиня?

3 група. Чим відрізняються тварини від рослин?

2. Індивідуальна робота. Заповнення таблиці назвами тварин за способом пересування.

XII. Підсумок уроку.

11.1. Технологія «Незавершені речення»

Тварини – це частина.

Тварини відрізняються між собою за. . . .

Тварини живляться. . . .

Тварини дають людям. . . .

11.2. Самооцінювання.

Оцініть свою роботу на уроці, свій внесок у розкриття теми уроку.

ПЛАН-КОНСПЕКТ № 4 інтегрованого уроку «Я досліджую світ» на тему «Подорож до зоопарку»

Мета уроку: знайомство учнів 3 класу із зоопарком як місцем штучного проживання тварин, з умовами життя проживання тварин.

Завдання:

- ознайомити з тваринами зоопарку; правилами поведінки у зоопарку;
- прищеплювати учням любов до тварин;
- виховувати дбайливе ставлення до живої природи;
- розвивати мовлення дітей, уміння працювати з текстом;
- здійснювати розвиток пізнавальної мотивації дітей на основі прийняття та утримання навчальних завдань, позитивної мотивації до навчання;
- розвивати вміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати навчальний матеріал;
- формувати вміння працювати у парі, групі;
- виховувати самостійність, активність, відповідальність, культуру поведінки під час уроку.

ХІД УРОКУ:

1. Організаційний момент

Вчитель: Доброго дня, учні! Існує така приказка: «Все гарне від природи, а добре від людини». І щоб навколишній світ став трохи добрішим, почнемо з себе, поділимося своїм теплом і гарним настроєм.

2. Актуалізація опорних знань.

Сьогодні ми поїдемо в одне чудове місце, але для цього вам потрібно відгадати загадки.

1. Ось так
конячка! - Вигукнув
Андрійко, - Наче
велика
Зошит в лінійку! (*зебра.*)

2. Шия у формі, як
питання. Два горби,
широкий ніс,
По пустелі важливо ходить.
Багажі людей він возить. (*верблюд*)

3. Він величезний і
вусатий, І (до того ж)
смугастий. Якщо зустрінеш,
не до ігор! Тому що це...
(*тигр*)

4. Бурий він і клишоногий,
Ловить рибу потужною лапою.
А ще він любить мед!
Хто солодкоїжку назве? (*ведмідь*)

Вчитель: Як, одним словом, назвати відгадки?

люди)

- 1) Згадаймо, які групи тварин ви знаєте?
(Звірі, птахи, риби, комахи)
- 2) Хто такі звірі? (Тварини, тіло яких вкрите вовною)
- 3) Яких тварин належимо до птахів?
(Тварини, тіло яких покрито пір'ям)
- 4) Кого ми називаємо рибами? (Водні тварини, тіло яких вкрите лускою)
- 5) Хто такі комахи? (Тварини, у яких 6 ніг)
- 6) А ще якусь класифікацію тварин ви знаєте? (Дикі та домашні)
- 7) Яких тварин називаємо свійськими?
(Домашніх тварин, яких розводять)
- 8) Яких тварин називаємо дикими? (Живуть самі собою «дико»)

3. Постановка теми та мети уроку.

Вчитель: Діти, де ми можемо зустріти всіх тварин, про які ми почули у відгадках?

Давайте сформулюємо тему уроку. А тема нашого уроку «У зоопарку». Яку мету поставимо на уроці? Мета уроку – знайомство з тваринами зоопарку, для чого потрібен зоопарк?

Вчитель: Діти, які тварини мешкають у нас у країні? Що можете розповісти про інших тварин?

Вчитель: Підніміть руки ті, хто бував у зоопарку? Розкажіть, що ви там бачили? Що ж таке зоопарк?

Вчитель: Існує кілька видів зоопарків – подивіться на екран – міські зоопарки, - пересувні (зоопарки на колесах, що переїжджають із міста до міста, показують тварин); контактні, там діти та дорослі спілкуються з тваринами: годують, гладять.

Чи для всіх тварин потрібні однакові умови?

Учні: Для тварин потрібна вода, оскільки вони люблять плавати чи не можуть жити на суші. Інші тварини люблять бігати, стрибати, лазити. Їм треба багато місця. Є тварини, яким потрібне тепло, а іншим – холод. Тварин треба селити так, щоб тварини не заважали одна одній.

Тварин поселили над тісних клітинах, а просторих вольєрах. А що таке вольєр? Спробуємо пояснити, що таке вольєр? Де ми можемо з вами знайти пояснення цього слова? (Словник, запитати у дорослих, інтернет) (показ картинки, інформація в інтернеті)

А ми з вами знайдемо пояснення в інтернеті.

Вольєр – це ділянка, обгороджена площадка (з навісом або відкрита) з клітинами, що приєднуються до неї, або будиночками для утримання тварин (кроликів, хутрових звірів, птахів, собак) у звірівницьких господарствах,... За чистотою вольєром стежать доглядачі. Життя тварин у зоопарку вивчають вчені зоологи. За здоров'ям стежать ветеринари,

Вчитель: Зараз ми побуваємо у знаменитому на Кивівському зоопарку. зоопарку.

(Учні дивляться фільм про Київський зоопарк та обговорюють, що особливо їм сподобалося).

4. Фізкультхвилинка

(Виконання рухів під відеофільм)

5. Засвоєння нових знань

Вчитель: Як мають поводитися у зоопарку відвідувачі? Що можна робити, а чого не можна? Давайте складемо пам'ятку, як поводитись у зоопарку

1. Говоримо пошепки.
2. Працюють у парі обоє.
3. Домовимося: якщо письмове завдання, як виконуватимемо, хто пише, хто виступає.
4. Коли закінчили виконання завдання, піднімаємо долоні.

6. Робота в парах (діти говорять правила роботи в парах)

- Пам'ятка. Правила поведінки у зоопарку.
- Не кричи голосно.
- Не сміти, дотримуйся чистоти.
- Не підходь близько до клітин.
- Не годуй тварин.

Вчитель: Прочитаємо правила поведінки у зоопарку. Скажіть, чому не можна шуміти? (*Тварина може злякатися і покалічити себе або оточуючих*)

Чому не можна підходити близько до клітин? (*Можна фотографувати, але без застосування спалаху, замальовувати тварин*).

III. Заключна частина

- 1) Що вам найбільше запам'яталося?
- 2) Яке завдання сподобалось?
- 3) Оцініть свою діяльність на уроці за допомогою «Сходинок знань».

ПЛАН-КОНСПЕКТ №5 **уроку з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» в 3 класі** **на тему: «Тварини. Види тварин»**

Мета: закріплення знань про диких і свійських тварин, їх схожість та відмінності; формування знань про рослиноїдних, хижих та всеїдних тварин; репрезентація різноманітності видів тварин, їх значення для людини.

Завдання:

- розвивати вміння та навички у молодших школярів знаходити зв'язки у природі, між природою та людиною; порівнювати об'єкти природи, ділити їх у групи; співвідносити групи тварин та їх суттєві ознаки, розрізняти диких та свійських тварин; виділяти характерні риси свійських тварин;
- навчити школярів контролювати свою діяльність під час виконання завдання, приймати, зберігати цілі та слідувати їм у навчальній діяльності;

- розвивати вміння співпрацювати з однолітками під час роботи у групі та парі; розвивати вміння ухвалювати колективне рішення.

Стимульний матеріал та обладнання: проєктор; мультимедійна дошка; набір дидактичних карток «Хижі, травоядні та всеїдні тварини»; індивідуальні картки із тваринами; ілюстративний матеріал; сигнальна картка «Світлофорчик».

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

- I. Організаційна частина
- II. Актуалізація опорних знань
 - 2.1. Бліц-опитування «Закінчи речення»
 - 2.2. Робота з анаграмою
- III. Основна частина
 - 3.1. Вивчення нового матеріалу
 - 3.1.1. Проблемне питання
 - 3.1.2. Робота із загадками
 - 3.1.3. Розповідь «Як з'явилися домашні тварини»
 - 3.2. Загадки про диких тварин
 - 3.3. Фізкультхвилинка
- IV. Первинна перевірка розуміння учнями вивченого матеріалу
 - 4.1. Групова робота
 - 4.2. Індивідуальна робота у робочому зошиті
- V. Підсумки уроку
 - 5.1. Гра «Вірно – Невірно»
- VI. Рефлексія

I. Організаційна частина

II. Актуалізація опорних знань

2.1. Бліц-опитування «Закінчи речення»

Такі рослини, як агрус, смородина, малина, називають... *(чагарниками)*.

Рослини, плоди яких людина вживає, називають... *(плодовими)*.

Рослини, з яких одержують волокна, називають... *(прядильними)*.

Рослини, які людина вирощує на полях, а в їжу вживає насіння (зерна), називають... *(зерновими)*.

Яблуна, груша, слива – фруктово-ягідні... *(дерева)*.

Помідор, огірок - ... *(трав'янисті)* рослини.

Рослини, які людина вирощує на клумбах, у квітниках називають... *(декоративними)*.

Рослини, які вирощує людина, називають... *(культурними)*.

Цибуля, часник, капуста, картопля – це... *(овочеві)* рослини.

Вчитель: Молодці, діти! Так багато знаєте про рослини.

2.2. Робота з анаграмою

Вчитель: Розшифруйте анаграму та скажіть: кому буде присвячено наш

И Р В А Т И Н

Вчитель: Згадайте, на які групи діляться тварини? Учні:

Тварини: звірі, птахи, риби, комахи, земноводні.

Вчитель: Назвіть ознаки різних груп тварин та наведіть приклади.

Учні: *(Учні ставлять питання своїм однокласникам по черзі та відповідають на питання вчителя й один одного).*

III. Основна частина

3.1. Вивчення нового матеріалу

3.1.1. Проблемне питання

Вчитель: Подумайте, на які групи можна розділити всіх тварин.

(Наприкінці уроку діти повинні будуть сформулювати уявлення про те, на які групи можна розділити всіх тварин.)

Вчитель: Припустіть, про що ми говоритимемо на уроці. Прочитайте тему уроку на с. 72 підручники. Які навчальні завдання ми поставимо собі?

Перевірте свої припущення.

3.1.2. Робота із загадками

(Демонстрація презентації із загадками про домашніх тварин)

Сама строката, їсть зелене, дає біле.

(Корова)

Хто не пряде, не тче, а людей одягає?

(Баран, вівця)

У кого роги довші за хвіст?

(У кози)

Хвіст гачком, ніс п'ятачком.

(Свиня)

Вчитель: Як можна назвати всіх цих тварин? Учні:

Домашні тварини.

Вчитель: Поясніть назву домашніх тварин. Яких свійських тварин розводять у нашому краї? Навіщо людина вирощує свійських тварин?

Учні: *(дають свої відповіді, а вчитель їх фіксує у таблиці).*

Навіщо людина вирощує свійських тварин?
<ul style="list-style-type: none"> ● Продукти харчування ● Вовна ● Транспортний засіб

- Охорона житла
- Декоративне значення
- Безпека
- ...

Вчитель: Як людина дбає про тварин?

3.1.3. Розповідь «Як з'явилися домашні тварини»

Вчитель: Давайте ми з вами перенесемося на кілька століть тому до наших предків. Давним-давно, коли ще не було міст, машин та книг, люди жили в печерах. Вони боялися величезних страшних хижаків. Стародавнім людям було голодно, дуже рідко знаходили вони собі їжу.

Одного разу одна розумна людина підгодовувала вовків, які ходили біля її житла.

Поступово вовки стали добрішими, а їхні дитинчата прив'язалися до людини, стали жити поряд з нею. Вони були не дикими, а домашніми. Так з'явилися собаки. Вони навчилися охороняти людину від ворогів, допомагати їй шукати та добувати їжу.

Ішов час. Число друзів людини серед тварин зростало. Тепер людина вже не може жити без своїх домашніх друзів та помічників.

Вчитель: А які ще є тварини? Учні:
(дають свої відповіді).

3.2. Загадки про диких тварин

(У міру відгадування з'являються картинки на екрані –вовк, ведмідь, бобри, білка, жаба, лисиця).

Хто взимку холодний
Ходить злий, голодний?
(Вовк)

Взимку спить,
Влітку вулики ворушить.
(Ведмідь)

Водяні майстри
Будують будинок без сокири,
Будинок з хмизу і тину.
І добротні греблі.
(Бобри)

І по соснах, і по ялинках

Швидко бігає вона, Бачить,
шишки де встигли, І гриби
бачить вона. *(Білка)*

Скаче звірятко,
Чи не рот, а пастка.
Потраплять у пастку
І комар, і мушка.
(Жаба)
Хитра шахрайка,
Руда головка,
Хвіст пухнастий - краса!
Як звати її?
(Лиса)

Вчитель: Як назвемо цих тварин?

(Картка зі словом «дикі» з'являється над групою картинок)

Вчитель: Хто дбає про цих тварин? Чим життя диких тварин відрізняється від життя свійських тварин?

Учні: *(дають свої відповіді).*

3.3. Фізкультхвилинка

Фізкультвправи – у пошані,
Їх ми дуже любимо,
За хвилину відпочинем
І знання черпати будемо.
Руки вгору, руки вниз.
Сядь, устань і повернись.
Руки в боки й нахились
Вправо, вліво і вклонись.
Ноги трішки ти зігни
Й навприсядки походи.
Потім млин зроби руками.
Хай цей день щасливим стане.

IV. Первинна перевірка розуміння учнями вивченого матеріалу

4.1. Групова робота

(Вчитель пропонує розглянути малюнки із підручника та визначити тварин, які там зображені)

Вчитель: Позначте зеленими фішками диких тварин, жовтими – домашніх.
(Після виконання роботи вчитель пропонує учням перевірити себе за допомогою «світлофорчиків» жовтого та зеленого кольору).

Вчитель: Що ви можете розповісти про цих тварин?

≡

(Учні розповідають усе, що знають про цих тварин, вчитель доповнює їх відповіді, показує картинки, фотографії, слайди, відеофрагменти.)

4.2. Індивідуальна робота у робочому зошиті

V. Підбиття підсумків уроку

Вчитель: Сьогодні на уроці ми говорили про диких та свійських тварин.

- 1) Чим же свійські тварини відрізняються від диких?
- 2) На які дві групи можна ще розділити всіх тварин?
- 3) Чим домашні тварини відрізняються від диких?
- 4) Наведіть приклади диких та домашніх тварин.

Вчитель: Спостерігайте за тваринами частіше. Можливо, вони допоможуть вам наблизитися до розуміння живої мови природи, і ви вигукнете: «Світ прекрасний!»

5.1. Гра «Вірно – Невірно»

Розоряти гнізда птахів та житла тварин та торкатися до них! Ловити та знищувати комах.

Вирубувати дерева.

Ловити та нести додому здорових пташенят птахів та дитинчат тварин. Взимку роби годівниці для птахів та тварин!

VI. Рефлексія

Вчитель: Оцініть свої здобутки на уроці. Прикріпи свій листочок на дерево. Зелений листочок – урок вдавня, почував себе добре, цікаві завдання, все зрозумів.

Жовтий - все було звичайно, завдання прості, не все зрозумів.

Червоний – нудний урок, нічого корисного та цікавого.

(Учні розфарбовують будиночки в колір, що відповідає настрою, у віконця ставлять оцінки, на які, на їх думку, вони заслуговують за урок).

ПЛАН-КОНСПЕКТ №6 **уроку з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» в 3 класі** **на тему: «Дикі тварини. Їх роль в житті людства»**

Мета: поглиблення знань третьокласників про тваринний світ, зокрема звірів, їх будову, різноманітність; формування у дітей молодшого шкільного віку уявлень про пристосування звірів до умов існування; розширення знань про значення звірів у природі і в житті людини, необхідність їх охороняти; розвиток уміння аналізувати і порівнювати звірів і тварин, визначати і розпізнавати звірів за їх істотними ознаками; удосконалення вміння робити висновки,

встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; розвиток спостережливості, логічного мислення.

Завдання:

- розвивати навички планувати свої дії, доводити роботу до кінця, відрізнити нове від уже відомого;
- формувати здатність зосереджено слухати та оцінювати свою діяльність;
- формувати здатність продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групі, в парах, індивідуально, колективно; проявляти ініціативу;
- навчити дотримуватись правил спілкування під час роботи на уроці та норм мовленнєвої культури;
- формувати дбайливе ставлення до життя і здоров'я;
- викликати позитивні емоції на уроці;
- виховувати любов і бережливе ставлення до природи, тварин і зокрема звірів, бажання їх оберігати.

Обладнання: підручник «Природознавство» 3 клас, автори (Т. Гільберг, Т. Сак); зошит; презентація; ілюстративний матеріал; дидактичні картки; проектор; мультимедійна дошка.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина.

II. Хвилинка спостережень. Актуалізація знань.

2.1. Гра «Торбинка запитань»

2.2. Складання «Діаграми Венна»

2.3. Відгадування загадок про звірів

III. Основна частина.

3.1. Повідомлення теми і мети уроку

3.2. Вивчення нового матеріалу

3.2.1. Практична робота з елементами бесіди, розповіді

3.2.2. Робота з підручником (с.112)

3.2.3. Розповідь з елементами бесіди

3.2.4. Робота з ілюстраціями

3.2.5. Розповідь з елементами бесіди

3.2.6. Застосування стратегії «Т – схема»

3.2.7. Фізкультхвилинка

IV. Закріплення знань, умінь та навичок

4.1. Робота в зошитах

4.2. Індивідуальна робота з дидактичними картками

4.3. Робота в групах

4.4. Гра «Ланцюжок»

4.5. Гра «Хто впізнає звіра»

V. Підсумок уроку.

5.1. Інтерактивна вправа «Мікрофон»

I. Організаційна частина.

Ось знову дзвенить дзвінок,

Запрошує на урок.

Будемо дружно працювати,

Звірів плідно ми вивчати!

II. Хвилинка спостережень. Актуалізація знань.

Аналіз показників погоди (температура повітря, стан неба, опади, напрям вітру).

Заповнення календаря погоди.

2.1. Гра «Торбинка запитань»

1. Що належить до живої природи?

(Рослини, гриби, тварина, людина – це тіла живої природи).

2. Чим рослини і тварини схожі?

(Усі організми живляться, дихають, ростуть, розмножуються, відмирають. Тіла живої природи називаються організмами).

3. До якої природи належать тварини?

(Живої. Вони живляться, дихають, народжуються, відмирають).

4. Які тварини виникли раніше – дикі чи свійські?

(Колись багато тисяч років тому, усі тварини були дикими).

5. Корова, свиня, качка – хто за ними доглядає? Де вони живуть?

(Свійських тварин утримують люди. Вони їх годують, будують для них житло, піклуються про потомство. Усі свійські тварини походять від своїх диких родичів).

6. Що дають нам свійські тварини?

(М'ясо, молоко, яйця, мед, вовну і шерсть).

7. Скажіть, на які групи можна поділити тварин?

(Перегляд презентації «Тварини»)

8. Яких птахів ви знаєте?

(Учні дають свої відповіді)

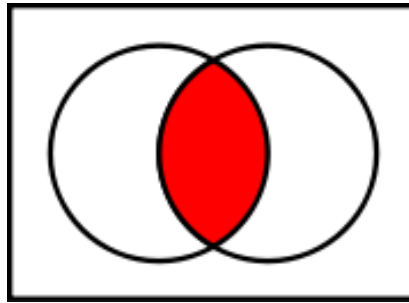
9. За якою характерною ознакою ми визначаємо птахів?

(Тіло птахів укрите пір'ям).

10. Чому деякі птахи відлітають у теплі краї?

(Учні дають свої відповіді)

11. Яких
можете назвати?
(Учні дають свої

перелітних птахів ви
відповіді)

12. Яких зимуючих
(Учні дають свої

птахів ви знаєте?
відповіді)

13. Як ви їм допомагаєте взимку?
(Учні дають свої відповіді)

2.2. Складання «Діаграми Венна»

Що спільного і відмінного між птахами та звірами?

<i>ЗВІРІ</i>	<i>ПТАХИ</i>

**2.3. Відгадування загадок про
звірів** Повзун повзе, на базар голки
везе. (Їжак)

Йде в поле – як дощечка, а з поля – як бочечка.
(Корова)

Спритний майстер у стрибках:
На деревах, по гілках.
Вся руда, пухнастий хвіст,
Рідний дім для неї – ліс.
(Білка)

Прийшла кума із довгим віником
На бесіду із нашим півником,
Схопила півня на обід
Та й замела мітлою слід.

(Лисиця)

У норі хатинку має
Хліб, сирочок полюбляє. По
підлозі тишком-нишком
Бігає сіренька...

(Мишка)

По діброві він блукає,
Мед, малинку там шукає,
А прийде зима - в барліг
Він заляже на нічліг.
В сні сопітиме малятко,
Волохате...

(Ведмежатко)

Вчитель: Про кого були загадки, якщо сказати одним словом? Чому це не комахи? Не риби? Не птахи?

Учні: *(Дають свої відповіді).*

III. Основна частина

3.1. Повідомлення теми і мети уроку

Вчитель: Сьогодні на уроці ми з вами будемо вивчати звірів, їх характерні ознаки.

3.2. Вивчення нового матеріалу

3.2.1. Практична робота з елементами бесіди, розповіді з метою розширення знань про будову звірів, їх істотні ознаки, різноманітність.

Вчитель: Розгляньте звірів, зображених на малюнку підручника. Розкажіть про кожного звіра за таким планом.

- 1) Назва тварини.
- 2) Який розмір тварини? Велика тварина чи ні? 3) Назви частини тіла тварини.
- 4) Чим вкрите тіло?
- 5) Особливості зовнішньої будови тіла.
- 6) Чим подібні ці тварини? Яка істотна ознака звірів?
- 7) Чим вони відрізняються між собою?

3.2.2. Робота з підручником (с.112).

Вчитель: Прочитайте останній абзац тексту. Який висновок ви можете зробити з усього вище сказаного ?

Учні: Звірі дуже різноманітні... Вчитель:

Назвіть істотні ознаки звірів... Учні:

(дають свої відповіді).

3.2.3. Розповідь з елементами бесіди, практичною роботою з ілюстраціями, підручником з метою формування знань учнів про пристосування звірів до різних умов середовища.

Де живуть звірі? Де їх можна зустріти?

Як переміщуються звірі?

- Вони бігають по землі. Це...
- Лазять по деревах. Це...
- Плавають у воді. Це..
- Літають. Це...
- Лазять під землю. Це...

3.2.4. Робота з ілюстраціями.

а) зображення кита і дельфіна.

Вчитель: Де живуть ці тварини? Що нагадує за формою їх тіло?

Учні: (дають свої відповіді).

б) зображення моржа, тюленя, морського лева.

Вчитель: Яка у них форма тіла? Які кінцівки? Чому у них рибоподібна форма тіла?

Учні: (дають свої відповіді).

в) зображення кажана.

Вчитель: За якою ознакою їх можна впізнати? Як кажани пристосувалися до життя?

Учні: (дають свої відповіді).

г) зображення білки.

Вчитель: Де живе білка? Як вона пристосувалася до життя на деревах? Учні: (дають свої відповіді).

д) зображення лисиці, вовка, їжака, зайця, лося, ведмедя.

Вчитель: Де живуть ці тварини? Прочитайте передостанній абзац тексту с. 113. Як вони пристосувалися до життя?

Учні: (дають свої відповіді).

е) зображення коня, верблюда, північного оленя.

Вчитель: Де живуть ці тварини? Які у них ноги? Чим укриті пальці? Яке вони пересуваються?

Учні: (дають свої відповіді).

є) зображення крота.

Вчитель: Зараз я вам прочитаю легенду про крота.

КРІТ

Жили-собі два сусіди – бідний і багатий. Ще й до того поля їхні були по сусідству.

Пішов якось бідняк на своє поле подивитися, бачить :вродило його поле

чудову пшеницю, а поле багатого – саму мітлицю.
— Прийшов на своє поле багатий і каже:

— Ти знаєш, Іване, моя пшениця краща, а в тебе сама мітлиця.
 — Як то так? — здивувався бідняк. — То ж у тебе сама мітлиця.
 — Хіба ж ти поле своє забув? — не відстає багатир. — То на моєму полі так вродила пшениця.

Сперечаються багатий і бідний за ту пшеницю, нарешті питаються у людей:

— Люди добрі, скажіть ви: чиє поле вродило найліпше?

Та ніхто не хоче бідного підтримати: тягнуть руку за багатим.

— А ми то й самі добре не знаємо...

— Хто його знає...

Прийшов багач додому та й каже до сина:

— Підемо, сину, в поле. Я викопаю яму, закопаю тебе в скрині, і коли буду питатися: “Чиє то поле, бідного чи багатого?”, то ти казатимеш: “Багатого!”

— Добре, тату.

Так вони й зробили. Пішов багач до людей і каже:

— Давайте підемо на поле і будемо питатися у поля: “Чиє то поле, бідного чи багатого?” Як воно скаже, то так і буде.

Пішли обидва сусіди разом з людьми у поле.

Багатий і питається:

— Поле, поле, одізвися, чиє ти — бідного чи багатого? З-під землі донісся голос:

— Багатого.

Вдруге і втретє запитав багатий:

— Поле, поле, одізвися, чиє ти — бідного чи багатого? А з-під землі знову:

— Багатого.

Плюнув бідняк, прийшов додому та й каже жінці:

— Правду кажуть: “На кого люди — на того й Бог”. Наше поле сказало, що воно багатого. Що ж робити? Пропала наша нива з пшеницею.

Пішов багатий уночі на поле, щоб відкопати свого сина. Копає-копає, а сина й нема. За те, що він говорив неправду, перетворила його земля на крота, який і досі риє землю, ніби хоче вийти до людей і розказати їм правду.

Вчитель: Як кріт пристосувався до життя під землею?

Учні: (дають свої відповіді).

Вчитель: Який висновок можна зробити з вище вивченого?

Учні: (дають свої відповіді).

3.2.5. Розповідь з елементами бесіди про значення звірів у природі та житті людини.

Вчитель: Яке значення звірів у природі?

(Виступ учнів із доповіддю про користь деяких тварин).

Вчитель: Яке значення мають тварини у житті людини?

(Виступ учнів із доповіддю про користь деяких тварин).

Вчитель: Навіщо нам потрібні дикі тварини? Ми можемо прожити без них? Адже від диких тварин одна шкода та страх. Правильна ця думка чи ні? Свою думку доведіть.

Учні: (дають свої відповіді).

Чи корисні для людей дикі тварини?

Так Ні

3.2.7. Фізкультхвилинка

У володарки Зими
Трішечки замерзли ми.
Грудень каже: «Пострибай!»
Січень просить: «Присідай!»
Встали - сіли, встали - сіли,
Розігріли наше тіло.
Лютий місяць нагадав:
Час нам братися до справ.
Сіли дітки всі гарненько.
Спинки держимо рівненько.

IV. Закріплення знань, умінь та навичок

4.1. Робота в зошитах

4.2. Індивідуальна робота з дидактичними картками

Картка 1

Чим звірі відрізняються від інших тварин?

Картка 2

Запишіть істотні ознаки звірів.

**Картка
3**

*Чим відрізняються наземні звірі від
звірів, які живуть у водному
середовищі?*

4.3. Робота в групах

1 група. Порівняйте акулу і дельфіна. Чим вони схожі? Чим відрізняються? 2

група. Порівняйте білку і кажана. Чим вони схожі? Чим відрізняються? 3

група. Порівняйте їжака і крота. Чим вони схожі? Чим відрізняються?

4 група. Порівняйте вовка і лося. Чим вони схожі? Чим відрізняються?

Порівняння проведіть, використовуючи діаграму Венна.

Вчитель: Чому звірів слід охороняти?

4.4. Гра «Ланцюжок»

Звірів потрібно охороняти, тому що вони...

4.5. Гра «Хто упізнає звіра»

(Вчитель зачитує загадки, діти відповідають)

Не кравець, а все життя з голками ходить.

(Їжак)

Хто в зоопарку вище всіх?

Впізнати її нам легко,

Впізнати її на раз:

Висока вона зростом

Та бачить супер- клас.

(Жирафа)

Влітку медом ласував, досхочу малини мав. А

як впав глибокий сніг, позіхнув і спати ліг.

Бачив чи не бачив сни, а проспав аж до весни.

(Ведмідь)

Пара довгих вушок, сіренький козушок, скорий побігайчик, як він зветься?...

(Зайчик)

Довгі вуха, кудий хвіст, невеликий сам на зріст. На городі побував, нам капусту попсував.

Довгі ноги - скік та скік... Ми погнались, він утік...

(Заєць)

Хто в зиму холодну ходить злий та голодний?

(Вовк)

Хто на своїй голові ліс носить?

(Олень, лось)

Що за шум?

Що за гвалт?

Чому песик наш гарчить?

Півень злякано кричить?

Кури у хліві сховались?

Бо ... налякались.

То є кого вони злякались?

Ви іще не здогадались?

В темнім лісі проживає,

Довгий хвіст пухнастий має.

Їй на місці не сидиться,

А зовуть її...

(Лисиця)

V. Підсумок уроку.

5.1. Інтерактивна вправа «Мікрофон»

- 1) Над якою темою працювали?
- 2) Якими ознаками звірі відрізняються від риб?
- 3) А від комах? Від птахів?
- 4) Назвіть морських звірів.
- 5) Чи є свійські тварини – звірі?
- 6) А для чого треба охороняти тварин?
- 7) З кожним роком тварин стає все менше і їх обов'язково треба охороняти. **Вчитель:** Ви сьогодні всі молодці! Дякую за чудовий урок.

(Вчитель роздає кожному учню по наліпці-смайлику)

ПЛАН-КОНСПЕКТ № 7

уроку з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» в 3 класі на тему: «Пори року»

Мета: закріплення у дітей молодшого шкільного віку уявлень та знань про пори року як частину екологічної культури; про різні природні явища, які є властивими порам року; про зміни у природі і довкіллі, пов'язані із змінами пір року; закріплення знань про природні явища (хмари, дощ, веселку тощо) через дослідницько-експериментальну діяльність.

Завдання:

– формувати в учнів знань, умінь та навичок помічати красу природних явищ, переживати радість від спілкування з природою;

- закріпити знання про те, що пори року закономірно наступують одна після іншої;
- розвивати зв'язне мовлення;
- виховання дбайливого ставлення до природи;
- формувати у молодших школярів уявлень та знань про різні явища природи шляхом проведення дослідно-експериментальної діяльності.

Матеріали: аудіозапис П.І. Чайковського «Пори року; «килим-літак» (барвисте покривало); різнокольорові листочки; матеріали різного кольору; метелик; картинки птахів; гілки; готові квіточки з гофрованого паперу; ватман; клей; пензлики; серветки; клейонка; макет фруктових дерев; кошики; осінній листочок; картинки білки, зайця; сніжинка; свіжі яблука та апельсини; миска; повітряні кульки.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація знань.

III. Основна частина.

3.1. Творча діяльність.

3.2. Дослідно-експериментальна діяльність.

3.2.1. Фізкультхвилинка «Виросли дерева в полі»

3.2.2. Завдання «Збери яблука з яблунь»

3.2.3. Загадки

3.3. Завдання «Плутанина»

IV. Заключний етап (рефлексія).

I. Організаційний момент.

Вчитель: Діти, сьогодні у нас гості. Давайте, привітаємося з ними.

Учні: Доброго дня!

Вчитель: Добре, сідайте за свої парти та розпочнімо наш урок.

II. Актуалізація знань.

Вчитель: Діти, сьогодні я хочу запросити вас у незвичайну подорож. А в яку саме подорож, як гадаєте?

Учні: (висловлюють свої припущення).

Вчитель: Про це ви дізнаєтесь тільки тоді, коли відгадаєте мою загадку. Подивіться, які різнокольорові листочки у мене. Вони не прості, а чарівні (вчитель показує дітям листочки).

Вчитель: Давайте спробуємо їх з'єднати. Цікаво, що вийде? Яке незвичайний коло у нас виходить! Які кольори ви бачите?

Учні: Білий, зелений, червоний і жовтий. **Вчитель:**

Що ж означає це коло?

Учні: Це чотири пори року.

Вчитель: Правильно! Назвіть їх.

Учні: Весна, літо, осінь, зима.

Вчитель: А якими кольорами вони позначаються?

Учні: Весна-зелена, літо-червоне, осінь-жовта, зима-біла.

III. Основна частина.

Вчитель: Діти, а ось зараз ми з вами можемо вирушати в подорож у різні пори року на чарівному килимі-літаку.

Вчитель: Сідайте на килим-літак, тільки будьте уважні!

Говоримо чарівні слова:

«Килим-літак, лети швидше, в будь-яку пору року занеси скоріше».

(Вчитель вмикає музику «Пори року І.П. Чайковського»)

Вчитель: В яку пору року заніс нас килим-літак?

Учні: Весна.

Вчитель: Як ви вгадали, що це весна?

Учні: На деревах бруньки з'являються, птахи прилітають, струмочки течуть, з'являються калюжі, сонечко яскравіше світить.

Вчитель: Діти, подув весняний вітерець і приніс нам якусь новину. Давайте подивимося. Тут для нас завдання: «З поданих птахів виберіть тільки перелітних птахів».

(Учні починають із картинок з птахами, поданих на презентації, обирати тільки перелітних)

Вчитель: Правильно. Ви впоралися із завданням. Молодці, діти! Сідаємо на килим-літак і летимо далі.

Говоримо чарівні слова:

«Килим-літак, лети швидше, в будь-яку пору року занеси скоріше».

(Вчитель вмикає музику «Пори року І.П. Чайковського»)

3.1. Творча діяльність

Вчитель: Діти, подивіться, в яку пору року заніс нас килим-літак?

Учні: Літо.

Вчитель: Правильно, літо. Діти, подивіться, хто це до нас прилетів? Учні:

Метелик.

Вчитель: Метелик нам приніс квіточку. Напевно це не проста квітка. Давайте почитаємо. *(Вчитель читає завдання на квітці)*. Діти, метелик просить, щоб ми допомогли йому: щоб ми для нього зробили дуже багато квітів. Ну що допоможемо метелику?

Учні: Так!

(Діти виконують завдання. Малюють квіточки для метеликів).

Вчитель: Молодці! Тепер наш метелик дуже радий.

Вчитель: Діти, а підкажіть мені будь-ласка, а яке природне явище дуже часто зустрічається влітку?

Учні: Гроза! Веселка!

Вчитель: Так, вірно! А давайте з вами самі створимо природне явище? Вгадайте яке.

Червоне коромисло через річку повисло.

(Веселка)

Учні: Веселка!

3.2. Дослідно-експериментальна

діяльність Дослід «Веселка у стакані»

Мета: продемонструвати першокласникам експериментальним шляхом, як формується спектр веселки.

Матеріали: цукор; харчові барвники; 5 прозорих стаканів.

Хід досліду:

Вчитель у чотири склянки наливає по три столові ложки води та барвники: у різні склянки – різні барви. Потім у першу склянку потрібно додати ложку цукру, у другу – дві ложки, у третю – три, у четверту – чотири.

П'ята склянка залишається порожньою.

У склянки, виставлені по порядку, наливаємо по 3 столові ложки однієї фарби та перемішуємо. У п'ятій склянці залишається чиста вода без цукру та барвника.

Обережно по лезу ножу необхідно налити у склянку із чистою водою суміш «кольорових стаканів» по мірі збільшення «солодкості».

Таким чином, у склянці сформується невеличка солодка веселка.

Вчитель: А тепер давайте трохи відпочинимо.

3.2.1. Фізкультхвилинка «Виросли дерева в полі»

Виросли дерева в полі.

Добре їм рости на волі! (*потягування – руки в боки*)

Кожне намагається,

До неба, до сонця дотягається. (*потягування – руки вгору*)

Ось подув веселий вітер,

Захиталось раптом гілля, (*діти махають руками*)

Навіть товсті стовбури

Нахилилися до землі. (*нахили вперед*)

Вправо–вліво, взад–вперед –

Так дерева вітер гне. (*нахили вправо-вліво, вперед-назад*)

Він їх крутить, він їх крутить.

Та коли вже відпочинок буде? (*обертання тулубом*)

Вітер вщухнув. Зійшов місяць.

І у мить настала тиша. (*діти сідають за столи*)

Вчитель: Відпочили, учні? А тепер продовжимо нашу незвичайну подорож!

Говоримо чарівні слова:

«Килим-літак, лети швидше, в будь-яку пору року занеси скоріше».

(*Вчитель вмикає музику «Пори року І.П. Чайковського»*)

Вчитель: Діти, подивіться, яка перед нами пора року?

Учні: Осінь.

Вчитель: Як ви дізналися, що це осінь?

Учні: Жовте листя, яблука поспіли, на вулиці холодніше стає.

Вчитель: Правильно. Дивіться, осінній листочок пропонує нам виконати його завдання. Діти, давайте подивимося, яке завдання в осіннього листочка.

3.2.2. Завдання «Збери яблука з яблунь».

Вчитель: Подивіться, скільки яблук на яблунях? Давайте ми їх позбираємо в кошики.

(Діти збирають яблука червоного, зеленого і жовтого кольору. З кожної яблуні по п'ять яблук)

Вчитель: А тепер давайте з вами проведемо цікавий дослід з яблуками!

Дослід «Плаваюче яблуко»

Мета: формування уявлень у першокласників про те, що в предметах знаходиться повітря.

Матеріали: 2 яблука; велика миска із водою.

Хід досліду:

Вчитель: Одне яблуко кладемо до миски із водою. Учні: Воно плаває!

Вчитель: Спробуйте його втопити! Чи вийде це у вас?

Учні: *(по черзі намагаються втопити яблуко у мисці з водою, і в них нічого не виходить).*

Вчитель: Давайте очистимо друге яблуко і покладемо його у воду. Що трапиться?

Учні: Яблуко потонуло!

Вчитель: Не може бути! Як же так? Два однакових яблука, але одне потонуло, а інше – ні? Як гадаєте, чому так?

Учні: *(пропонують свої варіанти).*

Вчитель: У шкірці яблука є багато бульбашок повітря. Вони виштовхують яблуко на поверхню води. Без шкірки яблуко тоне, тому що воно важче за воду, яку він витісняє.

Висновок: Яблуко не тоне у воді, тому що в його шкірці є повітря, яке утримує його на поверхні води.

Вчитель: Діти, а яке явище природи ми часто зустрічаємо восени? Відгадайте загадки!

3.2.3. Загадки

Он літає в небі птиця
І нікого не боїться.
Крила сизі розпустила,
Ясне сонце заступила.
А як гримне сиза птиця -
З неба крешуть блискавиці.
(Хмара)

В небі хмаронька пливла,
Хмарка сльозки пролила
На капусту, буряки,
На зелені огірки,
І на трави, і на хвощ...

То не сльози – то йде...

(Дош)

Вчитель: А давайте з вами зробимо хмару й дощик самі!

Дослід «Дошова хмара у банці»

Мета: показати дітям експериментальним шляхом як формується крапель.

Матеріали: пінка для гоління; банка; вода; харчовий барвник.

Хід досліду:

Наповнюємо банку водою. Наверх слід нанести пінку для гоління – це й буде хмаринка.

Дитина починає крапати харчовий барвник на «хмаринку», допоки не почнеться «дош» - краплі барвника почнуть падати на дно банки.

Коли маленькі краплі води накопичуються у хмаринці, вони стають важчими, в результаті чого досягають такої ваги, що більше не можуть залишатися у повітрі та починають падати на землю – так з'являється дош.

Вчитель: Молодці, діти. Продовжимо нашу подорож. Говоримо чарівні слова:

«Килим-літак, лети швидше, в будь-яку пору року занеси скоріше».

(Вчитель вмикає музику «Пори року І.П. Чайковського»)

Вчитель: Діти, подивіться, в яку пору року заніс нас килим-літак?

Учні: Зима.

Вчитель: Правильно. Діти, подивіться, Сніжинка пропонує нам виконати завдання.

3.3. Завдання «Плутанина».

На картинках зображені Білка і Заєць у різних кольорах. Діти повинні вибрати правильну відповідь.

Вчитель: Що відбувається з білкою і зайцем узимку?

Учні: Заєць і білка змінюють шубки: заєць на білу, білка – на сіру. Вчитель: А навіщо вони змінюють колір хутра?

Учні: Що б їх ні бачили хижакі.

Вчитель: Правильно, діти. Ось ми і впоралися із завданням Сніжинки.

IV. Заключний етап. Рефлексія.

Вчитель: Ось і закінчилася наша надзвичайна подорож. Час повертатися до нашої школи та класу.

Говоримо чарівні слова:

«Килим-літак, лети швидше і поверни нас до школи скоріше!»

Вчитель: Ось ми і знову в нашому класі. Діти, що сподобалася у подорожі? Що було цікаво?

Учні: *(надають відповіді)*

Вчитель: Ви сьогодні всі молодці! Дякую за чудовий урок.

(Вчитель роздає кожному учню по наліпці-смайлику)

Задача №1. З незакритого на перерві у школі крану в їдальні тече вода. За хвилину витікає 8 літрів води. Скільки чистої води втече у каналізацію за перерву (15 хвилин) та за урок (45 хвилин)?

Рис. 1В. Задача екологічного змісту

Задача № 2. За один рік із гектара лісу падає на землю 2 тонни хвої, листя, гілок, шишок та кори. Усе це переробляють гриби, переважно дощовики. Скільки тонн впаде на землю у лісі за 18 місяців?

Задача № 3. За добу лось з'їдає влітку 35 кг листя, трави. Скільки корму потрібно йому протягом 10 днів?

Задача № 4. Слон живе у зоопарку, де його годують, доглядають його. Слону на день дають 30 кг сіна, 7 кг чорного хліба, 2 кг білого хліба, 70 кг овочів, 1 кг цукру. Скільки всього продуктів на день з'їдає слон?

Задачі екологічного змісту

За одну добу автомобіль здатний викинути в повітря близько 20 кг вихлопних газів. Скільки вихлопних газів можуть викинути в повітря 8 автомобілів за 10 діб?

?
Скільки вихлопних газів
можуть викинути в
повітря 8 автомобілів за
10 діб

1 авто

З незакритого на перерві у школі крану в їдальні тече вода. За хвилину витікає 8 літрів води. Скільки чистої води втече у каналізацію за перерву (15 хвилин) та за урок (45 хвилин)?

?
Скільки чистої води
втече у каналізацію за
перерву (15 хвилин) та
за урок (45 хвилин)?

За 1 хвилину витікає 8 л води

СЕРТИФІКАТ
УЧАСНИКА КОНФЕРЕНЦІЇ

БОРОДІНА ІРИНА

ВЗЯВ(-ЛА) УЧАСТЬ У ІV ВСЕУКРАЇНСЬКІЙ СТУДЕНТСЬКІЙ НАУКОВІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ

ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ НАУКИ:
МЕТОДИКА ТА ПРАКТИКА

20 ЖОВТНЯ 2023 РІК • М. КИЇВ, УКРАЇНА

В рамках участі було опубліковано тези доповіді учасника

ДИРЕКТОР МОЛОДІЖНОЇ НАУКОВОЇ ЛІГИ
ГОЛОВА ОРГКОМІТЕТУ КОНФЕРЕНЦІЇ
ІГОР КОРЕНЮК

ПОДЯКА
НАУКОВОМУ КЕРІВНИКУ

МАНЬКУТА АЛІНА ОЛЕКСАНДРІВНА

ЗА ПІДГОТОВКУ ЗДОБУВАЧА(ІВ) ДО УЧАСТІ У ІV ВСЕУКРАЇНСЬКІЙ СТУДЕНТСЬКІЙ НАУКОВІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ

ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ НАУКИ:
МЕТОДИКА ТА ПРАКТИКА

20 ЖОВТНЯ 2023 РІК • М. КИЇВ, УКРАЇНА

В рамках участі було опубліковано тези доповіді учасника(ів)

ДИРЕКТОР МОЛОДІЖНОЇ НАУКОВОЇ ЛІГИ
ГОЛОВА ОРГКОМІТЕТУ КОНФЕРЕНЦІЇ
ІГОР КОРЕНЮК

